

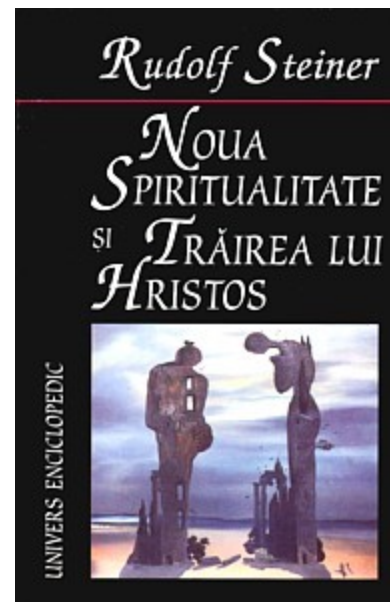
Rudolf Steiner

NOUA SPIRITUALITATE ȘI TRĂIREA LUI HRISTOS

GA 200; GA 182

Traducere din limba germană
Petre Papacostea

Această carte reunește un ciclu de șapte conferințe ținute la Dornach între 17 și 31 octombrie 1920, apărute sub titlul DIE NEUE GEISTIGKEIT UND DAS CHRISTUS-ERLBNIS DES ZWANZIGSTEN JAHRUNDERTS, Verlag der Rudolf Steiner - Nachlassverwaltung, Dornach/Schweiz, 1970, GA 200, precum și două conferințe de sine stătătoare ținute la Zürich la 9 și 16 octombrie 1918 (WAS TUT DER ENGEL IN UNSEREM ASTRALLEIB?; WIE FINDE ICH DEN CHRISTUS?), apărute în 1975, Rudolf Steiner Verlag, Dornach/Schweiz, GA 182

©2001 Toate drepturile pentru traducerea în limba română sunt rezervate

[Editurii UNIVERS ENCICLOPEDI](#)

TREPTILE ADEVĂRULUI

Antroposofia este un curent spiritual modern, fundamentat de austriacul Rudolf Steiner (1861-1925), personalitate complexă, dotată cu capacitatea de a dezvolta în mod consecvent și interactiv atât mistica înaltă bazată pe experiențe interioare care l-au condus la cercetări aprofundate în lumea spirituală, cât și gândirea riguros științifică despre spirit, prin opoziție cu tendințele materialismului dominant în secolul al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea. Materialismul urmărea eliminarea nivelului divin-spiritual din cunoaștere prin contestarea existenței acestuia în Univers, ceea ce l-a îndreptățit pe R. Steiner să afirme: „Tragedia materialismului constă în faptul că nu poate înțelege ce este materia”.

Pentru a sintetiza conținutul de idei al antroposofiei sau științei despre spirit vom porni de la un principiu de bază formulat chiar de Rudolf Steiner: „Oricărei realități materiale din Univers îi corespunde ceva spiritual și orice realitate spirituală din Univers primește la un moment dat expresie în lumea materială”. Întreaga evoluție, mai întâi biologică și apoi social-istorică, a umanității este o ilustrare vie a acestui principiu. Cunoașterea directă a resorturilor spirituale ale umanității, ca și cunoașterea exterioară a materiei, se obține numai prin eforturi susținute de perfecționare a structurilor noastre sufletești și spirituale, pentru a deveni apți și

demni de dezvoltarea conștiință și responsabilă a relației omului cu lumea spirituală în toată puritatea indispensabilă acestui scop. Unul din principalele scopuri ale antroposofiei constă în deschiderea căilor cunoașterii de sine, fapt necesar pentru evoluția viitoare a omenirii. Atât cunoașterea de sine cât și înțelegerea coerentă a lumii interioare și a ambianței telurice și cosmice se pot dobândi prin studiul scrierilor antroposofice, întrucât logica riguroasă a expunerilor oferă gândirii posibilitatea aprecierii valorii acestora, chiar și în lipsa accesului personal direct la lumile spirituale. Omul apare astfel ca o ființă dublă, cu problematică cosmică și problematică terestră, având sarcina realizării sintezei superioare a acestora.

În consecință, antroposofia este știința despre spirit care ne dă posibilitatea înțelegerii *rațiunii de a fi* a structurilor și evenimentelor aparținând lumii sensibile, precum și a înlănțuirii acestora în timp și spațiu. Ea nu este o fundamentare teoretică pusă la îndemâna unei „secte religioase”, cum încearcă să denigreze unele scrieri mișcarea antroposofică, ci reprezintă calea spirituală de valorificare concretă a forțelor de iubire aduse de Hristos pe Pământ, atât de necesară într-o perioadă în care dezbinarea între oameni se manifestă în toate relațiile individuale și de grup. Există, în prezent, antroposofi aparținând celor mai diferite confesiuni religioase care consideră că au găsit, în sfârșit, în antroposofia lui R. Steiner un limbaj comun capabil să creeze baza pentru o nouă deschidere spirituală către lume, prin înțelegerea corectă a momentului-cheie pentru întreaga evoluție cosmică pe care l-a reprezentat Evenimentul de pe Golgota de acum 2000 de ani.

Antroposofia nu este teorie, ci cunoaștere vie, ceea ce se reflectă în faptul că a pus toate premisele și a elaborat soluții valoroase în diferitele domenii aplicative marcate de consecințele tuturor situațiilor de criză caracteristice lumii actuale pe care Rudolf Steiner le-a prevăzut cu 8-9 decenii în urmă. Astfel, pe baza cunoașterii aprofundate a omului (antropologia antroposofică), Rudolf Steiner, colaboratorii și urmașii săi au elaborat principiile și metodele terapeutice ale medicinei antroposofice, ale agriculturii biodinamice, ale sistemului pedagogic Waldorf, ale tripartiției sociale, au dat naștere unui impuls original în arhitectură etc. Putem conchide că antroposofia este totodată o cale de cunoaștere obiectivă, o cale de autocunoaștere și o cale de viață. Ea este prelungirea în Eul omului actual a activității lui Hristos, a Logosului care a acționat de la începutul existenței Universului.

Mișcarea antroposofică, care s-a separat din mișcarea teosofică, s-a dezvoltat independent, și numai în mod eronat sau abuziv este asociată cu alte curente și organizații actuale. Ea deschide perspective luminoase educației pentru libertate, iubirii dintre oameni și colaborării cu natura, iar spiritualitatea românească, constitutiv creștină și cu o largă deschidere spre înțelegerea integrării omului în Cosmos, este o matrice gata pregătită pentru receptarea și dezvoltarea acestor imperative ale mileniului III.

biolog dr. PETRE PAPACOSTEA

ÎN LEGĂTURĂ CU PUBLICAREA CONFERINTELOR LUI RUDOLF STEINER

Baza științei spiritului orientată antroposofic o constituie lucrările scrise și publicate de Rudolf Steiner (1861-1925). Pe lângă aceasta, el a ținut, între 1900-1924, numeroase conferințe și cursuri, atât în fața unui public larg, cât și pentru membrii Societății teosofice, mai târziu ai Societății antroposofice. Vorbind în mod liber, el însuși a dorit inițial ca aceste conferințe să nu fie consemnate în scris, deoarece ele erau concepute drept „comunicări orale, nedestinate tiparului”. După ce însă s-au finalizat și răspândit tot mai numeroase variante incomplete și eronate după stenogramele și notițele auditorilor, s-a văzut nevoit să reglementeze problema acestora. Și a încredințat Mariei Steiner von Sivers această misiune. Ei i-a revenit sarcina de a-i desemna pe cei care au dreptul să stenografeze conferințele, de a asigura administrarea stenogramelor și revizuirea textelor pentru tipar. Din cauză că, fiind

extrem de ocupat, Rudolf Steiner nu a putut corecta el însuși textele, decât în cazuri foarte rare, în privința tuturor conferințelor publicate trebuie să se țină seama de această rezervă a sa: „Va trebui să se aibă în vedere faptul că în stenogramele nerevizuite de mine se găsesc greșeli”.

În legătură cu raportul dintre conferințele pentru membri, care, la început, erau accesibile numai sub formă de manuscrise tipărite pentru uz intern, și cărțile sale, destinate publicului larg, Rudolf Steiner își exprimă punctul de vedere în lucrarea autobiografică ***Mein Lebensgang (Viața mea)***, capitolul 35. Cele spuse acolo sunt valabile, în egală măsură, în ceea ce privește cursurile ținute, care se adresau unui cerc restrâns de participanți, familiarizat cu bazele științei spiritului.

După moartea Mariei Steiner (1867-1948) s-a trecut, conform indicațiilor sale, la tipărirea unei ediții a operelor complete ale lui Rudolf Steiner (Rudolf Steiner - Gesamtausgabe, GA). Volumul de față constituie o parte a acestei ediții.

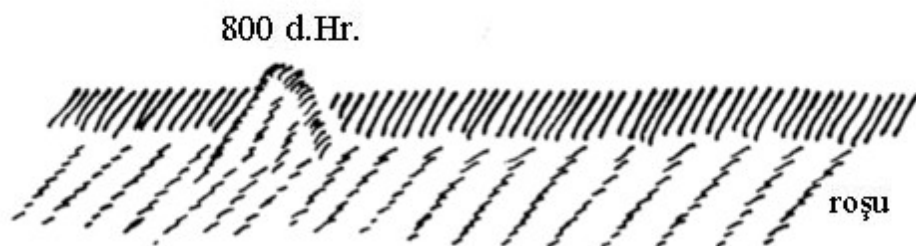
CONFERINȚA I

Dornach, 17 octombrie 1920

În prelegerile ținute aici în cadrul cursului *despre istorie* ([Nota 1](#)) au fost menționate mai multe lucruri care pot fi considerate, tocmai în perioada actuală, ca având o importanță cu totul deosebită. Mai întâi, în ce privește desfășurarea istorică a evoluției omenirii, s-a pus problema, deseori discutată, dacă principalele forțe motrice în această evoluție sunt unele personalități proeminente, care dau tonul, sau dacă esențialul este determinat nu de către aceste personalități individuale, ci de către mase. În multe cercetări o asemenea abordare a constituit întotdeauna un punct în litigiu și, în această privință, decizia s-a luat într-adevăr mai mult pe considerente de simpatie sau antipatie decât dintr-o reală cunoaștere. Acesta este unul dintre lucrurile pe care, într-o anumită măsură, aș vrea să-l menționez ca fiind important. Celălalt lucru, pe care aș vrea să-l rețin aici ca fiind important tocmai din considerente istorice, este următorul: la începutul secolului al XIX-lea, *Wilhelm von Humboldt a lansat un mesaj clar* ([Nota 2](#)), cerând ca istoria să nu fie judecată doar pe baza faptelor izolate care pot fi observate în lumea fizică, ci ca, printr-o forță rezumativă, sintetizatoare, să vadă ceea ce acționează în devenirea istorică, dar care poate fi descoperit doar de cel ce este capabil să rezume faptele istorice de o manieră într-un anumit sens poetică și care, poetizând, de fapt, adevărul, știe să rezume aceste fapte. S-a mai atras apoi atenția asupra faptului că, în cursul secolului al XIX-lea, au fost cultivate în mod deosebit tocmai modul de abordare și concepțiile opuse asupra istoriei, că în istorie n-au fost urmărite câtuși de puțin ideile, ci a fost dezvoltat doar simțul pentru lumea exterioară a faptelor. Și s-a mai atras atenția asupra faptului că, în privința ultimei probleme, se poate ajunge la o clarificare doar dacă se pornește de la știința spiritului, pentru că doar această știință poate dezvălui forțele motrice reale ale devenirii istorice a omenirii. Humboldt nu a avut acces la o asemenea știință a spiritului. El vorbea de idei, dar ideile nu au o forță motrice. *Ideile ca atare sunt abstracțiuni, așa cum menționam ieri aici* ([Nota 3](#)). Iar cel care ar dori să considere și ideile ca forțe motrice ale istoriei n-ar putea niciodată dovedi că aceste idei realizează cu adevărat ceva, căci ele nu sunt ființiale, or numai ceea ce este ființial poate face ceva. Știința spiritului semnalează forțe spirituale reale, care se află dincolo de faptele senzorial-fizice și în asemenea forțe se află motoarele fenomenului istoric, chiar dacă, pentru om, forțele spirituale trebuie să fie exprimate prin idei. În privința tuturor acestor lucruri ne lămurim abia atunci când aruncăm o privire mai profundă asupra devenirii istorice a omenirii din punctul de vedere al științei spiritului, și o vom face astăzi în așa fel încât, prin considerațiile noastre, să ni se deslușească unele fapte care pot fi importante tocmai pentru judecarea actualei situații a omenirii. *Am amintit deseori* ([Nota 4](#)) că, atunci când se ocupă de istorie, știința spiritului trebuie să realizeze o simptomatologie, și anume una care constă în

conștientizarea faptului că dincolo de ceea ce se scurge ca un torent fizic-senzorial de fapte se află forțele motrice spirituale. Dar pretutindeni în devenirea istorică există puncte în care ceea ce este ființial iese în mod simptomatic la suprafață și unde, pornind din miezul fenomenelor, el poate fi apreciat, dacă există capacitatea de a pătrunde în profunzimile devenirii istorice.

Aș vrea să exemplific toate acestea printr-un desen simplu, expresiv. Să presupunem că avem în față un torent de fapte istorice. Pentru contemplarea obișnuită, forțele motrice se află, de fapt, sub torentul acestor fapte. Dacă un ochi al sufletului ar contempla acest torent de fapte, sub el s-ar afla acțiunea propriu-zisă a forțelor motrice (roșu).

În interiorul torentului de fapte există însă puncte importante, care se remarcă tocmai prin aceea că, în ele, iese la suprafață ceea ce altminteri este ascuns. Așa încât putem spune: Aici, în cazul unui fenomen deosebit, care trebuie doar să fie evaluat corect, s-ar putea lămuri ceea ce acționează pretutindeni, dar nu se și manifestă prin fenomene atât de pregnante. Să presupunem că aceasta (vezi desenul) s-ar petrece într-un an oarecare din istoria omenirii, să zicem pe la 800 după Hristos. Ceea ce era important pentru Europa, să spunem pentru Europa Occidentală, a acționat, firește, și înainte, și a acționat și după aceea; dar nici în perioada premergătoare, nici în cea ulterioară nu s-a manifestat într-un mod atât de pregnant ca în acest moment. O asemenea abordare a istoriei care focalizează punctele pregnante este cu totul în spiritul goetheanismului. Căci Goethe a dorit ca orice contemplare a lumii să fie în așa fel articulată, încât să vizeze anumite puncte pregnante, pentru ca din ceea ce poate fi descoperit în asemenea puncte să poată fi înțeles apoi restul conținutului devenirii lumii. *Goethe spune chiar* ([Nota 5](#)): În interiorul întregii abundențe de fapte problema care se pune este de a găsi pretutindeni un punct pregnant din care pot fi supervizate zonele învecinate și din care pot fi dezlegate multe enigme.

Acum, să ne oprim asupra acestui an 800. Ne putem referi aici la un fapt din evoluția omenirii vest-europene care ar putea părea lipsit de importanță pentru abordarea obișnuită a istoriei, care poate nici n-ar fi demn de a fi luat în seamă pentru ceea ce se numește istorie, dar care, pentru o evaluare mai profundă a devenirii umanității, reprezintă tocmai un punct pregnant. În preajma acestui an a existat o dispută teologic-savantă între un bărbat, care era un fel de filosof de curte al Imperiului francilor, *Alkuin* ([Nota 6](#)), și un grec care trăia pe atunci în acest imperiu. Cunoscător al structurii sufletești deosebite a poporului grec, pe care o și moștenise, grecul a dorit să analizeze principiile creștinismului și a ajuns la conceptul de mântuire. El a pus întrebarea: Cui i s-au plătit, de fapt, banii de răscumpărare în cazul acestei mântuiri prin Iisus Hristos? Gânditorul grec a ajuns la concluzia că banii de răscumpărare ar fi fost plătiți morții. Aceasta era un fel de teorie a mântuirii pe care grecul o dezvoltase din modul său de gândire ce lua cunoștință de creștinism: banii de răscumpărare îi fuseseră plătiți morții prin intermediul puterilor lumești.

Alkuin, implicat atunci în acel curent teologic care a devenit ulterior determinant pentru evoluția Bisericii romano-catolice a Occidentului, a comentat în modul următor cele prezentate de acest grec. El spunea: Banii de răscumpărare nu pot fi plătiți decât unei ființe

care este reală; moartea nu are însă nici o realitate, ea nu face decât să încheie realitatea, nu este ceva real; așadar, nu se poate ca banii de răscumpărare să fi fost plătiți morții.

Aici nu se pune problema de a critica modul de gândire al lui Alkuin căci, pentru cel care poate pătrunde cât de cât contextul faptic, întreaga concepție conform căreia moartea nu este ceva real este asemănătoare cu acea concepție care spune: Frigul nu este ceva real, este doar diminuarea căldurii, este o căldură mai mică; întrucât frigul nu este real, iarna nu îmbrac o haină mai groasă, căci nu mă voi proteja împotriva a ceva nereal. Dar să facem abstracție de toate acestea și mai degrabă să luăm într-un sens pur pozitiv disputa dintre Alkuin și grec și să vedem ce s-a întâmplat de fapt; este cât se poate de evident că nu se discută despre noțiunea de mântuire, nu se discută ca și când cele două personalități, grecul și teologul romano-catolic, ar fi adoptat același punct de vedere, ci că teologul romano-catolic deplasează complet punctul de vedere înainte de a-l aborda. El nu poartă discuția în direcția pe care tocmai a marcat-o, ci duce întreaga problemă într-o cu totul altă direcție. El întreabă: Moartea este ceva real sau nu? - și replică, moartea nu reprezintă nimic real.

Aceasta ne arată din capul lucrului că aici se ciocnesc două concepții rezultate din structuri sufletești diferite. Și așa și este. Grecul cugeta, într-o oarecare măsură, mai departe în sensul care în lumea greacă abia se stinsese mocnind disputa dintre platonism și aristotelism. În Platon mai era viu ceva din vechea înțelepciune a omenirii, din acea înțelepciune care ne poartă spre vechiul Orient, unde a existat o înțelepciune primordială, în orice caz în vremuri vechi care au decăzut apoi din ce în ce mai mult. Ultimele ecouri le găsim la Platon, dacă îl putem înțelege corect. Apoi, ca printr-o metamorfoză care se petrece rapid, se instalează aristotelismul, care prezintă, în fond, o cu totul altă structură a sufletului decât cea platoniciană. În dezvoltarea omenirii, aristotelismul reprezintă un cu totul alt element decât platonismul. Apoi, dacă urmărim în continuare aristotelismul, vedem că și el ia forme diferite, trece prin diverse metamorfoze, dar toate se pot recunoaște prin ceea ce le aseamănă. Mai vedem apoi cum în grecul care avea de luptat cu Alkuin continua să trăiască platonismul, în timp ce la Alkuin era deja prezent aristotelismul. Și, în timp ce acești doi bărbați intră în câmpul nostru vizual, suntem orientați spre acea alternanță care s-a realizat pe terenul european între două, nu putem spune chiar cu sufletul împăcat concepții de viață, ci structuri sufletești umane, cea care își are originea în perioada veche a Orientului și cea care se instalează mai târziu, pe care încă n-o găsim în Orient, care a apărut în perioada de mijloc a civilizației receptate mai întâi de Aristotel. Ecoul ei în Aristotel este însă slab la început, căci în el mai trăiește încă intens lumea greacă, dar ea se dezvoltă apoi cu o energie deosebită în cultura romană, în interiorul căreia a fost pregătită cu mult înainte de Aristotel, ba chiar și de Platon. Așa încât vedem cum, din Peninsula italică, încă din secolul al VIII-lea înainte de Hristos se răspândește o cultură deosebită, nuanțată, paralel cu ceea ce continua să trăiască în Peninsula greacă - un fel de ultime ramificații ale structurii sufletești orientale. Iar dacă vom cerceta deosebiriile dintre cele două moduri de gândire, vom găsi importante impulsuri istorice. Căci ceea ce se exprimă în aceste moduri de gândire a trecut apoi în viața afectivă a oamenilor, a trecut în structura acțiunilor umane, și tot așa mai departe.

Să ne punem întrebarea: Ce a trăit în ceea ce s-a dezvoltat în vremurile primordiale în Orient ca o concepție asupra vieții, în ceea ce a dat ramificații în platonism, ba care și-a găsit continuări, chiar și ca un rod târziu, în neoplatonism? Este vorba de o cultură înalt spirituală, provenită dintr-o concepție interioară, care trăia cu predilecție în imagini, în imaginațiuni, dar în imagini care nu erau pătrunse de conștiință deplină, nu erau încă pătrunse de deplina conștiință de sine a Eului oamenilor. În vechea viață spirituală orientală, de la care avem ecouri în *Vede* și *Vedanta*, tot ce trăiește în om ca element spiritual s-a prefăcut în imagini puternice. Totul s-a petrecut într-un mod - vă rog să nu înțelegeți greșit cuvântul și să nu-l confundați cu visarea obișnuită - oniric, înăbușit, așa încât această viață spirituală nu era străbătută de undele și razele a ceea ce trăiește în om atunci când este în mod clar conștient de Eul său și de propria sa materialitate. Orientalul era, cu siguranță, conștient

de faptul că entitatea sa exista încă înainte de naștere, că, prin moarte, ea se întoarce în aceeași lume spirituală în care exista și înainte de naștere sau de concepere. Orientalul privea spre ceea ce trecea prin naștere și prin moarte. Dar acea simțire interioară care trăiește în „Eu sunt” nu era privită ca atare de oriental. Era ceva într-o oarecare măsură înăbușit, ascuns într-o concepție generală asupra sufletului, care nu se concentrează până la un asemenea punct cum este trăirea Eului. În ce pătrundea, de fapt, cu privirea orientalul pe vremea când deținea vederea sa instinctivă?

Cât de diferită era această structură sufletească orientală față de cea a omenirii de mai târziu se poate înțelege dacă te pregătești pentru aceasta cu ajutorul științei spiritului, adâncindu-te în *acele scrieri uimitoare care-i sunt atribuite lui Dionisie din Areopag, areopagitul* ([Nota 7](#))-nu vreau să insist acum mai mult asupra problemei, căci mi-am exprimat deseori părerea în această privință. Acolo încă se mai vorbește de „nimic” ca despre o realitate căreia nu i se opune ca altă realitate decât ființarea lumii exterioare, așa cum o vedem în conștiința obișnuită. Această vorbire despre nimic continuă să se audă și după aceea. La *Scotus Erigena* ([Nota 8](#)), care a trăit la curtea lui Carol cel Pleșuv, se mai găsesc ecouri; ultimul ecou îl aflăm în secolul al XV-lea la *Nikolaus Cusanus* ([Nota 9](#)). După aceea însă, tot ce se înțelegea prin nimic, tot ce se găsește la Dionisie areopagitul, dar despre care orientalul vorbea ca de ceva ce pentru el era de la sine înțeles, se stinge treptat. Dar ce era pentru oriental acest nimic? Pentru el era ceva real. El își îndrepta privirea spre lumea simțurilor din jur și spunea: Această lume a simțurilor este extinsă în spațiu, se scurge în timp, iar în viața obișnuită despre ceea ce este extins în spațiu și se scurge în timp se spune că ar fi ceva real.

Dar ce vedea orientalul, ceea ce pentru el era o realitate, trecând prin naștere și prin moarte, nu era conținut în acest spațiu, în care se găsesc mineralele, se dezvoltă plantele, se mișcă animalele, iar omul ca ființă fizică se deplasează și acționează, nu era conținut nici în acel timp în care se desfășoară reprezentările, sentimentele și impulsurile noastre de voință. Orientalului îi era absolut clar: Trebuie să ieși din acest spațiu în care lucrurile fizice se extind, din acest timp în care sunt active forțele sufletești ale vieții obișnuite. Trebuie să pătrunzi într-o cu totul altă lume, în lumea care pentru existența exterioară temporar-spațială este nimicul, dar care, totuși, este ceva real. Orientalul simțea față de fenomenele Universului ceea ce europeanul simte cel mult în domeniul numărului real. Dacă europeanul are cincizeci de franci înseamnă că are ceva. Dacă din aceștia cheltuiește douăzeci și cinci de franci, el nu mai are decât douăzeci și cinci de franci; dacă mai cheltuiește cincisprezece franci; mai are zece; dacă îi cheltuiește și pe aceștia, nu mai are nimic; dacă va continua să cheltuiască, va avea cincisprezece, douăzeci și cinci de franci datorie. El nu are nimic, dar are, totuși, ceva foarte real dacă, în locul portofelului gol, are o datorie de douăzeci și cinci sau cincizeci de franci. În lumea reală, a avea datorii înseamnă ceva foarte real. Există o deosebire între a nu avea nimic și a avea o datorie de cincizeci de franci. Acești cincizeci de franci datorie sunt forțe active pentru realitatea vieții, după cum, în cazul opus, reprezintă forțe active și o avere de cincizeci de franci. În acest domeniu, europeanul se lansează, probabil, în realitatea datoriilor, căci în lumea reală trebuie să existe întotdeauna ceva când există datorii. Datoriile fiecăruia pot fi pentru unul o mărime negativă, pentru altul, căruia îi sunt datorate, ele sunt însă o mărime cât se poate de pozitivă. Așadar, dacă nu se pune doar problema individului, ci a lumii, atunci ceea ce se află la zero este opus părții avute, fiind, totuși, ceva foarte real. Orientalul simțea, dar nu pentru că specula în vreun fel, ci pentru că propria sa concepție îl silea să simtă astfel: Pe de o parte trăiesc spațiul și timpul, pe de altă parte trăiesc ceea ce nu poate fi observat în spațiu și în timp, ceea ce pentru lucrurile spațiale și temporale și pentru acțiunile spațiale și temporale este un nimic, dar este, totuși, o realitate, doar că o altă realitate. Numai printr-o înțelegere greșită a apărut acel ceva căruia i s-a dedicat civilizația occidentală sub conducerea Romei: crearea lumii din nimic, unde prin nimic se înțelegea zero. În Orient, acolo unde au fost concepute inițial aceste lucruri, lumea nu apare din nimic, ci din acel real asupra căruia tocmai v-am atras atenția. Un ecou al acelui ceva ce a vibrat prin toate modurile de gândire orientale, ajungând până la Platon, al acelui

ceva care a fost impulsul etern al unei concepții antice despre viață, un asemenea ecou mai trăia în greul de la curtea lui Carol cel Mare, care a trebuit să discute cu Alkuin. O respingere a vieții spirituale, pentru care în Orient acest nimic era forma exterioară, mai trăia în teologul Alkuin, care, de aceea, atunci când greul vorbea de moartea care își are cauza în viața spirituală ca despre ceva real, n-a putut răspunde decât: Moartea nu este, totuși, decât un nimic, deci nu poate primi banii de răscumpărare.

Vedeți, tot ce este opoziție între vechiul mod de gândire oriental, ajungând până la Platon, și ceea ce a urmat mai târziu se exprimă în acest punct pregnant, în care Alkuin discuta cu greul la curtea lui Carol cel Mare. Ce intrase între timp în civilizația europeană de după Platon, și anume prin răspândirea esenței romane? Apăruse acel mod de gândire care trebuie înțeles în sensul că se reduce de predilecție la ceea ce trăiește omul între naștere și moarte. Structura sufletească ce se ocupă de preferință cu ceea ce trăiește omul între naștere și moarte este cea logic-juridică, logic-dialectic-juridică. Orientul nu avea nimic logic-dialectic și încă mai puțin ceva juridic. Occidentul a introdus cu o asemenea intensitate gândirea logic-juridică în modul de gândire oriental, încât noi înșine găsim că simiirea religioasă este juridicizată. În Capela Sixtina de la Roma îl vedem ridicându-se spre noi, din mâna de maestru a lui Michelangelo, pe judecătorul Universului, Hristos, care judecă binele și răul.

În ideile legate de evoluția lumii a intrat aspectul juridic-dialectic. Era ceva cu totul străin de modul de gândire oriental. Aici nu exista nimic corespunzător noțiunilor de vină și păcat, sau, mai cu seamă, de mântuire. De aceea greul poate să întrebe: Ce este această mântuire? Aici exista, de fapt, concepția despre acea metamorfoză prin care eternul se transformă mereu prin naștere și moarte; exista ceea ce trăia în conceptul de karma. Apoi, însă, totul a fost prins într-un sistem de gândire, valabil doar pentru viața dintre naștere și moarte, care nu poate cuprinde decât această viață. Numai că aceasta, adică viața dintre naștere și moarte, i-a scăpat din nou orientalului. Privirea lui era îndreptată mai mult spre miezul existențial al omului. Avea mai puțină înțelegere pentru ceea ce se petrecea între naștere și moarte. Iar în cadrul acestei culturi occidentale s-a dezvoltat acel mod de gândire care surprinde de preferință ceea ce se petrece în cadrul nașterii și morții prin intermediul forțelor pe care le are omul datorită faptului că și-a învelit aspectul său spiritual-sufletesc cu un corp, un corp fizic și eteric. În această constituție, în trăirea interioară a aspectului spiritual-sufletesc și în modul de trăire al acestuia, provenit din afundarea împreună cu aspectul spiritual-sufletesc într-un corp fizic, apare înțelegerea clară, deplină, înțelegerea interioară a Eului. Din această cauză se și întâmplă ca, în Occident, omul să simtă o pornire spre a-și înțelege Eul, Eul său, ca pe ceva divin. Acest imbold de a înțelege Eul ca pe ceva divin apare la misticii medievali, la Eckart, la Tauler, la alții. Această înțelegere a Eului se cristalizează cu toată forța în ceea ce este cultura medie. Astfel încât putem face distincția între cultura răsăriteană, timpul în care Eul este trăit în mod încețoșat și cultura medie, aceasta fiind de preferință cea în care este trăit Eul. Vedem nenumăratele metamorfoze în care este trăit acest Eu: mai întâi, aș zice, în acel mod crepuscular în care apare la Eckart, la Tauler, la alți mistici; apoi din ce în ce mai clar prin dezvoltarea a tot ce poate proveni din această cultură a Eului.

Vedem apoi cum, în cadrul acestei culturi medii a Eului, apare o altă orientare. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, la Kant ([Nota 10](#)) se manifestă ceva ce nu poate fi explicat din continuarea acestei culturi a Eului. Ce iese la suprafață prin Kant? Kant urmărește cunoașterea naturii. Pentru el, cunoașterea naturii se dezmembrează în subiectivități; el nu pătrunde până la Eu. Deși vorbește mereu de Eu și ar dori ca, pornind din Eu, să cuprindă întreaga natură în unele categorii, în concepțiile despre spațiu și timp, nu ajunge însă la trăirea reală a Eului. El construiește și o filosofie practică, cu imperativul categoric, care trebuie să se releve din zonele insondabile ale sufletului omenesc. Nici de data aceasta nu apare Eul. În filosofia kantiană există ceva uimitor: întreaga forță a dialecticii, a gândirii dialectic-logic-juridice se află aici, totul tinzând spre Eu; dar el nu reușește să înțeleagă acest Eu într-un mod cu adevărat filosofic. Trebuie însă să fi existat ceva care să-l fi împiedicat în

toate acestea. *Fichte* ([Nota 11](#)), care încă mai este discipolul lui Kant și care vrea ca filosofia sa să țâșnească cu toată puterea din acest Eu, stabilește drept cel mai înalt principiu al filosofiei sale propoziția cu mare forță de pătrundere prin simplitatea sa „Eu sunt”. Iar din acest „Eu sunt” trebuie să decurgă tot ce este științific corect. Din „Eu sunt” ar trebui să se poată deduce, să se poată descifra întreaga concepție despre lume. Kant nu ajunge la „Eu sunt”. Imediat după el, fiindu-i încă discipol, Fichte îi aruncă în față acel „Eu sunt”. Oamenii sunt uluiți: E un discipol al lui Kant și afirmă asemenea lucruri! - iar Fichte spune: Atât cât poate el înțelege, Kant ar trebui, dacă ar putea judeca până la capăt corect, să gândească același lucru pe care îl gândesc eu! Pentru Fichte faptul că maestrul Kant gândește altfel decât el pare atât de inexplicabil, încât spune: Dacă va gândi până la capăt, Kant va trebui să gândească exact la fel ca mine și va trebui să ajungă și el la acel „Eu sunt”. Fichte exprimă aceasta și mai clar atunci când spune: Dacă filosofia mea n-ar rezulta în mod consecvent din cea kantiană, aș prefera să consider întreaga critică kantiană drept un joc orb de concepte amestecate la întâmplare decât drept opera unei minți. Firește, Kant respinge toate acestea. El nu vrea să aibă deloc de-a face cu concluziile trase de Fichte.

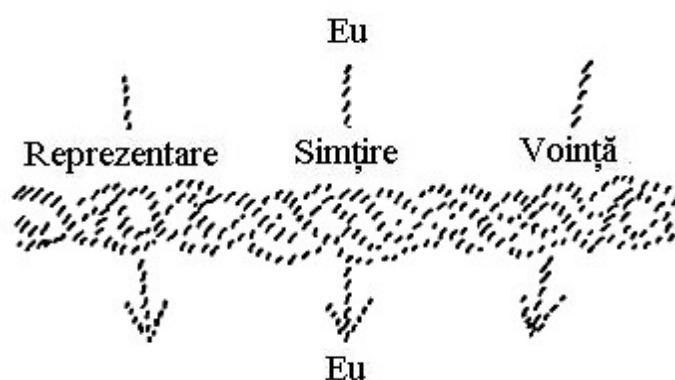
Să vedem acum cum se potrivește cu concepția lui Fichte ceea ce a apărut ulterior ca filosofie idealistă germană la Schelling, la Hegel, ceea ce a provocat toate acele lupte despre care am vorbit, în parte, în *prelegerile mele despre „Limitele cunoașterii naturii”* ([Nota 12](#)). Vom vedea însă și ceva straniu. Vom observa cum Hegel trăiește total într-o modelare limpede ca cristalul a elementului juridic-dialectic-logic, din care dobândește o imagine a concepției despre lume, dar o imagine a concepției despre lume care se interesează numai de ceea ce se petrece între naștere și moarte. Căci, dacă veți parcurge toată filosofia hegeliană, nu veți găsi nimic care să preceadă nașterea sau să treacă dincolo de moarte. Totul se încheie cu istoria universală, cu religia, arta și știința, cu tot ce există în trăirile dintre naștere și moarte.

Ce lucru uimitor s-a petrecut aici? Ceea ce a apărut la Fichte, Schelling și Hegel, această cea mai puternică dezvoltare a culturii medii, în care Eul a ajuns la conștiință deplină, la trăire interioară, aceasta a fost doar o reacție, o ultimă reacție la cu totul altceva. Căci îl poți înțelege pe Kant numai dacă ai în vedere cele ce urmează. Ajung acum din nou la un punct pregnant din care pot fi deduse multe. Vedeți, Kant era încă un discipol - după cum reiese clar din scrierile sale mai vechi - al raționalismului secolului al XVIII-lea, care a ființat în Leibniz într-un mod genial, în Wolff într-un mod pedant. Iată ce vedem: acest raționalism nu este preocupat să ajungă la un adevăr spiritual - de aceea, Kant a respins acest „lucru în sine”, cum îl numea el -, ci era preocupat să dovedească, să dovedească în mod cert! Și scrierile lui Kant sunt bizare în această privință. Kant a scris *Critica rațiunii pure*, în care întreabă: Cum trebuie să fie lumea, pentru a putea dovedi în ea? Nu: Ce sunt realitățile în ea? De fapt, întreabă: Cum trebuie să gândesc lumea, pentru a putea dovedi în ea logic-dialectic? Ceea ce-l preocupă și ceea ce caută în ale sale *Prolegomene la o metafizică viitoare, care poate apărea ca știință* este o metafizică a ceea ce poate fi dovedit în sensul său: Afară cu toate celelalte! Să ia dracu' realitatea lumii, mie să mi se lase doar arta dovedirii! Ce-mi pasă ce e realitatea; dacă n-o pot dovedi, nu mă mai ocup de ea!

Desigur, nu astfel au gândit cei care au scris cărți ca cea a lui *Christian Wolff, Gânduri raționale despre Dumnezeu, lume și sufletul omului și, în general, despre toate lucrurile* ([Nota 13](#)), ci s-au preocupat să aibă un sistem de dovezi curat, închis în sine, exact așa cum văd ei dovedirea. Kant a trăit în această sferă; aici a fost însă întotdeauna ceva care era ca un burduf golit prin presare al concepției medii despre lume, dar care se potrivea în această concepție. La Kant există însă altceva, care face de neînțeles cum a putut deveni el mentorul lui Fichte. El îl incită oricum pe Fichte, iar Fichte îi opune acel „Eu sunt” subliniat cu putere, în orice caz nu-i opune doar simple dovezi, căci nu acestea trebuie căutate la Fichte, ci o viață afectivă interioară deplin dezvoltată. De fapt, la Fichte apare cu toată puterea vieții afective interioare ceea ce poate fi considerat banal la adepții lui Wolff sau Leibniz. Fichte își construiește filosofia din „Eu sunt” numai în concepte pure; numai că la el acestea sunt pline

de viață. Ele apar și la Schelling, apar și la Hegel. Dar ce s-a întâmplat, de fapt, prin intermediul lui Kant? Ei bine, dacă-l urmărim pe Kant, în dezvoltarea sa, dăm peste punctul pregnant. Elevul lui Wolff a devenit altceva datorită faptului că filosoful englez *David Hume* (Nota 14) l-a trezit, după cum spune el însuși, dintr-o apăsătoare moțaiială dogmatică. Ce s-a strecurat în Kant, ce n-a mai putut înțelege Fichte? În Kant s-a strecurat, găsindu-și greu locul, pentru că el era prea încălțit în europenismul mediu, ceea ce astăzi este cultura occidentală. Aceasta i-a ieșit în întâmpinare prin personalitatea lui David Hume; așa s-a strecurat în Kant cultura occidentală. Unde putem căuta specificul acesteia? În cultura orientală descoperim că Eul încă mai trăiește undeva jos, înăbușit, ca în vis, în trăirile sufletești, care se exprimă și se răspândesc imaginativ plastic. În cultura occidentală Eul este într-o oarecare măsură strivit de fapte pur exterioare. El este prezent, dar nu apare înăbușit, ci pătrunde în fapte. Și astfel se elaborează o psihologie ciudată. Aici nu se vorbește despre viața sufletească așa cum vorbește Fichte, care ar vrea să realizeze totul pornind dintr-un punct al Eului, ci se vorbește despre gând și gând și gând, iar acestea se asociază. Se vorbește de sentimente și reprezentări și senzații, iar acestea se asociază, și impulsurile voinței se asociază și ele. Se vorbește despre viața sufletească interioară așa cum se vorbește despre gânduri, care se asociază.

Fichte vorbește despre Eu; acesta radiază gânduri. În Occident, Eul cade complet în afară, pentru că este absorbit, aspirat de gândurile, de senzațiile care sunt realizate independent, și care se asociază și se despart din nou. Iar viața sufletească este urmărită, ca și când reprezentările s-ar uni și s-ar despărți. Citiți-l pe *Spencer*, citiți-l pe *John Stuart Mill* (Nota 15), citiți filosofi americani: pretutindeni unde ei ajung să vorbească despre psihologie întâlnim această concepție bizară, care nu exclude Eul, așa cum face Orientul, pentru că acolo el este dezvoltat în mod nedeșluit, ci monopolizează complet Eul, dar îl lasă să se cufunde în zona vieții sufletești care are reprezentări, simte și vrea. S-ar putea spune: La orient, Eul mai este încă deasupra reprezentării, simțirii și voinței; încă nu a coborât la nivelul acestora (vezi desenul). La omul din cultura occidentală, Eul este deja sub sfera, adică sub suprafața gândirii, simțirii și voinței, așa încât, la început, nu se mai observă că se vorbește despre gândire, simțire și voință ca despre puteri independente. Aceasta este ceea ce a pătruns în Kant sub forma filosofiei lui David Hume. Acestea i s-a opus cu toată forța partea medie a culturii Pământului, prin Fichte, Schelling, Hegel. După care darwinismul, spencerianismul inundă cultura occidentală, tot ce se află acolo.

Înțelegerea a ceea ce trăiește în evoluția omenirii va putea fi realizată numai atunci când se vor cerceta aceste forțe mai profunde. Atunci se va ști că, în Orient, se dezvoltă în chip firesc ceva ce, de fapt, a fost doar viață spirituală. Atunci, în ținutul de mijloc s-a dezvoltat ceva ce era dialectic-juridic și a dat naștere ideii de stat, pentru că i se poate aplica. Tocmai asemenea gânditori ca Fichte, Schelling, Hegel sunt cei care construiesc cu o uriașă simpatie formațiunile de stat unitare. Atunci însă în Occident își face apariția o cultură care provine dintr-o structură sufletească în care Eul este absorbit, se desfășoară sub nivelul gândirii, simțirii și voinței, unde se vorbește de asocieri în viața de reprezentare, în viața afectivă.

Această gândire ar trebui să se aplice numai vieții economice! Aici se află la locul potrivit. S-a procedat cu totul greșit atunci când aceasta s-a aplicat mai întâi la cu totul altceva decât la viața economică. Aici ea este măreață, este genială și, dacă Spencer, dacă John Stuart Mill, dacă David Hume, dacă toți ar fi folosit pentru instituțiile vieții economice tot ce au risipit cu filosofia, ar fi fost grozav. Dacă oamenii care trăiesc în Europa Centrală ar fi limitat doar la stat ceea ce le-a fost dat în mod natural ca înzestrare și dacă n-ar fi vrut să cuprindă în același timp și viața spirituală și viața economică, rezultatul ar fi putut fi fost grandios. Căci cu ceea ce putea gândi Hegel, cu ceea ce putea gândi Fichte, *dacă s-ar fi rămas în cadrul, formațiunii juridic-statale pe care vrem s-o delimităm ca formațiune statală într-un organism tripartit (Nota 16)*, am fi putut dobândi ceva măreț. Dar, prin faptul că acestor spirite li se năzărise că ar trebui să creeze o formațiune statală în care să intre viața economică și să intre și viața spirituală, în locul unor formațiuni statale reale au apărut caricaturi. Iar viața spirituală a existat, în general, doar ca o moștenire a vechiului Orient. Numai că se ignora faptul că se mai trăia încă din această moștenire a Orientului. Așa, de exemplu, ceea ce reprezintă elaborări utilizabile ale teologiei creștine, ba chiar elaborări utilizabile în cadrul științelor noastre materialiste, sunt fie o veche moștenire orientală, fie ceva înlocuit cu gândirea juridic-dialectică, fie ceva deja preluat, așa cum au făcut Spencer și Mill, din cultura occidentală, care se pretează în mod deosebit la viața economică.

Așa a fost repartizată pe suprafața Pământului gândirea spirituală a vechiului Orient, numai că într-un mod instinctiv, cum nu mai poate fi practică astăzi, pentru că astăzi înseamnă decadență o gândire dialectic-statală care și-a trăit descompunerea în catastrofa mondială. Căci nimeni nu era mai puțin indicat să gândească economic decât discipolii lui Fichte, Schelling și Hegel. Atunci când au început să întemeieze un imperiu care voia să ajungă mare mai cu seamă prin economie, ei au fost nevoiți, firește, să cedeze, căci acesta nu le fusese dat în chip natural ca înzestrare. Repartizarea s-a făcut potrivit cursului istoric al evoluției omenirii: gândirea spirituală, gândirea statală-politică, gândirea economică în est, centru, vest. Am ajuns în acel punct al evoluției umane în care asupra întregii umanități trebuie să se extindă o înțelegere egală a celor trei domenii. Cum se poate întâmpla acest lucru?

Aceasta se poate realiza numai prin cultura inițiativă, prin noua știință a spiritului, care nu se dezvoltă după criterii unilaterale, ci sintetizează tot ce există pe Pământ, focalizând în toate domeniile structura tripartită, care, în natură, se evidențiază de la sine, și pe care o are în vedere și în viața socială. Aceasta nu poate fi însă răspândită prin predispoziții naturale, ci numai lăsând totul în seama celor care pot înțelege asemenea lucruri, care pot cu adevărat să trăiască zona spiritualului ca zonă deosebită, zona politică sau statală ca zonă deosebită, zona economică tot ca zonă deosebită. Unirea oamenilor de pe întregul pământ rezidă în faptul că ceea ce a fost repartizat în trei sfere este adunat la un loc în om, el însuși fracționând totul în organismul social în așa fel încât acesta să se poată afla în armonie în fața sa. Dar acest lucru nu se poate realiza decât prin instruire în cadrul științei spiritului. Iar aici ne aflăm în punctul în care trebuie să spunem: Vedem în vremurile de demult diferitele personalități, le vedem rostind ceea ce este spiritul timpului. Dar dacă cercetăm cu adevărat, de pildă, chiar în cadrul culturii orientale, găsim că, în fond, în mase trăia instinctiv ceva din structura sufletească care se afla într-o concordanță stranie și firească cu ceea ce rostea fiecare în parte.

Dar această conlucrare se reduce din ce în ce mai mult. În zilele noastre vedem formându-se extrema contrarie. Vedem ridicându-se în mase instinctele opuse celor ce sunt benefice pentru omenire. Vedem ridicându-se tocmai ceea ce face necesare cele ce pot izvorî din individualitatea care poate pătrunde până în profunzimile științei spiritului. Ajutorul nu va apărea din instincte, ci numai din acea *înțelegere de care a vorbit aici dr. Unger (Nota 17)*, care este deseori subliniată, și pe care orice om o poate pune în fața cercetătorului spiritual, dacă acesta se consacră cu adevărat rațiunii omenești sănătoase. Va apărea astfel o cultură în care fiecare individualitate care pătrunde tot mai adânc în profunzimile interne ale lumilor spirituale are o importanță deosebită și unde cel ce pătrunde astfel în lumile spirituale este

prețuit ca unul care-și face meseria. Nu te duci la croitor ca să-ți faci cizme, nici la cizmar ca să te bărbierești; de ce să iei ceea ce-ți trebuie ca o concepție de viață de la altcineva decât de la cel ce este inițiat în acest sens? Dar aceasta constituie tocmai ce în prezent este necesar în modul cel mai intens pentru salvarea omenirii, deși este prezentă și reacția care spune că omenirea încă se mai împotrivesc la ceea ce este benefic pentru ea. Aceasta reprezintă lupta crâncenă, situația gravă în care ne aflăm.

În nici o epocă n-a fost mai necesar să se dea ascultare la ceea ce știe individul într-un domeniu sau altul, și ca pentru viața socială să poată acționa cel care știe ceva într-un domeniu anumit - nu bazat pe credința în autoritate, ci pe rațiune și consimțământ rațional. La început însă, instinctele se împotrivesc, și se crede că, prin nivelarea generală, s-ar putea obține ceva salutar. Aceasta este situația în care ne aflăm. Aici nu mai poate fi de folos nici simpatia sau antipatia, nici exprimarea în sloganuri, nu poate fi de folos decât o înțelegere clară a faptelor. Căci astăzi se decid marile probleme, problema dacă este importantă personalitatea sau masa. Pentru alte vremuri aceasta nu avea nici o relevanță, căci masa era în acord cu personalitățile; personalitățile nu erau decât exponenții masei. Ne îndreptăm tot mai mult spre acele vremuri în care individul trebuie să caute numai în sine însuși sursa a ceea ce trebuie să găsească și ceea ce, apoi, trebuie să arunce din nou în viața socială, iar aceasta este numai ultima împotrivire față de o asemenea evaluare a individualității și a unui număr din ce în ce mai mare de individualități. Putem chiar să vedem cum cele dezvoltate de știința spiritului își găsesc pretutindeni dovada în punctul pregnant. Discutăm de asociațiile necesare în viața economică, pentru care avem nevoie de o anumită gândire. Aceasta s-a dezvoltat în cultura occidentală, prin faptul că gândurile sunt lăsate să se asocieze. Dacă cele realizate de John Stuart Mill cu ajutorul logicii ar putea fi înțelese, dacă aceste gânduri ar putea fi aplicate la viața economică, ele s-ar potrivi acolo, s-ar potrivi chiar și asocierile care nu-și au locul în psihologie. Știința spiritului urmărește realitatea până în ceea ce apare astfel în domeniul dezvoltării umane.

De aceea, știința spiritului pătrunde cu deplină conștiință întreaga gravitate a actualei situații mondiale, știe ce luptă grea se dă între ceea ce, ca val bolșevic care ar duce la nenorocirea omenirii, se împotrivesc la ce poate apărea din știința spiritului ca impulsuri sociale în tripartiție. În afară de acestea două nu mai există o a treia. Între acestea două trebuie să se dea lupta. Acest lucru trebuie înțeles. Orice altceva înseamnă decadență. Cine privește imparțial împrejurările în care ne aflăm, trebuie să-și spună că astăzi este necesară unirea tuturor forțelor pentru a putea respinge acest groaznic lucru ahrimanic care se împotrivesc culturii spiritului.

*Această construcție se află aici ([Nota 18](#)), deocamdată nedesăvârșită. Astăzi, nu se poate obține din țările centrale ceea ce, până în acest punct, a pus, în mare parte, această construcție în legătură cu ce ne-a parvenit de la statele neutre. Trebuie să avem subvenții din țările fostei Antante. Trebuie dezvoltată înțelegerea pentru ceea ce urmează să devină o cultură unitară, care să conțină spirit și politică și economie. Căci oamenii trebuie să-i urmeze dintr-o pornire unilaterală pe cei care pricep ceva din politică și economie, care nu acționează doar în spiritul dialecticii, ci pot pătrunde spiritualul și își pot permite și impulsuri economice, nu care vor să întemeieze state în care chiar statul ar putea administra. Popoarele occidentale vor trebui să înțeleagă că pentru dezvoltarea în direcția aptitudinii lor speciale în viitor, ca sistem economic de asociații, sistem pe care tocmai l-au instalat la capătul opus, trebuie să dobândească o înțelegere psihologică deplină a elementului statal-politic, care are alte origini decât viața economică, și a elementului spiritual. Dar la bază se află țările mijlocii. În regiunile occidentale - nici vorbă să ne gândim la Orient - trebuie să se înțeleagă ce se dorește cu această construcție. De aceea este necesar să ne gândim bine cum trebuie să se realizeze preocuparea reală pentru acea cultură menită să pătrundă sistemul de învățământ superior al viitorului și care s-a dovedit, prin *fundarea școlii Waldorf* ([Nota 19](#)), ca o cultură*

în stare să lumineze sistemul învățământului public. Dar pentru aceasta avem nevoie de sprijinul plin de înțelegere al unor cercuri cât mai largi.

Avem nevoie în primul rând de mijloace materiale. Pentru tot ceea ce, într-un sens mai larg sau mai îngust, înseamnă școală, este necesară o atitudine pe care eu am și manifestat-o atunci când s-a înființat la Stuttgart școala Waldorf; la înființare am spus, în cuvântul de deschidere: Această *unică* școală Waldorf este bine că o avem, dar în sine nu înseamnă nimic; ea ar însemna ceva doar dacă în următorul trimestru am ridica zece asemenea școli Waldorf, și apoi altele. Lumea nu a înțeles acest lucru, pentru așa ceva ea nu avea bani. Căci punctul ei de vedere este: Oh, idealurile sunt prea înalte și prea pure pentru ca noi să le atingem cu bani murdari; mai bine îi păstrăm în buzunar, acolo e locul potrivit pentru banii murdari. Idealurile, oh, acestea sunt mult prea pure, nu pot fi pângărite cu bani! O asemenea întrupare a idealurilor nu poate fi dobândită prin acea puritate ce nu poate fi atinsă de bani murdari, așa încât trebuie să ne gândim de pe acum că am rămas cu acea unică școală Waldorf care, de fapt, nu are cum să facă progrese, pentru că în toamnă ne-am afundat în mari griji financiare. Au fost depășite; dar de Paști vor apărea din nou. În acest punct ne vom pune după un timp relativ scurt întrebarea: Să abandonăm? Și va trebui să abandonăm totul, dacă mai înainte nu se va fi găsit acea înțelegere care să pătrundă adânc în buzunar.

Din această cauză acum se pune problema să trezim înțelegere în această direcție. Nu cred că se va da dovadă de multă înțelegere - așa cum s-a și văzut - dacă vom spune că vrem ceva pentru construcția de la Dornach sau ceva similar. Dar - și pentru asta se mai găsește astăzi înțelegere - dacă se dorește înființarea de sanatorii sau altceva de felul acesta, pentru așa ceva se pot obține bani, oricât de mulți! Nu este tocmai ce vrem noi; nu vrem să construim, pur și simplu, sanatorii. Suntem întru totul de acord cu înființarea lor în măsura în care este nevoie de ele, dar aici este vorba, mai ales, de *ocrotirea acelei culturi a spiritului a cărei necesitate va fi dovedită tocmai prin ceea ce voia să realizeze acest curs de învățământ superior* ([Nota 20](#)). De aceea, am căutat să impulsionez ceea ce, acum câteva zile, am rezumat în expresia: *uniunea școlară universală* ([Nota 21](#)). Prietenii noștri germani au plecat; nu despre ei e vorba în această „uniune școlară universală”. Este vorba de cei care apar ca prieteni, în cea mai mare parte, din toate regiunile lumii negermane și care se mai află aici și trebuie să înțeleagă expresia „uniune școlară universală”, căci este necesar să construim școli peste școli în toate regiunile lumii în acel spirit pedagogic-didactic care domnește în școala Waldorf. Este necesar să putem extinde această școală până când vom găsi adeziunea la ceea ce dorim să fie aici sistemul de învățământ superior. Pentru aceasta însă trebuie să fim în stare să desăvârșim această construcție cu tot ce ține de ea și să putem întreține în continuare ce este necesar pentru a acționa aici, pentru a lucra la extinderea diferitelor științe în spiritul științei spiritului.

Unii întreabă de câți bani este nevoie pentru toate acestea. Nu se poate spune de câți bani este nevoie, căci în sus nu există niciodată, în general, o limită. Desigur o uniune școlară universală nu va putea fi înființată doar creând un comitet alcătuit din douăsprezece, cincisprezece sau treizeci de persoane, care să elaboreze statute frumoase referitor la felul cum urmează să acționeze și să lucreze o asemenea uniune. Toate acestea nu au nici un sens. Eu nu pun preț pe programe, nici pe statute, ci pe munca oamenilor vii care acționează cu toată înțelegerea. Vom reuși o dată să înființăm această uniune școlară universală. Ce-i drept, la Londra ne va trebui multă vreme ca să ajungem, dar la Haga sau într-un alt asemenea loc, o dată ce s-a creat o bază, acei prieteni, care acum vor pleca în Norvegia sau Suedia sau Olanda sau în alte țări, în Anglia, Franța, America și mai departe, deci dacă acești prieteni vor determina pretutindeni, în fiecare om cu care pot intra în legătură, convingerea, convingerea întemeiată: o uniune școlară universală trebuie să existe! este posibil. Ar trebui să străbată lumea ca un foc de miriște ideea că o uniune școlară universală trebuie să ia ființă pentru procurarea mijloacelor materiale necesare culturii spiritului de care este vorba aici. Dacă de unul singur poți convinge sute și sute de oameni despre atâtea și atâtea lucruri, de ce nu s-ar

putea acționa individual, într-un timp scurt - căci decăderea se petrece atât de rapid, încât nu ne mai rămâne la dispoziție decât un timp scurt -, asupra multora, astfel ca, dacă peste câteva săptămâni am veni la Haga, să vedem cât de mult s-a răspândit convingerea că apariția unei uniuni școlare universale este necesară și că nu lipsesc decât mijloacele necesare. Ceea ce se dorește la Dornach reprezintă o necesitate istorică. Atunci când va exista o opinie unanimă în această privință vom putea vorbi de inaugurarea unei uniuni școlare universale. Înființarea de comitete și decizia de a realiza o uniune școlară universală, toate acestea sunt utopii și nu au nici un rost; dar a acționa de la om la om și a răspândi opinia necesității unei asemenea uniuni, aceasta este ceea ce trebuie să precedă realizarea ei. Știința spiritului trăiește prin realități. De aceea ea nu se lansează în proiecte programatice, ci atrage atenția asupra a ceea ce trebuie să se petreacă în cazul realității - doar oamenii sunt niște realități -, în oameni, pentru ca o asemenea cauză să poată avea perspective.

Așadar, despre aceasta este vorba, să învățăm, în sfârșit, din știința spiritului, cum să trăim în viața reală. Nu mă voi lansa niciodată în fundamentarea pur utopică a uniunii școlare universale, ci voi împărtăși întotdeauna părerea că ea poate apărea abia atunci când un număr suficient de mare de oameni vor fi convinși de necesitatea sa. Pentru ca ceea ce este necesar pentru omenire - așa cum a reieșit din cursurile noastre de învățământ superior - să se poată realiza, pentru aceasta trebuie fondată uniunea școlară universală. În acest sens as vrea să fac să pătrundă astăzi cele spuse de mine în conștiința celor prezenți aici, de care ne legăm speranța și dorința ca ei să poarte totul mai departe în lume. Uniunea școlară universală poate fi răspunsul lumii la ceea ce va apărea ca o întrebare, dar ca o întrebare extrasă din forțele reale ale devenirii umane, adică ale istoriei omenirii. Așadar, fie ca uniunea școlară universală să aibă soarta convingerii pe care ați putut s-o dobândiți aici în ultimele trei săptămâni! Aceasta am vrut să vă spun astăzi.

CONFERINȚA a II-a

Dornach, 22 octombrie 1920

O dată cu secolul al XV-lea, dezvoltarea omenirii civilizate din emisfera nordică cunoaște o nouă eră, în care individualitatea omului este cea care trebuie să se formeze din ce în ce mai mult în deplina conștiință a Eului. Forțele care modelează această conștiință individuală a Eului vor deveni mai puternice, și toate fenomenele vieții, și anume, în primul rând, cele ale vieții în general, se desfășoară sub semnul acestei formări a individualității. Dar aceasta nu înseamnă altceva decât că și ceea ce ne vine din lumile spirituale și pătrunde în lumea noastră fizică evoluează în așa fel, încât, în întreaga omenire, uman-individualul ajunge să se impună. Căci nu este vorba doar că oamenii pot gândi într-un mod egoist: devenim individualități, ci de faptul că întreaga dezvoltare a omenirii trebuie să cunoască o asemenea evoluție, încât individualul oamenilor să intervină în această dezvoltare. Fiecare perioadă, fiecare epocă, pe care o putem urmări pe parcursul evoluției omenirii, are particularitățile ei deosebite după cum a dezvoltat un caracter sau altul, ca acum individualitatea. Aceste particularități pecetluiesc dezvoltarea omenirii prin modul în care forțele spirituale acționează asupra vieții pământești fizice. Dar tocmai prin omogenizarea pe care o reprezintă acum fiecare om în parte, în care individualitatea trebuie să se releve, în care conștiința Eului trebuie să se dezvolte pe deplin, în care sufletul conștiinței trebuie să se contureze, să se închidă în sine, particularitățile deosebite ale acestei epoci nu mai sunt dirijate ca în epocile anterioare de către lumea spirituală, ci acum ies la iveală lucruri cu totul deosebite în cadrul dezvoltării omenirii. Iar omul, care prin dezvoltarea individualității sale a fost educat în vederea libertății sale, trebuie să ia din ce în ce mai mult atitudine în mod conștient față de ceea ce rezultă de aici. Este vorba, în special, de faptul că este necesar să se formeze o viață socială, dar din punctul nostru de vedere, trebuie să spunem, o viață socială profund întemeiată launtric, deși forțele egoiste ale sufletului conștiinței care se opun vieții sociale se ridică din ce în ce mai evident din profunzimile existenței. Pe de o parte, sunt prezente

puternicele forțe egoiste ale sufletului conștienței, pe de altă parte, se impune tot mai mult necesitatea de a întemeia în mod conștient o viață socială. Și trebuie să se ia atitudine în mod conștient față de tot ce poate stimula această conviețuire socială. *Am arătat deja de-a lungul timpului* ([Nota 22](#)), din cele mai deosebite puncte de vedere, cât de diferită este poziția omului occidental, a omului din centrul Europei și a omului estic față de întreaga evoluție a omenirii. Am arătat în modurile cele mai diverse ce îi este astăzi propriu omului estic, ce îi este propriu omului din centrul Europei, ce îi este propriu omului vestic. Să relevăm acum un fenomen care ne poate arăta chiar și numai în mod exterior cum coexistă aceste diferențieri ale omenirii în lumea civilizată.

Știm că sub influența modului de gândire modern din științele naturii în domeniul vieții sociale s-a dezvoltat un anumit element al concepției despre viață care își găsește expresia deosebit de intens în masele largi ale proletariatului, format în epoca noastră mașinistă, în epoca noastră intelectuală. Tot ce poate fi luat în considerare în ceea ce privește problema socială am prezentat în prima parte a lucrării *Aspecte centrale ale problemei sociale*. Astăzi aș vrea să mă refer doar la diferențierea concepției unor largi mase de oameni cu privire la această problemă. Aici am evidențiat clar concepțiile sociale ale proletariatului, care, la rândul lor, influențează alte cercuri ale populației; apoi am delimitat clar, față de altele, concepția despre viață din țările occidentale, și anume din țările anglo-saxone. În aceste țări, sub influența epocii mașiniste moderne și a industriei, s-a format concepția materialistă despre viață. Dar această concepție asupra vieții s-a format în așa fel, încât se află complet sub semnul luptelor economice, întrucât este în întregime străbătută de reprezentări economice, idei economice, lupte economice. Aceasta este marca a ceea ce se petrece în cadrul lumii socialiste a Occidentului anglo-saxon. Întrucât viața economică a fost caracteristica de până acum a vieții publice contemporane în general, impulsurile socialismului au apărut și datorită condițiilor de viață ale proletariatului anglo-saxon. Impulsurile care se exprimă, de pildă, acum în marea mișcare grevistă au importanță tocmai în lumina a ceea ce prinde formă în Occident. Chiar dacă ar putea fi aplanate discrepanțele existente aici, aplanarea ar fi doar aparentă; efecte cât se poate de importante ar emana tocmai de la forțele profunde implicate în aceste lupte. Și dacă, cu toată predispoziția Occidentului, din aceste impulsuri nu se cristalizează concepții de viață propriu-zise, putem totuși să percepem cum și acele concepții de viață care se formează și s-au format în cadrul ultimei perioade au primit un imbold din partea a ceea ce există aici ca impulsuri.

Deși născut în Europa Centrală și ridicat din curentul de gândire central-european, *Karl Marx* ([Nota 23](#)) a trebuit să meargă în Anglia pentru a prelua ceea ce se dezvoltase acolo ca impulsuri de viață. El le-a prefăcut însă într-o concepție de viață. În regiunile vestice, marxismul, ca o concepție despre viață, a ajuns mai puțin la o existență exterioară; el a ajuns la existență exterioară în centrul Europei. Aici a căpătat pe deplin, în țelurile social-democrației, caracterul de concepție asupra vieții. Ceea ce în Occident sunt impulsuri economice care duc la lupte economice a fost anatemitat în reprezentări juridic-statale, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea. O asemenea concepție marxistă despre viață a cuprins marea masă a populației. A trecut însă și în est; în Europa se conturează deja caracterul oriental. Iar acolo s-a dezvoltat într-o altă formă. Economic în Occident, politic-statal în centru, în est marxismul capătă în mod evident un caracter religios. Dacă n-ar exista acea falsificare care s-a manifestat atât în „inundarea” estului de către *Petru cel Mare* ([Nota 24](#)), ca și acum cu *Lenin* și *Troțki* ([Nota 25](#)), dacă n-ar exista această falsificare care apare tocmai pentru că ceea ce se impune ca bolșevism este import străin, s-ar vedea mult mai clar că în acest bolșevism rezidă și astăzi un puternic element religios, care, ce-i drept, este în întregime materialist religios, dar care acționează cu vechile impulsuri religioase și va acționa în continuare cu aceste impulsuri, și își va arăta toată oroarea trecând prin întreaga Asie, tocmai pentru că acționează cu furia unui impuls religios. În Occident, impulsul social este economic, în centrul Europei este statal-politic, din Rusia și până în Orient, peste Asia, acționează cu o furie religioasă. În comparație cu aceste impulsuri, care

străbat evoluția omenirii, multe altele sunt cât se poate de neînsemnate. Iar cel care nu vede în asemenea lucruri, cum este actuala grevă a minerilor englezi, ceva simptomatic în cel mai propriu sens, acela nu înțelege absolut deloc cum forțe mai profunde „scurmă” în întreaga noastră evoluție temporală.

Dar toate aceste lucruri, care pot fi atât de bine descrise exterior, își au dedesubturile lor mai profunde în lumea spirituală. Viața mai nouă a omenirii poate fi înțeleasă numai dacă se înțelege această articulare într-un economic occidental, într-un statal-politic-juridic în centrul Europei și într-un element religios în est, care, de fapt, este momentul spiritual așa cum poate fi trăit în Orientul decadent. Acest lucru se vedește atât de pregnant, încât trebuie să spunem: Pentru Occident este firesc - și bine fundamentat - ca el să aibă tot ce tine de economic; din acest motiv, pentru centru simpla aspirație economică nu poate avea nici un succes, pentru că aici orice asemenea aspirație capătă un caracter statal-politic; în estul Europei, marele eșec exterior s-a datorat faptului că, prin tradițiile lui Petru cel Mare, ceea ce provine propriu-zis dintr-un impuls spiritual-religios, panslavismul, slavofilia, a căpătat un caracter politic, de stat. În spatele acestui caracter statal, care a împins în față tot ce a evoluat mai îngrozitor în estul european, în spatele acestui caracter statal, care încă de la Petru cel Mare și-a pus pecetea pe toată aspirația estică, dincolo de toate acestea se află, în fond, tendința spirituală a continuării religiozității spirituale tipice pentru Bizanț. Chiar și fenomenele singulare din viața istorică pot fi înțelese numai dacă pot fi văzute în această lumină. Se poate spune: Într-o anumită măsură, tot ce se află în Europa, chiar și mai spre vest, ba chiar și în Franța, poate fi socotit ca aparținând centrului european, căci pentru Occident caracteristic este, de fapt, anglo-saxonismul. Iar anglo-saxonismul își urmărește întru totul instinctele, cu impulsurile firești în dezvoltarea omenirii din ultimele trei până la patru secole și mai departe. Aceste impulsuri au făcut ca tocmai în Occident să se poată dezvolta cel mai bine tot ce a fost impus vieții sociale de către modul de gândire modern din științele naturii cu toate cuceririle sale. Acest mod de gândire, împreună cu caracterul anglo-saxonismului, a fondat dominația mondială a acestuia. Tot ce s-a manifestat ca avânt strălucit al sistemului de transporturi, comerț, industrie, tot ce a dus la marile colonizări, a apărut tocmai din confluența modului de gândire din științele naturii cu anglo-saxonismul. Și acest lucru a fost resimțit profund în instinctele Occidentului. Se poate chiar releva un punct nodal al dezvoltării istorice moderne, anul 1651, când genialul Cromwell a provocat prin legea navigației acea configurație din sistemul maritim englez, și din întregul sistem comercial englez, care a pus temeiul a tot ce a apărut ulterior în Occident; și se mai poate releva cum, s-ar putea spune, din motive exterior inexplicabile, tocmai când s-a înălțat steaua lui Napoleon, sistemul maritim francez a suferit cele mai mari pierderi. Ceea ce se întâmplă în Occident are loc tocmai din cauza forțelor care acționează în direcția dezvoltării omenirii, datorită unui mod de gândire absolut economic, unor impulsuri economice de reprezentare. De aceea trebuie să i se supună tot ce vine din centru și nu este gândit pornind de la puncte de vedere economice, ci juridic-politic-militare. Ca exemplu concludent, vedem cum, sub aspect politic-militar, de pe continentul european Napoleon opune blocada continentală împotriva a ceea ce rezultase din legea lui Cromwell cu privire la navigație. *Legea navigației a fost gândită și creată din instincte pur economice (Nota 26). Blocada continentală (Nota 27)* a lui Napoleon de la începutul secolului al XIX-lea este o idee politică; dar o idee politică este ceva care ajunge din timpurile mai vechi până în epoca modernă, este un adevărat anacronism. De aceea, nici această idee politică opusă ideii moderne din care a apărut legea cu privire la navigație nu poate avea succes. În schimb, în Occident, unde se gândește economic în sensul timpurilor moderne, lucrurile politice, chiar dacă evoluează într-un sens nefavorabil, nu au avut un efect păgubitor.

Să ne referim, de pildă, la faptul că, din Europa, Franța a făcut colonii în America de Nord. A pierdut aceste colonii în favoarea Angliei. Coloniile s-au eliberat din nou. Prima colonizare franceză, cea din secolul al XVIII-lea, a reprezentat o acțiune politică; n-a dat roade. Colonizarea engleză în America de Nord a pornit din impulsuri pur economice. Politicul n-

avea decât să eşueze. America de Nord s-a eliberat din nou. De-acum nu mai exista un context politic. Iar contextul economic n-a avut deloc de suferit.

Aşa se articulează lucrurile în cadrul dezvoltării omenirii. Iar noi putem să spunem fără teama de a greşi: istoria arată şi ea că, dacă doi oameni fac acelaşi lucru, nu înseamnă că au acţionat în acelaşi sens. Atunci când Cromwell a realizat la momentul potrivit, din impulsuri economice, legea sa, am putea spune, brutală, extrem de tiranică pentru alte ţări, cu privire la navigaţie, această lege a izvorât dintr-o gândire economică. Când, în cadrul dezvoltării recente, *Tirpitz* ([Nota 28](#)) a creat marina germană, totul a fost gândit politic, pur politic, împotriva oricărui impuls economic, ba chiar împotriva oricăror instincte economice. Astăzi, toate acestea au fost măturate de pe suprafaţa Pământului, pentru că au fost gândite şi proiectate împotriva cursului dezvoltării omenirii. Şi astfel apare această, am putea spune, triplă articulaţie: în est, astăzi în decădere, ceva ce trimite înapoi la vechile timpuri şi are un caracter spiritual; în centru, ceva ce astăzi este deja perimat, care ia, mai mult sau mai puţin, forma de politic juridic-militar, de statal; în Occident, statul este în continuare doar un element decorativ, politicul nu are nici o importanţă reală; prevalează gândirea economică. În timp ce Germania s-a dus de râpă pentru că statul a absorbit economia, pentru că industriaşii, comercianţii s-au dat la fund şi şi-au plecat capul sub puterea statului, vedem cum, în Occident, statul este absorbit de economic, şi totul este inundat de viaţa economică. Privită din exterior, astfel se prezintă lumea civilizată de astăzi. Dar ceea ce poate fi privit astfel este, în cele din urmă, doar ceea ce este adus la suprafaţă din subteranele lumii spirituale. În dezvoltarea spirituală a timpurilor recente, totul urmăreşte să releve individualitatea: în Occident individualitatea se desfăşoară după modelul occidental, modelul economic; în centru, individualitatea este relevată după modelul statal-politic-militar astăzi deja perimat; individualitatea estului se manifestă după modelul perimat, după modelul vechii spiritualităţi, absolut decadentă. Toate acestea trebuie transmise de către lumea spirituală. Şi sunt transmise prin faptul că, atât în vest, cât şi în est - să vorbim mai întâi de aceste două zone - apare un fenomen specific, de o importanţă profundă. Aceasta înseamnă că se nasc extrem de mulţi oameni care nu au trecut prin circuitul reîncarnării.

Vedeţi, de aceea este atât de dificil să aduci în discuţie o problemă cum este reîncarnarea, pentru că nu poţi vorbi de ea în sensul abstract, agreat astăzi, deoarece aceasta ne conduce la cea mai importantă realitate din dezvoltarea omenirii, dar care permite excepţii, şi vedem atât în est, cât şi în vest - despre centru vom mai vorbi zilele acestea - că astăzi se nasc oameni cu care nu poţi să te confrunţi în aşa fel încât să spui: În aceşti oameni trăieşte în modul cel mai normal o individualitate care a fost aici într-o viaţă anterioară şi iarăşi într-o altă viaţă anterioară, care va fi într-o viaţă viitoare şi iarăşi într-o viaţă viitoare. Aceste reîncarnări reprezintă mersul firesc al dezvoltării omenirii, dar şi ele cunosc excepţii. Ceea ce ni se arată sub formă umană nu trebuie să fie întotdeauna ceea ce arată aparenţa exterioară. Putem întâlni oameni care, de fapt, numai după aparenţa exterioară au o formă umană, care sunt supuşi unor vieţi pământene reluate; în realitate, sunt corpuri omeneşti cu trup fizic, eteric, astral, dar în ei se încarnază alte entităţi, entităţi care se foloseau de aceşti oameni, pentru a acţiona prin ei. În Occident există, într-adevăr, un mare număr de asemenea oameni, care, în fond, nu sunt, pur şi simplu, oameni reîncarnaţi, ci sunt purtătorii unor entităţi ce denotă o evoluţie prematură, care ar trebui, de fapt, să apară sub formă umană abia într-un stadiu ulterior de dezvoltare. Aceste entităţi nu folosesc întreg organismul uman, ci folosesc cu predilecţie sistemul metabolic al acestora. Dintre cele trei mădulare ale naturii umane, ele folosesc sistemul metabolic în aşa fel, încât acţionează prin intermediul acestor oameni până în lumea fizică. Asemenea oameni arată şi exterior, pentru cel care poate aprecia corect viaţa, că aşa stau lucrurile cu ei. Aşa se întâmplă, de pildă, cu un mare număr de oameni care aparţin societăţilor secrete anglo-saxone - *rolul acestor societăţi secrete l-am discutat* în ultimii ani *în repetate rânduri* ([Nota 29](#)); membri ai unor asemenea societăţi secrete sunt, de fapt, purtătorii unor existenţe premature, care, prin sistemul metabolic al anumitor oameni, acţionează asupra lumii şi-şi caută un câmp de acţiune prin intermediul corpurilor celor care

nu trăiesc în reîncarnări normale. La fel stau lucrurile și cu unele personalități care dau tonul în anumite secte foarte răspândite, cu mare aderență în Occident, formate din oameni de acest tip. În modul acesta acționează în oamenii de astăzi o cu totul altă spiritualitate. Adoptarea unei atitudini față de viață din aceste puncte de vedere va fi o misiune esențială. Nu trebuie să se creadă în mod abstract că oamenii, fără excepție, sunt supuși pretutindeni unor vieți pământene repetate. Aceasta ar însemna să nu-i atribui aparenței exterioare tocmai caracterul de aparență. A merge pe urmele adevărului înseamnă chiar și în asemenea cazuri a căuta adevărul, realitatea, acolo unde aparența exterioară înșală în așa măsură, încât entitățile de alt tip decât este omul prezentului se întrupează în înfățișarea de om, și aceasta prin intermediul sistemului metabolic; dar ele acționează apoi și în sistemul ritmic și în sistemul neuro-senzorial. Există trei feluri de entități de acest tip, care se întrupează prin intermediul sistemului metabolic al diferitor oameni din Occident.

Primul tip îl reprezintă spiritele care vădesc o deosebită putere de atracție față de ceea ce constituie forțele elementare ale Pământului, care au o aplecare, o afecțiune pentru aceste forțe, care pot, deci, să „adulmece” cum poate fi realizată o colonizare potrivit condițiilor naturale ale climei și celorlalte condiții de pe Pământ, sau cum poate fi înfiripată acolo o relație comercială și așa mai departe.

Un al doilea tip de astfel de spirite sunt cele care-și trasează ca sarcină să reprime conștiința de sine, în cadrul zonei asupra căreia acționează, să nu permită sufletului conștiinței să se formeze și să provoace prin aceasta și în mediul ambiant al celorlalți oameni, printre care așa ceva se răspândește epidemic, o anumită manie de a nu recunoaște adevăratele motive ale acțiunilor lor. S-ar putea spune că un raport cu totul și cu totul nereal sau un *document fals ca cel al profesorilor de la Oxford* ([Nota 30](#)), care a fost făcut public în ultimele zile, un document cu totul și cu totul mincinos, ar putea fi considerat ca aparținând strădaniei acestui element nereal, care nu vrea să se sprijine pe impulsurile propriu-zise, ci face un melanj al acestor impulsuri și pecetluiește cuvinte frumoase, în timp ce dedesubt nu se află, în fond, nimic altceva decât impulsuri neadevărate. Prin aceasta nu afirm că acești profesori, poate de toată isprava - nu le atribui mărețe impulsuri ahrimanice - sunt purtătorii unor asemenea entități premature; dar în ei se află tendința de a fi ucenici ai unor asemenea entități. Așadar, aceste entități se încarnază prin sistemul ritmic al anumitor oameni din Occident.

A treia categorie de entități care acționează în Occident este cea care urmărește să-l facă pe om să uite care sunt aptitudinile sale individuale - acele aptitudini pe care le aducem cu noi din lumile spirituale atunci când pășim în existența fizică prin concepție și naștere - și să-l determine, mai mult sau mai puțin, să devină șablonul naționalității sale. Acest al treilea tip de entități își propune ca misiune specială să nu-l lase pe om să ajungă la spiritualitatea individuală.

Așadar, în timp ce primul tip de entități are o afecțiune față de factorul elementar al Pământului, al climei și așa mai departe, al doilea tip de entități are o înclinație deosebită de a cultiva un anumit element superficial, nereal, iar al treilea tip de entități de a distruge capacitățile individuale și de a face din oameni șabloane, expresia naționalității lor; a rasei lor. Acest din urmă tip de entități se încarnază în Occident prin sistemul capului, prin sistemul neuro-senzorial. Avem aici ceea ce am luat în considerare din diferite unghiuri de vedere în mod exterior, tocmai ca o trăsătură a lumii occidentale, pe care am caracterizat-o prin aceea că, așa spune, cunoaștem un număr mai mare de oameni, risipiți în societăți secrete, în secte și altele asemănătoare, a căror umanitate constă în faptul că în cazul lor nu avem de-a face, pur și simplu, cu reîncarnări, ci cu existența unui anumit gen de încarnare a unor entități premature în dezvoltarea lor pe Pământ, care, de aceea, creează un mediu educativ deosebit, respectiv radiază epidemic particularitățile lor deosebite asupra celorlalți oameni. Aceste trei entități diferite acționează exclusiv prin oameni, iar noi înțelegem caracterele oamenilor numai dacă știm ceea ce am spus acum, dacă se știe că ce trăiește în viața publică nu poate fi

explicat, pur și simplu, așa cum vrea filistinul, ci prin pătrunderea unor asemenea forțe spirituale.

Faptul că tocmai aceste trei tipuri de forțe, de ființe, apar la suprafață în Occident pe această treaptă deosebită de dezvoltare prin intermediul oamenilor, este favorizat de împrejurarea că acestui Occident îi incumbă să dezvolte în mod special gândirea economică. Aș spune că viața economică este baza și solul din care poate țâșni așa ceva. Dar care sunt sarcinile pe care și le asumă aceste entități?

Ele își propun să perpetueze întreaga viață ca simplă viață economică, să stârpească treptat tot ceea ce există ca viață spirituală, tocmai acolo unde ea este mai intensă, atrofiată în abstractul puritanismului; să stârpească viața spirituală, să tocească treptat viața politic-statală și să absoarbă totul prin intermediul vieții economice. În Occident, acești oameni, care apar într-un asemenea mod în lume, sunt dușmanii și adversarii propriu-ziși ai impulsului tripartitei. Primul tip de entități nu permite evidențierea unei vieți economice, care se prezintă ca ceva independent alături de veriga statal-juridică și de cea spirituală a organismului social. Al doilea tip de entități, care-și propune ca sarcină de predilecție superficialitatea, frazeologia, falsitatea, nu vrea să permită ca, alături de viața economică, să se ridice o viață statală democratică de sine stătătoare. Al treilea tip de entități, care oprimă capacitățile individuale, care nu vrea ca omul să fie altceva decât un fel de șablon al rasei sale, al naționalității sale, acționează împotriva emancipării vieții spirituale, a poziției de sine stătătoare a vieții spirituale.

Există în Occident astfel de puteri care acționează în acest mod împotriva impulsului tripartitei organismului social. Celui care vrea să lucreze într-un sens mai profund pentru răspândirea impulsului tripartitei trebuie să-i fie clar că nu poate acționa altfel, ci trebuie să țină seama de asemenea factori spirituali, care sunt prezenți în dezvoltarea omenirii. Forțelor la care trebuie să se apeleze atunci când se dorește să se intervină în dezvoltarea omenirii nu li se opun numai lucruri pe care le poate observa filistinul rigid, ci și lucruri care nu se deschid decât unei cunoașteri prin spirit. La ce ajută faptul că, în prezent, oamenii consideră aceasta o superstiție și nu vor să audă nimic atunci când se vorbește de asemenea entități spirituale care pătrund prin intermediul oamenilor? Dar aceste entități spirituale sunt aici! Iar cine nu vrea să urmărească viața cu sufletul adormit, ci cu sufletul treaz, acela poate vedea pretutindeni acțiunile acestor entități. N-ar trebui decât ca, percepând prezența acestor acțiuni, să ne convingem de existența cauzelor! Aceasta este, în primul rând, caracteristica Apusului. Apusul evoluează în felul acesta tocmai pentru că trăiește în cea mai elementară formă de exprimare a epocii moderne, reprezentarea economică, gândirea economică.

Odinioară, Estul a avut o grandioasă viață spirituală. Orice spiritualitate, cu excepția antroposofiei și ceea ce vrea să ia o formă nouă, orice spiritualitate a lumii civilizate este, în fond, moștenirea Orientului. Dar gloria propriu-zisă a acestei vieți religios-spirituale era prezentă în Orient încă din timpuri foarte vechi. Iar astăzi tocmai omul răsăritului, până în Rusia, se află într-o ciudată dilemă, pentru că, pe de o parte, încă mai trăiește, prin moștenirea sa, în vechiul element spiritual, și pentru că, pe de altă parte, asupra sa acționează ceea ce vine din epoca modernă a dezvoltării omenirii, antrenarea orientată spre individualitate. Aceasta determină în răsărit o accentuată decădere a umanității, face ca, într-o oarecare măsură, omul să nu poată deveni un om deplin, ca pe grumazul său, al acestui oriental, până în Rusia, să apese ceea ce este moștenirea spirituală a timpurilor străvechi. Iar aceasta face ca astăzi, când conștiința sa slăbește, când se află în stare de somn sau de vis sau într-o stare mediumnică frecventă, aici, în Orient, orientalul să nu fie impregnat, ca în Occident, de o altă entitate, dar ca această entitate să-i influențeze viața sufletească. În timp ce, în Occident, entitățile apărute prematur sunt de trei tipuri, pe care le-am enumerat și care acționează acolo, în Orient entitățile care apar sunt entități retardate, care și-au avut desăvârșirea în trecut, sunt entitățile rămase în urmă și care îi apar acum orientalului în stare

meditativă, în vis, sau îl copleșesc și fără să viseze, fără influență mediumnică, pur și simplu prin faptul că pătrund în somn; omul, în stare de veghe, poartă în sine inspirația venită de la asemenea entități, deci, într-o anumită măsură, ziua este inspirat de postacțiunile unor asemenea entități, care vin peste el în timpul nopții.

Există și aici trei tipuri de entități care acționează în Orient și care, la rândul lor, au o influență puternică. În timp ce, în apus, trebuie să ne referim direct la oameni individuali prin care se încarnează aceste entități, în Orient avem de-a face cu un tip de ierarhie care poate apărea celor mai diferiți oameni. Din nou îi apar omului trei tipuri de entități, dar nu sunt entități care se încarnează prin oameni, ci sunt entități care pot să-l și inspire în timpul somnului de noapte.

Primul tip de asemenea entități este cel care împiedică omul să ia complet în stăpânire corpul său fizic, care-l împiedică să se lege de economic, de relațiile publice ale prezentului. Acestea sunt entitățile care vor să împiedice în Orient viața economică așa cum o cere organismul social tripartit.

Al doilea tip de entități sunt cele care scot la iveală o ființă devenită deja supraindividuală, un fel de egoism - dacă pot folosi acest cuvânt paradoxal - neegoist, care este cu atât mai rafinat cu cât apare foarte frecvent la oamenii din Orient, care-și atribuie lor înșile tot altruismul posibil, un altruism care este însă un egoism deosebit de rafinat. Ei vor să fie foarte buni, cât se poate de buni. Și acesta este un sentiment egoist. Este ceva care poate fi definit prin paradoxul: un egoism neegoist, un egoism provocat de altruism.

Cel de-al treilea tip de entități care-i apar omului din răsărit este reprezentat de acele ființe care țin viața spirituală departe de Pământ, care răspândesc printre oameni o atmosferă mistică apăsătoare, așa cum poate fi întâlnită în Orient în zilele noastre. La rândul lor, aceste trei tipuri de entități, care acționează dinspre lumea spirituală și nu se încarnează în oameni, sunt dușmanii organismului social tripartit. Așa încât, impulsul tripartitiei este încorsetat dinspre Orient de partea spirituală, iar dinspre Occident de partea umană, în modul descris. Așadar, vedem ce stă la baza diferențierii în ceea ce privește fundamentele spirituale.

La toate acestea vom mai adăuga ceea ce, din centrul european, este ostil tripartiției, pentru ca, treptat, să dobândim și din punct de vedere spiritual o reprezentare despre felul cum trebuie să te dotezi pentru ca ideea tripartiției să poată aduce cu adevărat forțelor oponente - fie că pornesc dinspre lumea spirituală, ca în Orient, fie dinspre oameni, ca în Occident, sau într-un alt mod, așa cum voi descrie mâine, din centrul Europei - un impuls, care este atât de necesar pentru dezvoltarea omenirii. Ce atitudine trebuie să adopti față de asemenea lucruri aflăm dacă ne înarmăm cu idei.

CONFERINȚA a III-a

Dornach, 23 octombrie 1920

Am atras atenția ieri, dintr-un alt punct de vedere decât cel folosit până acum, asupra deosebirilor care există între popoarele actualei lumi civilizate. Am arătat cum este dirijată individualizarea omului de către lumile spirituale în cel de-al cincilea interval postatlantean, cum, în Occident, intervin anumite entități, fiind împinse înainte într-urii mod nereglementar prin intermediul oamenilor, entități care, deși sunt mai evolute decât aceștia, se întrupează, din anumite interese, în oameni pentru a contracara adevăratele impulsuri ale prezentului, impulsurile tripartiției organismului social.

Am atras atenția și asupra modului diferit în care, în Orient, anumite entități se impun, e drept, nu prin intermediul oamenilor, entități care și-au avut importanța lor în trecutul

îndepărtat, dar care acum vor să influențeze viața oamenilor, asupra felului în care acționează acestea asupra lor, datorită structurii sufletești deosebite a celor care trăiesc în Orient, fie într-un mod mai mult sau mai puțin conștient, lucrând ca imaginațiune în conștiința unor oameni din răsărit, fie acționând în timpul somnului asupra Eului uman, asupra corpului astral și impunându-se, fără ca oamenii s-o știe, în efectele ulterioare din starea de veghe și introducând în felul acesta tot ce se opune unui progres normal al omenirii în Orient. Așa încât putem să spunem: În Occident s-a pregătit de mult, într-un anumit fel, un gen de legătură cu Pământul a unor oameni de tipul celor pe care i-am descris ieri, care sunt răspândiți în acele locuri și îndeplinesc funcții de conducere în special în secte, care au o poziție conducătoare în societăți secrete și altele asemenea. În Orient există anumite personalități conducătoare care, tocmai sub influența unor asemenea ființe din trecutul îndepărtat care apar în imaginațiuni, influențează actuala dezvoltare culturală. Dacă se dorește înțelegerea modului cum s-au „înfîpt” oarecum oamenii din centrul european între vest și est, trebuie să se analizeze mai atent condițiile spirituale care servesc acolo ca temelie și tot ce se exprimă, rezultând din aceste condiții spirituale, în lumea fizică, sensibilă.

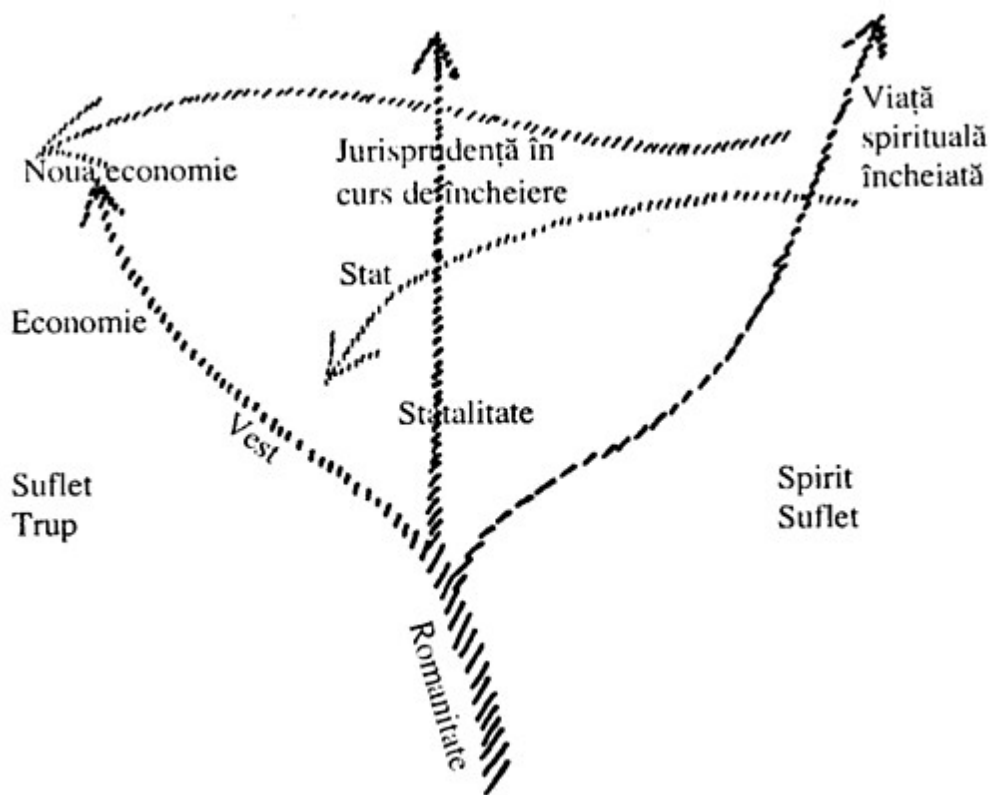
V-am făcut atenți asupra faptului că viața străvechiului Orient era o viață spirituală, că omul din Orientul străvechi avea o viață spirituală extrem de evoluată, o viață spirituală care izvoră din concepția nemijlocită a lumilor spirituale, că, apoi, această viață spirituală a continuat să existe ca moștenire, a fost mai întâi prezentă în elenism, prin frumoasa lume a artiștilor, dar și ca un anumit fel de a înțelege lucrurile; însă chiar în elenism a intervenit ceea ce a fost aristotelismul, ceea ce era deja o gândire rațională, dialectică. Ulterior însă în civilizația Occidentului s-a infiltrat ce venea din înțelepciunea orientală și, cu excepția a ceea ce provine din științele naturii și ce poate proveni din știința modernă a spiritului orientată antroposofic, reprezintă, în fond, tot ce există în civilizația occidentală ca viață spirituală, vechea moștenire orientală. Dar această viață spirituală se află într-o decadentă absolută. Aceasta viață spirituală este de așa natură, încât îi lipsește forța propriu-zisă de tracțiune; omul mai are încă o anumită atracție spre lumea spirituală, dar ceea ce crede el despre această lume nu mai poate fi legat cu ce se petrece în lumea fizică.

Acest lucru se manifestă în modul cel mai pregnant atunci când în puritanismul anglo-saxon își face loc o credință, așa spune, total ruptă de lume, care trece pe lângă acțiunile lumești, care țintește spre zone spirituale total abstracte, care nu-și dă câtuși de puțin osteneala să se confrunte cu lumea exterioară fizic-senzorială.

În Orient, chiar și strădaniile absolut lumești, strădaniile vieții sociale, capătă un caracter atât de spiritual, încât se prezintă ca mișcări religioase. Forța bolșevismului poate fi explicată prin faptul că oamenii din est, poporul rus, îl concepe ca pe o mișcare religioasă. Forța de atracție a acestei mișcări sociale a estului nu se sprijină atât pe reprezentările abstracte ale marxismului, cât, mai ales, pe faptul că purtătorii ei sunt priviți ca noi Mântuitori, într-o oarecare măsură drept continuatorii aspirației și vieții religios-spirituale anterioare. Din lumea romană, chiar și din lumea greacă târzie, s-a dezvoltat apoi, după cum știm, ceea ce a cuprins în cel mai mare grad oamenii din centru, elementul dialectic, elementul gândirii juridice, politice, militare.

Iar rolul pe care l-a jucat mai târziu ceea ce s-a dezvoltat din lumea romană poate fi înțeles numai dacă ținem seama mai întâi de faptul că toate cele trei ramuri ale trăirii umane, trăirea spirituală, trăirea economică, trăirea statal-politică din perioada în care romanitatea a ajuns la o deosebită strălucire, în care a apărut Imperiul roman, erau amestecate haotic, în mod asemănător cu ceea ce se întâmplă și în prezent în întreaga lume civilizată. Romanitatea a luat sfârșit într-o decadentă totală care, în esență, era condiționată de faptul că, în Imperiul roman mondial, acționa imposibilitatea rezultată din întrepătrunderea haotică a celor trei activități umane - viața spirituală, viața de stat, viața economică. Se poate spune, într-adevăr, că Imperiul roman și, în special, cel bizantin au fost un fel de simbol al decăderii celei de-a

patra perioade postatlanteene, perioada greco-latină. Nu trebuie să ne gândim decât că din o sută șapte împărați ai Imperiului roman de răsărit doar treizeci și patru au murit în paturile lor! Ceilalți au fost fie otrăviți, fie mutilați, ori au murit în temniță, au trecut din temniță în viața monahală și altele de felul acesta. Iar din ceea ce în sudul Europei a înaintat în decădere ca lume romanică, s-a dezvoltat ceva care a țâșnit în trei ramuri spre nord.

Avem, mai întâi, ramura vestică. Nu intenționez să mă ocup azi de amănunte istorice privind evul mediu generate de vechea dezvoltare a omenirii; vreau însă să atrag atenția asupra câtorva lucruri. Fenomenul caracteristic al dezvoltării occidentale, mai întâi al celei situate mai spre sud, este cel în care romanitatea s-a extins mai întâi spre Spania, asupra Franței de astăzi, ba chiar și asupra unei părți din Britania. Cei care au evoluat acolo au fost romani. Dar toate acestea au fost impuse de ceea ce a pătruns, ca triburi germanice de cele mai diferite tipuri, în aceste populații de romani o dată cu migrația popoarelor.

Tot aici întâlnim un fenomen particular. Este vorba de faptul că germanicii s-au vârat cu forță în romanitate, s-au „împins” în ea, și că aici a apărut ceva care nu poate fi caracterizat decât spunând: Cei care au pătruns în romanitate au fost ființe omenești de tip germanic; romanitatea ca atare a decăzut, de fapt, din punct de vedere uman; dar ceea ce a rămas din romanitate, așadar, ceea ce, aș spune, s-a format prin această încrucișare (vezi desenul) a celor două linii, ceea ce s-a format ca populație spaniolă, ca populație franceză, parțial și ca populație britanică, este, în esență, sânge germanic, peste care s-au suprapus elemente lingvistice romane. În realitate, ce s-a petrecut nu poate fi înțeles altfel decât dacă este privit în acest fel. Potrivit configurației sale sufletești, orientării sale senzoriale, sentimentale și volitive, această ființă umană a răsărit din ceea ce s-a mișcat ca element germanic în torentul migrației popoarelor de la est spre vest. Dar acest element germanic are ca particularitate faptul că, atunci când se lovește de un element lingvistic străin - și în această limbă este întruchipată întotdeauna o cultură - , se dizolvă în acest element, adoptă această limbă. El concrește în această limbă străină, aș spune, ca într-o „haină” de civilizație. Ceea ce trăiește în vestul Europei ca rasă latină nu are, în fond, nimic din sângele latin. Dar este ceva crescut în ceea ce a țâșnit aici și este întruchipat prin limbă. Căci era înscris în esența elementului

latin, a elementului roman, să se afirme deasupra umanității, în evoluția mondială. Din această cauză, testamentul, afirmarea egoismului dincolo de moarte, a fost introdus mai întâi la Roma. Faptul că voința trece dincolo de moarte a făcut să încolțească ideea de testament. Tot astfel a acționat în specificul național durabilitatea limbii dincolo de durabilitatea omenescului.

Dar s-a mai păstrat și altceva decât limba. Astfel, pentru acest vest s-au mai păstrat în acest torent vechile tradiții ale diferitelor societăți secrete, despre a căror importanță v-am spus multe de-a lungul ultimilor ani, tradiții care provin din cea de-a patra perioadă post-atlanteană, din perioada greco-latină, care, ce-i drept, sunt împrumuturi din Orient - îndeosebi din manuscrise -, dar care au parcurs romanitatea, latinitatea. Așa încât, într-o anumită privință, în lumea apuseană, în măsura în care s-a cufundat în elementul lingvistic roman, care s-a păstrat dincolo de specificul național, avem omul în haina străină a civilizației. Omul se află într-o haină străină și atunci când, în vechile adevăruri ale Misteriilor care au devenit abstracte și care, în ceremonii și în cultul societăților apusene, au devenit forme mai mult sau mai puțin goale, există ceva în care s-a cufundat omenirea și în care trăiește ca și când aceasta ar putea-o cuprinde.

Dacă alte condiții sunt deosebit de favorabile, tocmai această stare a omului de a fi pătruns din exterior de ceea ce provine din limbă oferă un punct de sprijin pentru ca ființe cum sunt cele pe care le-am descris ieri să se poată întruchipa în acești oameni. Dar pentru o asemenea întruchipare deosebit de favorabil este tocmai elementul anglo-saxon, pentru motivul că și aici ființa omenească eminamente germanică s-a deplasat spre vest, pentru că ea s-a conservat bine și, într-o măsură mai mică decât elementul propriu-zis latin, s-a pătruns de elementul roman. Astfel, în rasa anglo-saxonă este prezent un echilibru mult mai labil, iar prin acest echilibru mai labil ființele care se întrupează aici au mult mai mult arbitrar în acțiune, un spațiu de acțiune mult mai mare. În țările propriu-zis romane ele ar fi extraordinar de unite. Dar, înainte de toate, trebuie să fie clar că de aceste configurații popular-psihologice depinde ceea ce se poate exprima apoi în diferitele personalități. Acest element mai labil din anglo-saxonism a făcut posibil ca, în timp ce puritanismul reprezintă o sferă abstractă a credinței, elementul anglo-saxon să fie în cel mai înalt grad indicat să preia și să dezvolte gândirea din științele naturii ca o concepție asupra lumii și a vieții. Ce-i drept, el nu va îngloba întreaga omenire, dar va cuprinde tocmai acea parte a ființei umane care, prin încorporarea limbilor, prin încorporarea altor elemente ale ființei umane, face posibil ca asemenea ființe, cum sunt cele pe care le-am descris ieri, să se întrupeze în acești oameni.

Observ că, așa cum am discutat aici, este vorba doar de oameni singurari, care sunt împrăștiați în mulțimea celorlalți oameni. Nu sunt afectate națiunile, nu este în nici un fel afectată marea masă a oamenilor, sunt afectați oamenii individuali, care au funcții de conducere extraordinar de importante în regiunile de care am vorbit. Ceea ce posedă, cu predilecție, în vest asemenea ființe, care, apoi, asigură corpului omenesc în care se întrupează o poziție de conducător, sunt, în principal, trupul și sufletul, nu spiritul, pentru care, de aceea, se manifestă mai puțin interes.

Ce a determinat, de exemplu, evoluția absolut grandioasă, dar unilaterală a teoriei descendenței a lui *Charles Darwin* ([Nota 31](#))? Faptul că, la Charles Darwin, erau dominante trupul și sufletul, nu spiritul. De aceea el nu consideră omul decât în funcție de trup și suflet, dar face abstracție de spirit și de ceea ce trece din spirit în sufletesc. Cine analizează nepărtinitor rezultatele cercetărilor lui Darwin, acela va înțelege punctul de vedere conform căruia acolo exista ceva ce nu voia să considere omul în funcție de spiritul său. „Spiritul” îl lua în considerare numai orientarea mai nouă din științele naturii, care este internațională; dar ceea ce dădea culoarea și nuanța întregii concepții asupra ființei umane era înclinația spre trup și suflet, concomitent cu neglijarea totală a spiritului. Aș spune că *cei mai fideli discipoli ai Conciliului ecumenic din anul 869* ([Nota 32](#)) au fost cei din vest. La început ei au ignorat

spiritul, dar au luat trupul și sufletul, așa cum apar în special în descrierea lui Darwin, și n-au făcut decât să pună deasupra un cap artificial, ca spirit cu un mod de gândire materialist, așa cum se naște din științele naturii. Și, pentru că se considera o rușine a face din științele naturii o religie universală, a rămas ca operă exterioară auxiliară ceea ce trăiește mai departe ca puritanism și altele de felul acesta, dar care nu are aici nici o legătură cu cultura universală propriu-zisă. Vedem cum trupul și sufletul sunt copleșite, într-o anumită măsură, de un spirit abstract din științele naturii, pe care îl putem observa clar până în zilele noastre.

Să presupunem însă că s-ar întâmpla contrariul. Dacă ar fi mai puternic ceea ce trăiește mai departe în limbă, ceea ce trăiește mai departe în toată lumea spirituală a formelor din cea de a patra perioadă postatlanteană, ce ar rezulta de aici? Ar rezulta o bizară respingere fanatică a spiritului modern; și nu s-ar sublinia faptul că, din noțiunile desprinse din științele naturii, s-ar așeza un cap artificial pe ceea ce este trupesc-sufletesc, ci s-ar așeza vechile tradiții, dar, de fapt, ar fi cultivate numai trupescul și sufletescul. Am putea să ne închipuim că un om oarecare descoperă o învățătură care nu vrea să țină seama decât de trup și suflet și care nu are ca element exterior științele naturii, ci o parte exterioară rămasă dintr-o revelație anterioară adusă în epoca prezentă. Avem de-a face cu iezuitismul, îl avem pe *Ignățiu de Loyola* ([Nota 33](#)). Aș spune că, tot așa cum din anglo-saxonism au apărut în mod necesar spirite ca Darwin, tot astfel din romanitatea târzie a apărut Ignățiu de Loyola.

Ceea ce este specific la oamenii de care trebuie să vorbim aici referindu-ne la Occident este că, prin intermediul lor, lumea remarcă acele ființe spirituale pe care le-am caracterizat ieri, că ele acționează prin acestea. În est lucrurile stau altfel. Spre est se îndreaptă un alt curent (vezi desenul). Dar mai întâi va trebui să luăm în considerare ceva ce pornește ca un al doilea curent din vechea romanitate, care nu împinge în sus limba, ci întreaga orientare a structurii sufletești, orientarea gândurilor. Spre vest se îndreaptă mai mult limba. Așa apar toate acele fenomene de care tocmai am vorbit. Spre centrul european se îndreaptă ceea ce reprezintă orientarea gândurilor și care se unește cu ce este fixat în germanitate, iar în germanitate este fixată o anumită vrere de a fi concrescut cu limba. Dar această vrere de a fi concrescut cu limba poate fi dobândită doar atâta timp cât oamenii care trăiesc în această limbă sunt împreună. Atunci când goții, vandalii și ceilalți au migrat spre vest, ei s-au scufundat în elementul latin. Concreșterea cu limba a rămas numai în centrul european. Aceasta înseamnă că aici limba nu se află într-o legătură deosebit de puternică cu omul, dar există, totuși, o legătură mai puternică decât cea a romanilor, care s-au pierdut ca atare, renunțând ei înșiși la limbă. Germanicii n-ar fi putut să renunțe la limba lor. Ei poartă în sine limba ca pe ceva viu, n-ar putea-o lăsa moștenire. Limba poate să se păstreze doar atâta timp cât are o legătură cu omul. Este ceva care depinde de tipul de structură umană a acestor popoare, care, cu timpul, s-au impus în centrul Europei. Aceasta face ca în centrul european să se fi impus oameni care nu erau potriviți pentru a oferi posibilități clare în vederea întruchipării unor asemenea ființe, așa cum a fost cazul în vest. Dar ei au putut fi, totuși, vizați. În cazul oamenilor din centrul Europei a fost posibil ca printre conducători să se impună ființe aparținând celor trei categorii, așa cum le-am descris ieri. Acest lucru face ca respectivii oameni să manifeste o anumită accesibilitate față de fenomenele care le apar celor din Orient ca imaginațiuni. Numai că, la oamenii din centru, aceste imaginațiuni rămân în timpul veghei de zi atât de palide, încât apar doar ca noțiuni, ca reprezentări. În același mod acționează ceea ce provine de la ființele care se întruchipează prin intermediul oamenilor și care joacă un rol atât de mare în vest. Ele nu pot să provoace un asemenea efect, dar îi pot da omului o anumită orientare. În special în ceea ce-i privește pe oamenii din centru s-a întâmplat ca, de-a lungul secolelor, de-abia să fi fost posibil ca aceia care dobândiseră oarecare însemnătate să se poată salva de încorporarea, pe de o parte, a spiritelor din vest și, pe de altă parte, a spiritelor din est, ceea ce a provocat un fel de lipsă de armonie în acești oameni.

Dacă i-am portretiza conform realității lor adevărate, am putea spune: Când acești oameni vegheau, în ei se manifesta ceva din atacurile spiritelor din vest, care le influența poftele,

viața instinctuală, care trăia în voința lor, care le paraliza voința. Când dormeau, când corpul astral și Eul lor erau separate, li se impuneau spirite ca cele care acționau adesea inconștient asupra oamenilor din Orient ca apariții în imaginațiuni. N-ar fi nevoie decât să reliefăm o personalitate absolut caracteristică din civilizația centrului și ar deveni clar ca lumina zilei că lucrurile stau așa cum le-am descris. Este suficient să ne referim la Goethe. Gândiți-vă la tot ce a trăit în Goethe din atacurile spiritelor din vest, la tot ce s-a impus în voința sa, la ce a „scurmat” mai ales în tânărul Goethe, și care reiese clar când citești scenele din *Faust* sau din *Evreul etern*, din perioada de tinerețe; pe de altă parte, în el doar se „îmblânzise” elementul din Orient, care tindea spre spiritual-sufletesc, străbătut de acest element de voință - ajuns în vârstă, se întoarce mai mult spre imaginațiuni -, așa cum se vede în partea a doua a operei sale *Faust*. Există însă o prăpastie. Nu puteți trece, de la stilul primei părți a lui *Faust* la stilul părții a doua.

Dar contemplați-l chiar pe Goethe, care crește din impulsurile vestului, care, așa spune, este chinuit de spiritele vestului, care, ca bărbat tânăr, se consolează cu ceea ce, în cele din urmă, conține în sine ceva vestic: cu goticul, o dată cu care apare aspirația spre spiritele trecutului, spre acele spirite care au acționat în lumca greacă, dar, în mod deosebit, în gotic, dar care, în fond, erau urmașii acelor spirite care l-au inspirat odinioară pe oriental, atunci când acesta a ajuns la marea sa înțelepciune primordială. Și astfel vedem cum, octogenar, nu mai suportă spiritele vestului, care-l chinuie. Vrea să aducă totul la echilibru și, de aceea, se trage spre sud, pentru a prelua ce poate veni din cealaltă parte. Iată ce-și pune amprenta caracteristică pe oamenii din centru, tocmai prin conducătorii lor marcanți - iar ceilalți îi urmează pe acești conducători. Așa se face că oamenii din centru erau pregătiți să impună ceea ce este important în întreaga evoluție a omenirii. Lucrul acesta poate fi cel mai bine observat la un spirit cum este Hegel. Dacă aveți în vedere filosofia lui Hegel - lucru pe care deseori l-am menționat aici -, veți găsi pretutindeni această filosofie dezvoltată până la spirit. Dar nu veți întâlni la Hegel ceva care să treacă dincolo de viața fizic-senzorială. În locul unei doctrine propriu-zise a spiritului veți observa ca primă parte a filosofiei o dialectică logică; filosofia naturii o veți întâlni doar ca o sumă de abstracții a ceea ce trăiește în ființa omenească; ceea ce urmează a fi cuprins prin psihologie, veți găsi expus în partea a treia a filosofiei lui Hegel. Dar de aici nu rezultă nimic altceva în afară de ceea ce trăiește omul între naștere și moarte, care apoi se comprimă în istorie. Nicăieri la Hegel nu este vorba de vreo intrare a eternului în om într-o existență dinainte de naștere sau într-una după moarte; așa ceva nu se poate impune.

Oamenii, oamenii cei mai remarcabili din centru impun ideea că în om, așa cum trăiește aici între naștere și moarte, există trup, suflet și spirit. Pentru omul lumii senzoriale, pentru lumea noastră fizică, prin acești oameni din centru ar trebui să se prezinte spiritul și sufletescul.

Dacă mergem spre est, înțelegem că - la fel cum putem să spunem că în vest trăiește cu precădere trupul - aici trăiește cu precădere sufletul și spiritul. De aceea, înălțarea spre imaginațiuni este firească și, dacă aceste imaginațiuni nu ajung la conștiință, ele totuși lucrează asupra ei. La omul din răsărit, întreaga structură a gândirii este de așa natură, încât tinde spre imaginațiuni, chiar dacă aceste imaginațiuni sunt cuprinse uneori, ca la *Soloviov* ([Nota 34](#)), în noțiuni abstracte.

O a treia ramură merge din lumea romană spre nord, trecând prin Bizanț până în Orient (vezi desenul). Ceea ce în romanitate era reunit într-un mod haotic, se desface într-o anumită măsură în trei ramuri. Tinde să se separe, o ia spre vest, unde un nou element al economicului se impune ca deosebit de potrivit cu era nouă și care se unește cu științele naturii. Vine în est și, de la vechea înțelepciune primordială, ajunge la decadentă; dincolo de toate acestea se dezvoltă spiritualul în formă religioasă. Toate acestea se petrec, firește, în paralel. Spre centru se dezvoltă ceea ce este politic-militar, statal-juridic, extinzându-se, desigur, în diferite direcții; noi însă nu trebuie să pierdem din vedere ramurile caracteristice. Cu cât mergem mai

departe spre est, cu atât mai mult vedem cum acești oameni din Orient nu sunt concreșcuți cu limba lor în același mod ca popoarele germanice. Popoarele germanice trăiesc în limba lor cât timp o posedă. Studiați acest mers ciudat al omenirii germanice din centrul Europei. Studiați aceste ramuri ale populației germanice, care s-au retras, de pildă, spre Ungaria, în regiunea cipserienilor, șvabii, în jos, în Banat, spre Ardeal, sașii ardeleni. La toți există ceva, așa zice, ca o stingere lentă a elementului lingvistic. Acești oameni se mistuie pretutindeni în limba în care se cufundă. Ar fi unul dintre cele mai interesante studii etnografice dacă s-ar analiza cum, în jurul Vienei, într-un timp relativ scurt, de-a lungul doar a ultimelor două treimi ale secolului al XIX-lea, germanitatea s-a retras, a fost inundată. Este ceva aproape palpabil, dacă privești aceste lucruri într-un mod rațional. S-a văzut cum, în maghiarime, elementul german s-a dezvoltat într-un mod artificial, în slavism într-un mod natural. În est însă omul este concreșcut în mod absolut cu limba sa. Aici există spiritual-sufletescul, iar acesta trăiește în limbă. Este un lucru pe care deseori nu-l luăm deloc în seamă. Omul din vest trăiește în limbă în cu totul alt mod decât cel din est, într-un mod radical diferit. Omul din vest trăiește în limba sa ca într-o haină; omul din est trăiește în limba sa ca în sine însuși. De aceea, omul din vest a putut prelua concepția naturalist-științifică despre viață, pe care a turnat-o în limba sa, care nu este decât un recipient. În Orient, concepția naturalist-științifică a vestului despre viață nu va prinde niciodată rădăcini, căci nu se poate cufunda câtuși de puțin în limbile Orientului. Limbile Orientului o resping, nu preiau concepția naturalist-științifică despre viață.

Puteți simți acest lucru atunci când lăsați să acționeze asupra dumneavoastră părerile lui *Rabindranath Tagore* ([Nota 35](#)); chiar dacă la Rabindranath Tagore toate acestea sunt impregnate de cochetărie, se vede, totuși, cum întreaga sa trăire de sine constă din resimțirea unei confruntări cu concepția vestică despre lume și imediat - prin viața trăită în limbă - o respingere a acestei concepții.

În acest întreg a fost aruncat omul din centru, care a trebuit să preia tot ce trăise în vest. El n-a preluat acest lucru atât de profund ca vestul, ci l-a impregnat și cu ceea ce avea estul. De aceea, echilibrul mai labil din centru, dar și un conflict interior, dualismul individualizării sufletelor oamenilor, aspirația de a găsi o armonie, un acord în dualism, așa cum se întâlnește într-un mod atât de clasic, de măreț în scrisorile lui Schiller cu privire la educația estetică - instinctul natural și instinctul rațional -, care urmează să se îmbine, trimit clar spre această dualitate. Dar se poate vorbi și de ceva cu mult mai profund. Dacă privim spre vest, vedem că aici tot ce este specific national manifestă o anumită înclinație de a prelua modul de gândire naturalist-științific, care se pretează extraordinar la viața economică. V-am spus cum modul de gândire naturalist-științific s-a infiltrat până în psihologie, știința sufletului. În vest, acest mod de gândire, concepția naturalist-științifică, este preluat fără rezerve. Și tocmai aici puritanismul s-a manifestat ca o influență abstractă, care nu are nimic de-a face cu viața exterioară propriu-zisă, ceva pe care, într-o anumită măsură, îl zăvorăști în casa sufletului, pe care nu-l lași să fie atins de cultura exterioară.

Ceea ce se dezvoltă în vest poate duce la concluzia că aici există o predispoziție de a include în sine tot ce este accesibil rațiunii umane, în măsura în care ea este legată de trup și suflet. Puritanismul nu este decât o haină de duminică pentru trup, ceea ce este accesibil rațiunii. De aici deismul, această lămâie stoarsă a unei concepții religioase despre lume, unde din Dumnezeu n-a mai rămas nimic în afară de un basm despre o cauză generală, absolut abstractă a lumii; rațiunea, care este legată de trup și suflet, este cea care se impune.

În est nu există nici un fel de înțelegere pentru un astfel de raționalism. Totul începe din Rusia. Are rusul, în general, înțelegere pentru ceea ce în vest se numește raționalism? Să nu ne lăsăm amăgiți; rusul nu are nici cea mai mică înțelegere pentru ceea ce în vest se numește raționalism. El este deschis pentru ceea ce s-ar putea numi revelație. De fapt, el preia toate acestea ca pe conținutul sufletului său, pe care-l datorează unui fel de revelație. Din

raționalism, chiar dacă repetă cuvântul după cei din vest, el nu înțelege nimic, adică nu simte ce simt oamenii din vest. Dar ceea ce poate fi simțit când vorbești de revelație, de pogorârea adevărilor din lumea suprasenzorială în oameni, aceasta el o poate înțelege bine. În schimb - iar pentru aceasta tocmai puritanismul constituie o dovadă - în Occident nu există nici cea mai mică înțelegere pentru relația omului rus și, în primul rând, a orientalului, a asiaticului, în general pentru relația omului cu lumea spirituală. Pentru așa ceva în vest nu există nici cea mai mică înțelegere. Căci aceasta este cu totul altceva decât ceea ce este mediat de rațiune; este ceva ce, pornind de la spiritual, cuprinde omul și-l pătrunde într-un mod viu.

La oamenii din centrul european lucrurile se petrec astfel: atunci când s-a apropiat cel de-al cincilea interval postatlantean, cam prin secolele X, XI, XII - el a început la mijlocul secolului al XV-lea -, spiritele cele mai remarcabile din centrul european se aflau în fața unei mari întrebări care le era pusă lor ca oameni care se aflau între vest și est, iar în ei vestul împingea spre rațiune, estul spre revelație. Din acest punct de vedere s-a studiat scolastica înaltă, epoca de strălucire a dezvoltării spirituale medievale, din acest punct de vedere s-au studiat spirite ca *Albertus Magnus*, *Toma d'Aquino*, *Duns Scotus* ([Nota 36](#)) și alții; să-i comparăm cu alte spirite ca *Roger Bacon* ([Nota 37](#))- mă refer la cel bătrân, care era orientat mai mult spre vest -, și vom vedea că în fața spiritelor scolasticii înalte din centrul Europei s-a ridicat, din acțiunea comună a ceea ce venea dinspre vest ca rațiune, dinspre est ca revelație, o mare întrebare. Ceea ce-i afecta se datora, pe de o parte, spiritelor care voiau ca, prin voință, să pună stăpânire pe trupul și pe sufletul omenesc, pe de altă parte, spiritelor care voiau să fie cuprinse de imaginațiune din spiritul și sufletul estului. Așa a apărut doctrina scolastică, care înseamnă deopotrivă rațiune, pe de o parte, revelație, pe de altă parte, rațiune pentru tot ce poate fi dobândit pe Pământ prin simțuri, revelație pentru adevăurile suprasenzoriale, care pot fi aflate numai din Biblie și din tradiția creștinismului. Scolastica creștină a evului mediu poate fi înțeleasă corect, dacă vom considera că cele mai remarcabile spirite ale ei sunt acelea în care s-a scurs raționalism din vest și revelație din est. În oameni au acționat atunci ambele orientări, care în evul mediu nu au putut fi îmbinate altfel decât percepend într-o oarecare măsură în sine conflictul interior.

În locul acela din mica noastră cupolă ([Nota 38](#)), acolo în minusculul spațiu în formă de cupolă unde trebuia să fie reprezentat elementul german cu dualismul său, veți vedea ciocnindu-se acest conflict în maroniul-negricios și în roșcatul-gălbui: roșul-gălbui al revelației, negrul-marونیu al raționalului. Acolo acționa mai ales ca inspirație ceea ce s-a înfățișat oamenilor prin diferitele culturi umane, numai că totul era perceput în culori și în revelațiile culorilor.

S-ar putea spune astfel că ceea ce se întâmplă astăzi în lumea civilizată este înglobat în vest de elementul manifestat abia în epoca modernă, și anume de viața economică; viața economică n-a fost în nici o epocă anterioară o problemă atât de actuală, cum a devenit astăzi. Aceasta este în spiritul timpului. În schimb, ceea ce există în stat și în politică a început să se stingă. Iar ceea ce a fost întemeiat apoi, în ultima treime a secolului al XIX-lea, sub forma Imperiului german a preluat în sine acest element pe cale să se stingă al vechii romanități și a pierit din această cauză. Așa a fost de când s-au pus bazele imperiului, și așa s-a desfășurat evoluția sa. În fond, în Imperiul german a avut loc doar continuarea elementului juridic-statal, a elementului politic care a organizat și a dispus de mari genii în organizare; dar acest element a vrut să încorporeze în sine economia fără a poseda și gândirea economică. Se voia ca tot ce a realizat economia în această zonă să se strecoare sub sistemul de stat. Militarismul, de pildă, care a pornit din Franța sau din Elveția, dar care a mai avut și alte forme, a fost etatizat, dacă se poate spune așa, în Europa Centrală. Așa încât Europa Centrală n-a putut prelua nici viața economică, nici o viață spirituală cu adevărat vie în sine, izvorâtă din rădăcinile proprii. Ce s-a organizat în ultimul timp în Europa Centrală ca ceva opus spiritualității este tot ce poate fi mai îngrozitor! Vedem cum tot ce înseamnă viață spirituală se încadrează tot mai mult în forma statului politic. Și așa se face că, în deceniul al

doilea al secolului al XX-lea, în Europa Centrală nu mai exista nici un om care să scrie despre istorie sau alte lucruri similare în afară de oamenii politici. Tot ce a provenit din universități nu reprezintă istoria obiectivă, ci este înțelepciune de partid, colorată politic. Dar și mai decadentă este viața spirituală care ne vine din timpurile primordiale din Orient. Aceasta s-a dezvoltat, integrându-se în torentul revărsat din vest, din centru, în măsurile luate de Petru cel Mare, care mai erau încă pătrunse de un element spiritual primitiv, cuprins însă de decădere și care își sfârșește existența în panslavism, în slavofilie. În sfârșit, aceasta a dus la crearea actualelor stări, din care trebuie să apară un spirit nou, căci cel vechi este total decadent.

Vedem, astfel, răspândită noua economie, jurisprudența și statalitatea pe cale să dispară și viața spirituală deja dispărută.

În vest, elementul statal este absorbit în întregime de economie, iar spiritualul există numai sub forma științelor naturii, dacă facem abstracție de falsul puritanism. În centru am avut deja un stat muribund, care voia să absoarbă economia și viața spirituală și, din această cauză, nu a mai putut trăi. Iar în est nu avem nimic altceva în afară de spiritul vechilor timpuri, care va fi galvanizat prin tot felul de măsuri ale vestului; indiferent dacă este vorba de Petru cel Mare sau de Lenin, ceea ce va veni din vest galvanizează cadavrul spiritului oriental. Salvarea trebuie să vină de la un nou spirit care să pătrundă oamenii.

Acest spirit nou, care acum poate fi găsit nu în Orient, ci chiar în Occident, trebuie să pună alături viața economică, viața statal-politică, viața spirituală. În acel moment, vieții economice a vestului, pentru care vestul este deosebit de bine organizat prin însușirile sale naturale, i se pot alătura viața statală și viața spirituală. Atunci, pe lângă viața statală care, dacă este orientată antroposofic, va fi îmbunătățită pe baza altor principii decât înainte, centrul va prelua cu adevărat o viață economică și o viață spirituală, iar Orientul poate fi din nou fertilizat.

Viața spirituală care înflorește în Occident va fi înțeleasă de Orient dacă îi va fi prezentată într-un mod adecvat. De îndată ce nu mai sunt create bariere artificiale care nu lasă să treacă ceea ce trăiește în Occident ca viață spirituală cu adevărat orientată antroposofic, aceasta va putea ajunge în Orient; acest lucru va fi înțeles chiar dacă, pentru început, prin intermediul unor spirite cum a fost Rabindranath Tagore sau alții. Problema este că științele naturii ca atare sunt respinse de către Orient. Dar acele științe ale naturii care sunt iluminate de reală spiritualitate, așa cum am dorit să le prezentăm în cursurile noastre de nivel superior, acestea vor fi preluate cu entuziasm de către Orient. Atunci Orientul va avea o mare înțelegere pentru o viață spirituală de sine stătătoare. El va prelua viața statal-politică de sine stătătoare, va putea prelua viața economică, va putea s-o desfășoare în mod independent. Așa încât, cu adevărat, în această tripartiție a organismului social se împlinește și ceea ce, dintr-un considerent rațional și, în același timp, spiritual, reprezintă dezvoltarea lumii europene și asiatice de după căderea romanității.

CONFERINȚA a IV-a

Dornach, 24 octombrie 1920

Încă din anul 1891 am atras atenția asupra relației care există între Scrisorile estetice ale lui Schiller și Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos de Goethe ([Nota 39](#)). Astăzi aș vrea să mă refer la faptul că există o anumită legătură între ceea ce ieri am prezentat drept caracteristică a civilizației mediteraneene în opoziție cu cea occidentală și orientală și ceea ce apare într-un mod absolut particular la Schiller și Goethe. Tendința, așa cum am caracterizat-o ieri, pe de o parte, starea corporalității omenești influențate de spiritele vestului și, pe de altă parte, simțirea acelor entități spirituale care acționează ca imaginațiuni, ca spirite ale

Orientului inspirând civilizația estică, poate fi observată la aceste spirite conducătoare, la Schiller și la Goethe. Mai atrag atenția doar asupra modului în care, în *Scrisorile estetice* ale lui Schiller, se încearcă caracterizarea unei structuri sufletești a omului care reprezintă o anumită dispoziție medie pe care o poate avea acesta prin abandonarea în fața instinctelor, în fața senzual-fizicului, și ceea ce poate el avea atunci când se abandonează lumii rațiunii logice. Schiller este de părere că, în ambele cazuri, omul nu ar putea ajunge la libertate. Nu ar ajunge, în situația în care se dedă cu totul lumii simțurilor, lumii instinctelor, impulsurilor; atunci se dă rob entității sale trupesc-fizice. Dar el nu este liber nici atunci când se dedică total necesității rațiunii, necesității logice, căci în acest caz tocmai legile logice îl silesc să se supună tiraniei lor. Schiller vrea să sugereze o stare de mijloc, în care omul și-a spiritualizat instinctele într-atât, încât să nu se lase pradă lor, astfel ca ele să nu-l tragă în jos, să nu-l înrobească și în care, pe de altă parte, necesitatea logică este preluată în contemplarea senzorială, în impulsurile personale, așa încât nici această necesitate logică să nu înrobească omul. Schiller găsește în starea de plăcere estetică și de creație estetică acea stare de mijloc în care omul poate ajunge la libertatea adevărată.

Faptul că acest studiu al lui Schiller a apărut din aceeași stare de spirit europeană din care a rezultat Revoluția franceză are o mare importanță. Același lucru care s-a exprimat în vest într-un mod tumultuos ca mare mișcare politică orientată spre transformări exterioare l-a impresionat pe Schiller atât de mult, încât a căutat să răspundă la întrebarea: Ce trebuie să facă omul cu sine însuși pentru a deveni o ființă cu adevărat liberă? În vest s-a ridicat întrebarea: Cum trebuie să arate condițiile sociale exterioare pentru ca omul să se poată simți liber? Schiller se întreabă: Cum trebuie să devină omul în sinea lui pentru a putea trăi libertatea în structura sa sufletească? El își închipuie că, dacă oamenii ar fi educați în sensul unei asemenea stări de spirit medii, ar putea alcătui o comunitate socială în care ar domni libertatea; deci, Schiller vrea să realizeze și o comunitate socială în așa fel, încât să se creeze condiții de libertate prin intermediul oamenilor și nu prin măsuri exterioare.

Schiller a ajuns la elaborarea *Scrisorilor estetice* grație cunoașterii lui Kant. Era într-un grad înalt o natură artistică, numai că s-a lăsat influențat puternic de Kant tocmai la sfârșitul anilor optzeci și începutul anilor nouăzeci ai secolului al XVIII-lea și a încercat să răspundă în sens kantian la asemenea întrebări. Redactarea *Scrisorilor estetice* are loc tocmai în perioada în care Goethe și Schiller fondaseră împreună revista „Die Horen”, iar Schiller îi prezentase lui Goethe *Scrisorile estetice*.

Dar noi știm că structura sufletească a lui Goethe era cu totul alta decât cea a lui Schiller. Tocmai deosebirea dintre structurile lor sufletești i-a apropiat pe cei doi. Fiecare a putut să-i ofere celuilalt exact ceea ce-i lipsea. Și iată că Goethe a primit *Scrisorile estetice* ale lui Schiller, în care acesta voia să dea un răspuns la întrebarea: Cum ajunge omul să dobândească în interiorul său o structură sufletească liberă și în exterior condiții de libertate? Goethe nu putea să facă mare lucru cu studiul filosofic al lui Schiller. Un asemenea mod de utilizare a noțiunilor, de dezvoltare a ideilor nu-i era străin lui Goethe, căci el care, ca și mine, a văzut cum exemplarul lui Goethe din *Critica rațiunii pure* de Kant este plin cu sublinieri și observații marginale acela știe că Goethe a studiat cu adevărat într-un cu totul alt sens această lucrare abstractă a lui Kant. Și așa cum a analizat această lucrare, tot astfel ar fi putut lua și *Scrisorile estetice* ale lui Schiller drept material de studiu. Dar nu așa se puneau problema, căci această întreagă construcție a omului, pe de o parte, instinctul rațiunii cu necesitatea sa logică, pe de altă parte, instinctul simțurilor cu nevoia sa senzorială, după cum spunea Schiller, cea de a treia stare, de mijloc, toate acestea erau pentru Goethe ceva mult prea liniar, prea simplu. Percepția lui era următoarea: Nu poți să-ți imaginezi omul într-un mod atât de simplist, nu poți să reprezinți nici dezvoltarea umană într-un mod atât de simplu, și, de aceea, i-a scris lui Schiller că el nu ar vrea să trateze această problemă într-o formă accesibilă filosofic, ci plastic. Goethe a răspuns la *Scrisorile estetice* ale lui Schiller, în basmul său despre șarpele verde și crinul cel frumos, plasând în ambele împărății, de o parte

și de cealaltă parte a fluviului, dar mult mai plastic, mai diversificat, mai concret, același lucru pe care Schiller l-a propus ca senzualitate și raționalism și pe care l-a caracterizat în mod abstract ca stare de mijloc. Goethe a vrut să trateze într-un mod ilustrativ problema construirii templului în care domnește regele înțelepciunii (regele de aur), regele aparenței (regele de argint), regele forței (regele de bronz), de aramă, și în care se dezagregă regele constituit din amestec. Avem, într-o oarecare măsură, o aluzie, dar o aluzie în maniera lui Goethe, la faptul că structura exterioară a societății omenești n-ar trebui să fie o unitate, ci ar trebui să fie o trinitate, dacă omul vrea să prospere în cadrul ei.

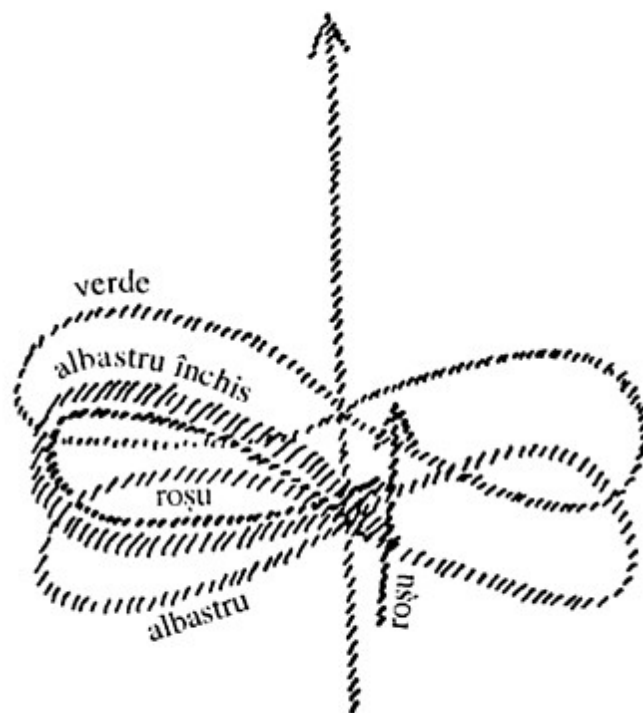
Ceea ce trebuia să rezulte, corespunzător unei epoci ulterioare, ca tripartiție, este redat de Goethe în imagini; firește, nu este tripartiția organismului social, dar Goethe tocmai asta face, el dă forma pe care vrea s-o sugereze organismului social în acești trei regi, în regele de aur, de argint și de aramă, iar ceea ce se dezagregă, el dă regelui constituit din amestec. Astăzi nu mai putem proceda astfel. *Acest lucru l-am arătat în primul meu Misteriu* ([Nota 40](#)), unde, de fapt, este prezentat același motiv, dar așa cum trebuia tratat la începutul secolului al XX-lea, în timp ce Goethe și-a scris basmul la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Am putea să ne referim într-o anumită măsură, chiar dacă Goethe n-a făcut-o el însuși, la modul în care regele de aur ar corespunde acelei verigi sociale pe care noi o desemnăm ca veriga spirituală a organismului social; la modul în care regele aparenței, regele de argint, ar corespunde statului politic; la modul în care regele forței, regele de aramă, ar corespunde verigii economice a organismului social; și cum regele constituit din amestec, care se dezagregă de la sine, reprezintă statul unitar, care nu poate avea nici o stabilitate în sine.

Aceasta este, într-o oarecare măsură, aluzia ilustrativă la ceea ce trebuia să rezulte ca tripartiție a organismului social. Când a primit *Scrisorile estetice* ale lui Schiller, Goethe a spus: Așa nu se poate; dumneata, iubite prietene, îți închipui omul într-un mod mult prea simplu. Îți imaginezi trei forțe. Nu așa stau lucrurile cu omul. Dacă privești interiorul extrem de divizat al omului, observi vreo douăzeci de forțe - pe care Goethe le-a reprezentat plastic în cele douăzeci de figuri din basm -, și va trebui să-ți reprezinți într-un mod cu mult mai puțin abstract jocul și interacțiunea acestor douăzeci de forțe.

Avem astfel, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, două reprezentări ale unuia și aceluiași lucru, una a lui Schiller, s-ar putea spune rezultată din rațiune, dar nu așa cum fac, de obicei, oamenii ceva din rațiune, și totuși în așa fel încât rațiunea să fie străbătută de simțire și de suflet, de către om în întregul său. Numai că lucrurile stau altfel dacă un filistin rigid, de un profesionalism mediocru, prezintă psihologic ceva referitor la om, doar capul gândind la lucrul acela, sau dacă Schiller construiește idealul unei structuri sufletești a omului din trăirea omului întreg și transformă ceea ce el percepe într-o oarecare măsură numai în conceptul de rațiune.

N-am putea merge mai departe spre logicizare, spre analiza rațională pe calea pe care a mers Schiller, fără să devenim filistini și abstracți. Fiecare rând din *Scrisorile estetice* cuprinde simțirea și perceperea deplină a lui Schiller. Nu este spiritul rigid specific localității Königsberg, a lui Immanuel Kant, cu noțiuni aride, este un sens profund, modelat în forma rațiunii, în idei. Dar, dacă am face un pas mai departe, am intra în acel mecanism rațional realizat de știința actuală pentru care, în fond, dincolo de ceea ce este conturat în mod rațional, omul nu mai înseamnă nimic, pentru care este indiferent dacă profesorul A sau D sau X dezvoltă cazul, deoarece lucrurile sunt reprezentate fără a fi fost avut în vedere omul în întregul său. La Schiller totul mai este încă arhipersonal, dar înălțat la rațiune. Schiller trăiește într-o etapă, ba chiar într-un punct de dezvoltare al evoluției moderne a omenirii, care este importantă și esențială, pentru că el se oprește tocmai înainte de faza în care ulterior omenirea decade complet.

Să exprimăm grafic cam cum ar fi înțeles el acest lucru. Am putea spune: Aceasta este, în general, tendința dezvoltării omenirii (vezi desenul, săgeata verticală). Dar această reprezentare este doar schematică, grafică. În realitate dezvoltarea șerpuiește într-o lemniscată (în figură, albastru); dar ea nu poate continua așa, ci trebuie să existe permanent noi impulsuri, dacă dezvoltarea urmează acest curs, impulsuri care ridică lemniscata în direcția acestei linii. Ajuns în acest punct, Schiller ar intra oarecum într-un albastru mai închis al abstracției pure, al rațiunii pure, dacă ar merge mai departe cu autonomizarea a ceea ce a simțit interior. El s-a oprit, și s-a oprit din modelarea rațională tocmai în punctul în care nu se pierde personalitatea, ci mai este încă păstrată. De aceea, aceasta nu a devenit albastră, ci, pe o treaptă mai înaltă a personalității, pe care aici vreau s-o întretes cu roșu, a devenit verde. Așa încât se poate spune: Schiller s-a oprit tocmai în fața punctului din care raționalul, în puritatea sa, vrea să iasă. Altminteri ar fi căzut în raționalul obișnuit al secolului al XIX-lea. Goethe a exprimat același lucru în imagini, în imagini minunate, în *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos*; dar și el s-a oprit la aceste imagini; n-a putut accepta să se cârtească pe seama acestor imagini, căci, pentru el, ceea ce simțea ca individual-uman și ca viață socială a reieșit tocmai în aceste imagini. Dar mai departe de aceste imagini nu putea să treacă. Căci, dacă ar fi încercat să meargă, din punctul său de vedere, mai departe de aceste imagini, ar fi ajuns la exaltare, la fantastic. Problema nu ar mai fi avut contur; nu ar mai fi putut fi folosită pentru viață, ar fi depășit viața, s-ar fi ridicat deasupra ei. Ar fi devenit un fantastic oniric. Am putea spune: Goethe a fost nevoit să evite cealaltă dificultate care l-ar fi adus cu totul în fantasticul roșu. De aceea, el a adăugat ceea ce este nepersonalul, ceea ce ține imaginile în zona imaginativului, și a ajuns astfel tot la verde.

Dacă trebuie să mă exprim schematic, Schiller a evitat albastrul, raționalul ahrimanic; Goethe a evitat roșul, oniricul, și a rămas la tabloul imaginativ concret.

Schiller s-a războit ca om al centrului cu spiritele vestului. Acestea voiau să-l atragă spre rational. Kant li s-a supus. Am arătat, atrăgând atenția asupra acestui fapt, că, prin David Hume, Kant a fost supus raționalului din vest. Schiller s-a sustras, deși se formase la școala lui Kant. El a rămas la ceea ce nu este doar raționalul.

Goethe a avut de luptat cu celelalte spirite, cu spiritele estului, care l-au mânat către imaginațiune. Întrucât încă nu exista o știință a spiritului, el n-a putut merge în vremea sa mai departe de țesătura imaginațiunii din *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos*. Dar și aici a rămas în cadrul contururilor ferme. El n-a urcat până în fantastic, în oniric. A devenit mai rodnic, ducându-se în sud, unde mai rămăsese o mare parte din moștenirea Orientului. El s-a familiarizat cu felul în care spiritele Orientului încă mai acționau în cea de a doua înflorire a culturii orientale, a artelor grecești, a învățat cum să și le construiască din operele de artă italienești. Așa încât se poate spune: În această legătură prietenească dintre Schiller și Goethe există ceva special. Schiller trebuie să lupte cu spiritele vestului; nu le cade pradă, se oprește, nu se afundă în rațiunea nudă. Goethe are de luptat cu spiritele estului; acestea vor să-l împingă spre oniric. El se oprește; rămâne la imaginile pe care le-a creat în *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos*. Goethe ar fi trebuit fie să evadeze în oniric, fie să preia revelația orientală. Schiller ar fi trebuit fie să devină total rațional, fie să ia în serios ceea ce devenise el; după cum se știe, a fost numit de guvernul revoluționar „cetățean francez”, dar el n-a luat prea în serios acest lucru.

Vedem aici, în acest important punct al dezvoltării europene, alăturate cele două structuri sufletești pe care le-am caracterizat. Ele trăiesc, am putea spune, în fiecare individualitate importantă din centrul Europei, dar la Schiller și Goethe ele stau simultan una lângă alta. În timp ce Schiller și Goethe au rămas într-o anumită măsură în punctul acela, trebuia să apară influența științei spiritului, care ridică această curbă a lemniscatei (vezi desenul), așa încât ea apare apoi pe o treaptă superioară.

Vedem astfel reprezentat într-un mod particular, în cele trei stări ale lui Schiller, starea necesității rațiunii, cea a necesității instinctelor și cea a dispoziției estetice libere, și în cei trei regi ai lui Goethe, cel de aur, cel de argint și cel de aramă, tot ce trebuie să găsim cu ajutorul științei spiritului, proximele scopuri necesare și enigme ale individului și ale conviețuirii, atât în ce privește tripartiția omului, cât și tripartiția colectivității sociale.

Aceste lucruri ne sugerează, totuși, că tripartiția organismului social nu este scoasă la suprafață de un arbitrar, ci că cele mai bune spirite ale dezvoltării recente a omenirii au avut această tendință. Dar dacă nu ar exista nimic altceva în afară de o gândire cu privire la social cum este cea a lui Goethe din *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos*, nu s-ar putea ajunge la forța de pătrundere a acțiunii exterioare. Goethe a fost pe punctul de a învinge pura revelație. Nici la Roma el nu a aderat la catolicism. Goethe s-a ridicat la imaginațiunile sale, dar s-a oprit la imagine. În ce-l privește pe Schiller, el nu a devenit revoluționar, ci educatorul omului interior. El s-a oprit în punctul în care mai există personalitate în modelarea raționalului.

În felul acesta, într-o fază ulterioară a culturii central-europene, și-a manifestat influența ceva ce poate fi observat din timpuri mai vechi, cel mai evident pentru omul modern încă din lumea greacă. Și Goethe aspira la lumea greacă. În lumea greacă se observă cum socialul este prezentat în mit, deci tot în imagine. Dar, în fond, mitul grec este tot pe-atât imagine cât este *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos* al lui Goethe. Cu aceste imagini nu se poate acționa în organismul social într-o manieră reformatoare. Se poate cel mult spune ceva despre ce ar urma să ia naștere. Dar imaginile sunt o construcție prea ușoară, ca să se poată interveni eficient în formarea organismului social. De aceea, grecii nici n-au crezut că ating socialul prin încremenirea lor în imaginile mitului. Dacă urmărim această linie a cercetării, ajungem într-un punct important al dezvoltării lumii grecești.

S-ar putea spune: În viața cotidiană, unde lucrurile se petrec oarecum într-un mod obișnuit, grecii se gândeau că sunt dependenți de zeii lor mitici, de spiritele lor mitice. Când se punea însă problema de a lua decizii importante, atunci grecii spuneau: Da, zeii care acționează asupra imaginațiunii și sunt zei mitici nu pot rezolva aceasta; aici este nevoie de ceva real. Și

atunci a apărut oracolul. În acest fel, zeii nu mai erau prezentați doar imaginativ, ci erau puși să-i inspire cu adevărat pe oameni. Iar grecii se ocupau de oracole atunci când voiau să aibă impulsuri sociale. Atunci se ridicau de la imaginație la inspirație, dar la o inspirație la care invocau natura exterioară. Noi, oamenii moderni, trebuie, în orice caz, să încercăm să ne ridicăm la inspirație, dar la o inspirație care nu invocă natura exterioară în oracole, ci care se ridică la spirit, pentru a se lăsa inspirată în sfera spiritualului. Dar așa cum grecii apelau la real atunci când era vorba de social, cum ei nu rămâneau la imaginațiuni, ci se ridicau la inspirații, tot așa nu putem nici noi să rămânem la simplele imaginațiuni, ci trebuie să ne ridicăm la inspirații, dacă vrem să găsim modalitatea pentru salvarea socială în epoca modernă.

Și aici ajungem într-un alt punct care merită a fi luat în considerare. De ce s-au oprit, de fapt, Schiller și Goethe, unul pe calea spre rațional, celălalt pe calea spre imaginativ? Nici unul din ei nu posedă știința spiritului, altminteri Schiller ar fi putut să meargă mai departe, construindu-și conceptele sale în spiritul științei spiritului, și atunci ar fi găsit ceva mult mai real în cele trei stări sufletești ale sale decât cele trei abstracții din *Scrisorile estetice*. Goethe și-ar fi completat imaginațiunea cu ceea ce vorbește în mod real din lumea spirituală și ar fi putut pătrunde până la formațiunile vieții sociale, care sunt determinate aici din lumea spirituală, până la veriga spirituală a organismului social: regele de aur; veriga statală a organismului social, regele de argint, regele aparenței; veriga economică, regele de bronz, regele de aramă.

Momentul în care Schiller și Goethe au răzbătut până la aceste formațiuni, unul în *Scrisori estetice*, celălalt în *Basm*, nu era potrivit pentru a merge mai departe; pentru aceasta trebuie înțeles ce s-ar întâmpla cu lumea, dacă s-ar merge pe drumul lui Schiller până la deplina formare a nepersonalului-rațional. Secolul al XIX-lea a dezvoltat acest nepersonal-rațional mai întâi în științele naturii, iar cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea a încercat să-l realizeze în situațiile oficiale exterioare. Dar aici rezidă un lucru important. În organismul uman, ceea ce se preia este și condus fără întrerupere spre distrugere. Nu putem, pur și simplu, să mâncăm continuu, trebuie și să eliminăm; ceea ce preluăm ca materie trebuie să fie distrus, trebuie scos din organism. Iar raționalul este ceea ce, de îndată ce - și aici apare complicația - cuprinde viața economică, distruge această viață economică.

Trăim însă într-o epocă în care raționalul trebuie să se dezvolte. Nu putem ajunge în cel de-al cincilea interval postatlantean la evoluția sufletului conștienței fără a dezvolta rațiunea. Iar popoarele occidentale au misiunea de a introduce raționalul în viața economică. Ce înseamnă aceasta? Noi nu putem modela imaginativ viața economică modernă, așa cum a făcut-o Goethe în *Basmul său*, pentru că trebuie s-o modelăm rațional. Întrucât, în domeniul economicului, trebuie să mergem mai departe pe drumul pe care Schiller l-a parcurs, însă numai până la emanarea personală a raționalului, noi trebuie să întemeiem o viață economică care să acționeze în mod necesar distructiv în cel de-al cincilea interval postatlantean, tocmai pentru că acesta trebuie să fie rațional. În intervalul actual nu există o viață economică care să poată fi condusă imaginativ, ca viața economică a Orientului sau ca economiile evului mediu european, ci, de la mijlocul secolului al XV-lea, există doar posibilitatea de a avea o asemenea viață economică, care, fie singură, fie împreună cu alte verigi ale organismului social, acționează distructiv. Altfel nu se poate. De aceea considerăm această viață economică ca un taler care ar coborî mult, trebuind astfel să acționeze distructiv; trebuie să existe un echilibru. De aceea este necesar să avem o viață economică, ca una dintre verigile organismului social, și o viață spirituală care să mențină echilibrul, să construiască în continuu. Dacă astăzi ținem cu tot dinadinsul la statul unitar, atunci viața economică, așa cum este cazul în Occident, va absorbi acest stat unitar o dată cu viața spirituală, și atunci asemenea state unitare vor conduce în mod necesar la distrugere. Chiar dacă fondăm un stat doar cu ajutorul rațiunii, ca Lenin și Troțki, el va ajunge la distrugere, pentru că rațiunea se îndreaptă numai spre viața economică.

Schiller a simțit acest lucru atunci când a descoperit starea socială. El a gândit astfel: Dacă merg mai departe cu înțelegerea rațională, ajung la viața economică și atunci trebuie să aplic rațiunea la viața economică. În acest caz, nu mai descriu ceea ce crește și înfloarește, ci ceea ce duce la distrugere. În fața distrugerii, Schiller a făcut, speriat, un pas înapoi. El s-a oprit exact în punctul în care a apărut distrugerea; acolo a încremenit. Inovatorii născocesc tot felul de sisteme sociale și economice, numai că nu știu, întrucât simțirea lor este prea grosolană, că fiecare sistem economic pe care-l creează duce la distrugere, dacă nu se reînnoiește continuu prin viața spirituală de sine stătătoare, în dezvoltare, care se raportează tot timpul la distrugere, la eliminarea din viața economică ca ceva constructiv. În acest sens a fost descrisă și în „punctele” sale „nodale” acțiunea comună a verigii spirituale a organismului social cu economicul.

Dacă, în condițiile înțelegerii moderne a celui de-al cincilea interval postatlantean, capitalul ar rămâne la oameni, chiar și atunci când nu-l mai pot administra ei înșiși, viața economică ar determina circulația capitalului; ar trebui să apară distrugerea. Atunci trebuie să intervină viața spirituală; dincolo de viața spirituală capitalul trebuie să ajungă din nou la cel care-l administrează. Acesta este sensul intern al tripartiției organismului social; nici în organismul social tripartit corect gândit nu trebuie să ne lăsăm pradă iluziei. În epoca modernă, gândirea economică este un element distructiv și din această cauză elementul constructiv al componentei spirituale a organismului social trebuie să i se opună neconținut.

Cu fiecare nouă generație, cu copiii pe care-i educăm în școală, lumea spirituală ne oferă ceva, ne transmite ceva; este ceea ce captăm prin educație, este ceva spiritual, pe care, la rândul nostru, îl incorporăm în viața economică, preîntâmpinând distrugerea acesteia; căci, urmându-și prin sine însăși calea, viața economică se distruge. Astfel trebuie înțeles mecanismul. Vedem în felul acesta unde ajunseseră la sfârșitul secolului al XVIII-lea Goethe și Schiller. Schiller își spunea: Trebuie să mă retrag, nu am dreptul să prezint o stare socială care face apel doar la rațiunea personală, trebuie să rămân cu rațiunea în cadrul personalului, altfel aș descrie distrugerea economică, iar Goethe: Nu vreau imagini onirice, vreau imagini cu contururi pregnante; căci, dacă aș merge mai departe, aș ajunge într-o stare care nu există pe Pământ, care nu intervine eficient în viață; aș lăsa în urma mea, ca pe ceva lipsit de viață, viața economică, aș întemeia o viață spirituală, care nu poate interveni în faptele vieții nemijlocite.

Este clar că trăim în goetheanismul adevărat atunci când nu rămânem încremeniți în concepția lui Goethe, ci parcurgem calea pe care a străbătut-o și Goethe însuși începând din anul 1832. Într-un anumit loc din lucrarea mea ***Puncte nodale ale problemei sociale*** m-am referit și la faptul că viața economică este angrenată continuu și astăzi în propria sa distrugere și trebuie să acționeze tot timpul împotriva propriei distrugerii, așa cum trebuie lucrat împotriva distrugerii prin mâncare a omului. Numai că lucrurile nu se înțeleg cum trebuie, ci se crede că această carte a fost scrisă și ea așa cum se scriu astăzi majoritatea cărților, că ea poate fi doar frunzărită. Dar într-o carte de felul acesta, scrisă pe baza practicii, fiecare propoziție este bine gândită.

Scrisorile estetice ale lui Schiller au fost prea puțin înțelese (am vorbit des despre aceasta), nu mulți au fost cei care s-au ocupat de ele; altminteri, ele ar fi reprezentat o cale spre înțelegerea a ceea ce găsiți în scrierea mea ***Cum pot fi dobândite cunoștințe despre lumile superioare***; *Scrisorile estetice* ale lui Schiller ar putea constitui o pregătire în acest sens. La rândul său, *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos* al lui Goethe ar putea constitui pregătirea pentru însușirea aceluia tip de configurație spirituală care poate apărea nu din simpla rațiune, ci din forțe mai profunde, și care apoi ar putea înțelege cu adevărat ***Puncte nodale ale problemei sociale***. Atât Schiller cât și Goethe au simțit tragismul civilizației din centrul Europei. Desigur, ei nu erau conștienți de acest lucru, dar îl simțeau. Amândoi l-au simțit - acest lucru poate fi văzut la Goethe, pretutindeni în convorbirile sale cu Eckermann,

cu cancelarul von Müller, precum și în numeroase alte referiri ale sale. Dacă din spiritual nu va apărea o nouă influență, o nouă înțelegere a creștinismului, atunci lucrurile o vor lua în jos. O mare parte din resemnarea lui Goethe, apărută în deceniile sale târzii, se datorează, fără îndoială, acestei stări de spirit.

Iar cei care, fără știința spiritului, au devenit goetheeni, simt cum tocmai în ființa germană din centrul Europei se evidențiază această conlucrare specifică a spiritelor din vest și a spiritelor din est. Ieri spuneam: În cadrul civilizației din centrul Europei acea echilibrare căutată de scolastica înaltă între știința rațiunii și revelație trebuie pusă pe seama acțiunii spiritelor din vest și a spiritelor din est. Am văzut astăzi cum apare ea la Schiller și Goethe. În fond, întreaga civilizație din centrul Europei vibrează în interiorul acestui vârtej, în care se învârtesc haotic estul și vestul; dinspre est sfera regelui de aur, dinspre vest sfera regelui de aramă, dinspre est înțelepciunea, dinspre vest forța și, în mijloc, ceea ce reprezintă Goethe prin regele de argint, aparența care numai cu greu este pătrunsă de realitate. Aparența civilizației central-europene a constituit starea de spirit tragică din străfundul sufletului lui Goethe. Hermann Grimm a caracterizat corect, pornind de la felul cum l-a perceput pe Goethe - el l-a privit pe Goethe ca om neatins de știința spiritului -, modul în care civilizația din centrul Europei conține în sine această abandonare în vârtejul spiritelor estului și vestului, care face ca voința să nu ajungă acolo unde trebuie și care a determinat caracterul veșnic oscilant al istoriei germane. Iată ce spunea Hermann Grimm despre aceste lucruri: „Istoria germană este pentru Treitschke aspirația neconținută spre unitate spirituală și statală și, pe calea spre aceasta, intercalarea neconținută a propriilor noastre însușiri native”. Așa se exprimă Herman Grimm, simțindu-se german. În continuare spune: „Mereu același caracter al firii noastre, de a te opune acolo unde ar trebui să cedezi și de a ceda acolo unde este necesară opoziția. Uitarea trecutului recent, subita renunțare la ceea ce se dorește cu înfrigurare, nesocotirea prezentului, dar speranța fermă, chiar dacă nedefinită. Pe lângă toate acestea, înclinația de a te abandona străinului și, o dată acest lucru înfăptuit, influența inconștientă, determinantă asupra străinilor, cărora, totuși, te-ai supus”.

Dacă astăzi avem de-a face cu o civilizație central-europeană și dacă cu ea s-ar putea dobândi ceva, pretutindeni se simte însă suflul tragicului care trădează întreaga istorie a germanului din centrul Europei, dintre vest și est. Astăzi lucrurile stau pretutindeni în așa fel, încât s-ar putea spune, împreună cu Herman Grimm: Trebuie evidențiat impulsul de a te opune, acolo unde ar trebui să cedezi, și de a ceda, acolo unde este necesară opoziția.

Aceasta este ceea ce provine din centrul oscilant, din ceea ce rezidă între economie și o viață spirituală constructivă, ca oscilație ritmică a statului. Întrucât elementul statal-politic și-a celebrat triumful tocmai în aceste țări din centru, de aceea trăiește aparența care poate foarte ușor să devină iluzie. Schiller nu vrea să părăsească aparența atunci când scrie Scrisorile estetice. El știe că, atunci când ai de-a face cu simpla rațiune, ajungi la distrugerea vieții economice; în secolul al XVIII-lea a fost distrusă partea care a putut fi nimicită de Revoluția franceză; în secolul al XIX-lea ar fi mult mai rău. Goethe știa că nu trebuie să ajungă la oniric, ci să se cantoneze în imaginativ. Dar în această dualitate realizată de mișcarea oscilatorie a spiritelor vestului și estului, care se agită ca într-un vârtej, se produce o stare de spirit iluzionară. Nu are importanță dacă această stare de spirit apare în domeniul religios, în cel politic sau în cel militar; la urma urmelor este absolut indiferent dacă fanaticul propagă o mistică oarecare sau dacă el visează așa cum a făcut *Ludendorff* ([Nota 41](#)); fără a rămâne pe terenul realității. Și, în sfârșit, așa ceva se poate petrece și într-un mod plăcut. Același pasaj din Herman Grimm, pe care vi l-am citit ieri, spune în continuare: „Dar să vedem care este situația astăzi: nimeni nu a părut atât de serios desprins de patrie ca germanul, care s-a transformat în american, iar astăzi viața americană, în care se consumă viața emigranților noștri, stă sub influența spiritului german”.

Așa scria Herman Grimm, acest om de spirit, în anul 1895, când numai printr-o iluzionare dintre cele mai rele te puteai gândi că germanii care au ajuns în America vor conferi vieții americane o nuanță germană. Căci ceea ce s-a petrecut în cel de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea se pregătea de multă vreme: specificul american a invadat complet puținul pe care l-au adus cu ei germanii.

Caracterul iluzoriu al acestei cugetări a lui Herman Grimm devine și mai evident dacă avem în vedere următoarele. Herman Grimm ajunge la această cugetare pornind de la modul de gândire goethean, căci el s-a format în întregime sub influența lui Goethe. Numai că la el este vorba și de o influență. Cine-l cunoaște bine pe Herman Grimm, după stil, după forma sa de exprimare, după modul de a gândi, știe că el a preluat foarte mult de la Goethe, dar nu realul, nu spiritul pătrunzător al lui Goethe; căci ceea ce descrie el sunt, de fapt, fantome, nu sunt oameni reali. Dar el mai are în sine și altceva, nu numai pe Goethe. Are americanismul, căci stilul său, formele sale de gândire au fost influențate, în afara lui Goethe, de cunoașterea concepției lui *Emerson* ([Nota 42](#)); chiar și în felul în care își formulează propozițiile, cum își modelează gândul îl imită pe americanul Emerson.

În felul acesta, Herman Grimm se cantonează în această iluzie dublă, în acest regat al regelui de argint, regele aparenței. Deși în America tot ce a fost influență germană a fost dat la o parte, el își închipuie că America a fost germanizată, în timp ce el însuși poartă în sine o bună porție de americanism.

Așa se exprimă de multe ori într-un mod intim ceea ce apoi există grosier în cultura exterioară. Aici s-a răspândit darwinismul grosolan, modul grosolan de gândire economică și, în cele din urmă, dacă nu va apărea tripartiția organismului social se va ajunge la ruină tocmai pentru că viața economică construită rațional trebuie să ducă în mod necesar la ruină. Iar cel care, pornind de la această viață economică, gândește ca Oswald Spengler, acela poate dovedi științific că, o dată cu începutul mileniului 3, lumea civilizată - de fapt, astăzi nu mai este chiar atât de civilizată - va trebui să se afunde în cea mai sălbatică barbarie. Spengler nu știe nimic despre influența pe care trebuie s-o primească această lume, nu știe nimic de influența spirituală.

Ceea ce trebuie să apară în fața lumii ca știință a spiritului și cultură în sensul culturii spirituale are de dus o luptă cu adevărat grea pentru a se impune. Pretutindeni acționează cei care nu vor să permită științei spiritului să se manifeste. De fapt, lucrătorii din acest domeniu al științei spiritului nu sunt prea energici, în timp ce ceilalți, care susțin opera de distrugere, sunt cât se poate de puternici.

Vedem cum omul din zilele noastre este complet dezarmat în fața celor ce se întâmplă în viața civilizată de astăzi. De pildă, este de menționat felul în care un ziar din estul Elveției a prezentat prelegerile mele despre „Limitele cunoașterii naturii”, pe care le-am ținut în cadrul cursului universitar. *Iar acum*, acolo unde apare ziarul, *ține prelegeri* imitatorul lui Eduard von Hartmann, *Arthur Drews* ([Nota 43](#)), care n-a făcut niciodată nimic altceva, în afară de faptul că l-a imitat pe *Eduard von Hartmann* ([Nota 44](#)), filosoful inconștientului. Și acest imitator, această nulitate filosofică care acționează la Facultatea din Karlsruhe, se năpustește acum asupra științei spiritului orientată antroposofic!

Care e poziția omului din zilele noastre față de aceste lucruri - iată ce aș vrea să relev în mod deosebit. L-am ascultat pe unul, să dăm ascultare și celuilalt. Aceasta înseamnă că pentru omul din zilele noastre totul este indiferent. Iar acest lucru este îngrozitor. Nu e vorba dacă imitatorul de astăzi al lui Eduard von Hartmann, Arthur Drews, are sau nu ceva împotriva antroposofiei, căci ceea ce are această persoană împotriva antroposofiei se poate desprinde perfect din cărțile sale, nici o propoziție nu trebuie lăsată la o parte. Important este că oamenii se situează pe următoarea poziție: se ascultă, se iau notițe, și gata, s-a terminat!

Peutru a ajunge pe calea cea bună n-ar fi nevoie decât de o abordare reală a problemei. Dar omul din zilele noastre nu vrea să se lase implicat într-o abordare reală a problemei. Acest lucru este înfricoșător, este ceea ce i-a împins pe oameni atât de departe, încât nu mai sunt în stare să facă deosebirea între cel ce vorbește despre realități și cel ce scrie cărți întregi, ca, de pildă, contele *Hermann von Keyserling* ([Nota 45](#)), la care nu întâlnești nici o idee, ci doar cuvinte, cuvinte aruncate de-a valma. Și dacă aspiri la preluarea entuziastă a ceva care ar face în mod firesc ca duelurile de cuvinte goale să se deosebească de ceea ce se bazează pe o cercetare cu adevărat spirituală, nu se găsește nimeni care să-și ia inima-n dinți și să abordeze ce este substanțial. Lucrul acesta oamenii l-au uitat, l-au uitat de-a binelea, și anume în momentul când adevărul nu este hotărât în funcție de adevăr, ci când printre oameni și-a făcut loc minciuna că, în ultimii ani, diferitele naționalități au considerat ca fiind adevărat ceea ce vine de la ele și greșit ce vine de la altă naționalitate. Revoltătoarea minciună reciprocă a devenit, de fapt, marca spiritului oficial. Ceea ce vine de la o altă națiune nu poate fi decât neadevărat; dacă provine de la propria națiune, constituie adevărul. Și astăzi este la fel, a intrat în modurile obișnuite de gândire. În schimb, o abordare reală, nepărtinitoare, a ceea ce este adevăr duce la spiritualizare. De fapt, oamenilor din zilele noastre le e perfect egal.

Atâta timp cât nu se va găsi un număr suficient de mare de oameni care vor cu adevărat, din inimă, să acționeze pentru ceea ce este substanța spirituală, din haosul de astăzi nu poate apărea nimic salvator. Nu trebuie să credem că prin poleirea vechiului am putea progresa. Acest vechi întemeiază „școli de înțelepciune” bazat pe cuvinte goale. El a înzestrat filosofia universitară cu oameni ca Arthur Drews, dar care sunt reprezentați pretutindeni, iar omenirea nu vrea să ia atitudine. Dacă ea nu va lua atitudine în toate cele trei domenii ale vieții, în cel spiritual, în cel politic, în cel economic, din haosul de astăzi nu poate apărea nimic salvator, ci ne vom afunda din ce în ce mai mult.

CONFERINȚA a V-a

Dornach, 29 octombrie 1920

Zilele acestea, astăzi, mâine și poimâine, *vă voi vorbi despre ceea ce am anunțat încă de mai multă vreme* ([Nota 46](#)); și anume despre modul deosebit în care, în prima jumătate a secolului al XX-lea, trebuie să aibă loc un fel de re-revelație a evenimentului-Hristos. Pentru aceasta trebuie făcute câteva pregătiri, mai întâi astăzi, încercând să caracterizez încă o dată, dintr-un anumit punct de vedere, structura spirituală a lumii civilizate și să atrag atenția asupra cerințelor ridicate de însăși dezvoltarea omenirii, de educarea, în mare, a omenirii în viitorul apropiat.

Știm deja că, pe la mijlocul secolului al XV-lea, a început o nouă eră în dezvoltarea omenirii civilizate. Din acel moment avem de-a face cu o dezvoltare deosebită a intelectului uman. Astăzi nu mai există o reprezentare exactă despre structura sufletească, așa cum se întâlnea la oamenii care au trăit înainte de acest moment de cotitură din istoria mai nouă. Nimeni nu se mai gândește ce fel de structură sufletească trebuie să fi fost aceea, ne-am putea doar imagina cum a fost acea structură sufletească în Europa, care i-a făcut pe oameni să întreprindă cruciadele spre Asia, spre Orient, dacă ne reprezentăm cât de imposibil a devenit un asemenea eveniment bazat pe fundaluri ideal-spirituale, începând de la mijlocul secolului al XV-lea. Nimeni nu se gândește că, înainte de acest punct de cotitură istoric, omenirea avea cu totul alte interese și nici care interese au evoluat foarte mult începând din acea vreme. Dar dacă din diversitatea de caracteristici ale acestui interval mai nou de timp am vrea să relevăm una ca fiind cea mai importantă, aceasta ar fi creșterea extraordinară, intensificarea forței intelectuale a omului.

În om se află întotdeauna o altă forță, fie ca aspirație, fie ca fapt de conștiință mai mult sau mai puțin clar, în străfundurile sufletului. Este aspirația spre cunoaștere. Dacă privim spre timpurile mai vechi, spre dezvoltarea europeană din secolele XI-XIV, putem vorbi de o evidentă aspirație spre cunoaștere, în măsura în care, pe atunci, omul avea în sufletul său aptitudini care-l ajutau să se raporteze într-un anumit fel față de natură, față de ceea ce natura relevă drept spirit și, în felul acesta, față de lumea spirituală. De atunci se vorbește mult despre aspirația spre cunoaștere. Dar, dacă analizăm imparțial dezvoltarea omenirii, nu putem în nici un caz compara ca intensitate aspirația spre cunoaștere care domnește astăzi cu aspirația spre cunoaștere care domnea înainte de mijlocul secolului al XV-lea. Pentru sufletul omenesc era o problemă deosebit de acută să aspire spre cunoaștere, spre o cunoaștere care reprezenta ceva, ca ardoare și ca sentiment de căldură interioară, pentru om și care însemna ceva ca impulsuri care-l ajutau să-și îndeplinească lucrarea sa în lume și așa mai departe. Tot ce exista atunci ca aspirație spre cunoaștere poate fi din ce în ce mai puțin comparat cu ceea ce se întâmplă începând de la mijlocul secolului al XV-lea. Dacă ne gândim la marii filosofi din prima jumătate a secolului al XIX-lea, vedem că ei oferă forme geniale ale sistemului de idei uman, dar acestea sunt doar, aș spune, forme artistice; de fapt, nu întâlnești nici la Fichte, nici la Schelling, nici la Hegel - la Hegel chiar deloc - un concept corect despre ceea ce era înainte aspirația spre cunoaștere. Iar mai târziu, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cunoașterea trece mai mult sau mai puțin în slujba vieții exterioare, chiar dacă, potrivit vechiului obicei, este cultivată separat. Ea trece în slujba tehnicii și capătă și configurația acestei tehnici. Dar care este originea unei asemenea situații? Tocmai faptul că în această perioadă mai recentă consemnăm dezvoltarea deosebită a intelectului. Desigur, aceasta nu s-a produs dintr-odată. Acest eveniment a fost pregătit lent. Ecourile vechilor stări vizionare nu se mai auzau distinct de multă vreme. Dar am putea spune că aceste ecouri au răzbătut într-o anumită măsură înainte de secolul al XV-lea. Oamenii, cel puțin cei care aspirau la cunoaștere, aveau cu toții o reprezentare despre aptitudinile superioare care se înalță din sufletul omenesc, superioare celor ale vieții zilnice. Dacă, în vechime, aceste aptitudini se înălțau din suflet doar prin vise, ele erau, totuși, diferite de cele ale vieții obișnuite, și prin aceste aptitudini se voia să se pătrundă în profunzimea esenței lumii și s-a ajuns până la spiritualitatea acestei esențe. Așa a apărut cunoașterea. Se consideră că s-a ajuns la cunoaștere atunci când s-a înțeles cum acționau entitățile spiritual-elementare prin intermediul diferitelor fenomene din natură, cum acționa, în mare, entitatea divin-spirituală prin totalitatea naturii. Aceasta se întâmpla atunci când zeii vorbeau prin fenomenele din natură, prin mișcările astrilor, la apariția astrilor. Aceasta se înțelegea prin cunoaștere.

În clipa în care omenirea a renunțat să descopere spiritualul din fenomenele lumii, conceptul de cunoaștere a intrat și el mai mult sau mai puțin într-o fază de declin. Scăderea intensității cunoașterii, iată ce trebuie să înregistrăm în noul interval al dezvoltării omenirii.

Ce a devenit necesar acum? Ceea ce există doar în cercul restrâns al oamenilor care aspiră la antroposofie, dar care trebuie să capete tot mai mult dimensiuni generale. Oamenilor din vechime fenomenele din natură le relevau spiritualul. Din fiecare izvor, din fiecare nor, din fiecare plantă vorbea spiritualul. Percepând în felul lor fenomenele din natură și sistemul naturii, oamenii cunoșteau spiritualul. Acum lucrurile s-au schimbat. Starea intelectualismului nu mai este decât o stare de tranziție. Căci ce altceva reprezintă acest intelectualism în afară de profunzimea sa specificitate? Cu pura intelectualitate nu putem cunoaște nimic. Intelectul nu înseamnă cunoaștere. Aceasta este marea eroare căreia îi poate cădea victimă omul: că intelectul înseamnă cunoaștere. Oamenii vor ajunge din nou la cunoaștere doar când se vor apleca asupra a ceea ce se află la temelia cercetării din domeniul științei spiritului, și aceasta se poate obține prin imaginațiune. Oamenii pot ajunge din nou la cunoaștere, de asemenea, atunci când își spun: În timpurile vechi entitățile spiritual-divine vorbeau din fenomenele naturii. Ele nu se adresau intelectului. Pentru cunoștințele superioare, suprasenzoriale, nu vorbesc direct fenomenele din natură, căci natura, ca atare, acționează tacit, dar oamenilor le vor vorbi entități care le vor apărea în imaginațiuni, care-i

vor inspira, cu care se vor uni intuitiv și pe care ei le vor putea raporta din nou la fenomenele din natură. Astfel, se poate spune: În vechime, spiritualul le apărea oamenilor prin intermediul naturii. În starea noastră de tranziție omul posedă intelectul. Natura rămâne lipsită de spirit. Omul va urca până la o stare în care va putea din nou să înțeleagă că natura nu-i va mai vorbi despre divin-spiritual, dar că el va cuprinde divin-spiritualul într-o cunoaștere suprasenzorială, astfel încât va putea raporta din nou acest spiritual la natură.

Acesta este specificul vechii vieți spirituale orientale, al vechii cunoașteri orientale, despre care știm că a continuat să existe în civilizația occidentală ca moștenire, că, în perioada de înflorire a cunoașterii lor, orientalii au perceput spiritualul în toate fenomenele din natură, că divin-spiritualul a vorbit prin intermediul naturii, fie prin entitățile elementare inferioare, în diferitele lucruri și fenomene izolate, fie prin faptul că a vorbit, prin întreaga natură atotcuprinzătoare, divin-spiritual. Mai târziu, în centru s-a dezvoltat ceea ce se afla sub spiritul juridic-dialectic. De aici a apărut intelectualitatea. Omul a păstrat cultura spirituală ca moștenire din vechiul Orient. Iar atunci când s-a manifestat ultima aspirație de a afla ceva despre Orient - câte ceva despre acesta se mai aflase prin mijlocirea cruciadelor și s-a adus în Europa - și când această ultimă aspirație s-a stins datorită cruciadelor, atunci în fața Orientului a apărut, pe de o parte, ceea ce întemeiasă Petru cel Mare, cel care a distrus resturile structurii sufletești orientale opuse laturii europene, iar pe de altă parte au apărut turcii, care, la începutul intervalului pe care îl numim cea de-a cincea perioadă postatlanteană își consolidau dominația în Europa. Într-o oarecare măsură, instruirea europeană venită dinspre Orient s-a încheiat. Ea trebuia să evolueze, dar nu se putea dezvolta decât sub influența vieții juridic-dialectice, sub influența vieții economice din vest și ca o continuare decadentă a ceea ce se păstrase ca viață spirituală din Orient, dar în fața căreia se închiseseră porțile în modul pe care l-am arătat. Prin aceasta a fost pregătită și starea în care trăim acum și în care suntem îndrumați să deschidem din nou, din noi înșine, porțile spre lumea spirituală, să ajungem prin imaginație, inspirație și intuiție la concepția lumii spirituale.

Toate acestea țin de faptul că, în acele vremuri vechi, în care orientalul se ridica spre cunoștințele sale, deosebit de importante erau aptitudinile, forțele pe care omul le aducea, prin naștere, în existența fizică. De fapt, în acele timpuri ale înțelepciunii orientale, în ciuda a ce se petrecea acolo în ceea ce privește civilizația, a ce era străluminat de înțelepciune, totul se afla în legăturile de sânge; dar ceea ce se afla în aceste legături de sânge era, în același timp, recunoscut spiritual. Prin Misterii se stabilea cine era chemat să conducă oamenii datorită descendenței sale. Aici nu mai era nici un fel de contradicție. Cel care, prin Misterii, fusese chemat să conducă oamenii era pus, oarecum, la locul său prin faptul că ascendența sa era un semn exterior. Atunci nu exista nici un argument juridic, indiferent cum ar fi fost formulat, care să spună dacă cineva era îndreptățit să se afle în acel loc, căci împotriva hotărârii zeilor, care fixau locul oamenilor, nu existau obiecții. În Orient jurisprudența nu era cunoscută. Era cunoscută, firește, teocrația, guvernarea lumii. Misiunea oamenilor aici, în lumea simțurilor, venea de sus, din lumea spirituală. În locul a ceea ce se percepea atunci când se spunea: Un om a cărui ascendență a fost astfel dirijată de zei, încât el putea fi pus la locul cuvenit, în locul acestei percepții a apărut o alta, care purta o haină juridic-dialectică și din care, cu argumente juridice, se putea discuta dacă cuiva îi revenea un anume loc, unde trebuia să se afle acesta, dacă trebuia să facă un lucru sau altul, și așa mai departe.

Tipul de structură sufletească - configurarea acesteia era pregătită încă din antichitatea greacă, dar mai ales din cea romană - prin care în Europa Centrală s-a început stabilirea, pe baza conceptelor, a dialecticii, a ceea ce este drept, am analizat-o deja din cele mai diferite puncte de vedere, Orientul nu o cunoștea, ea îi era absolut străină. Pentru Orient era important să scruteze voința zeilor. Și nu mai era vorba de nici o dialectică, dacă voiai să afli care era voința zeilor.

Dar ne aflăm din nou în fața unei cotituri. Acum intervine necesitatea ca omenirea să aibă mai exact în vedere elementul dialectic-juridic. Această stare rezultată din dialectic-juridic este strâns legată de elementul economic, care, venit din vest, a cucerit lumea cu ajutorul tehnicii. Economicul a constituit un element subordonat în vechile culturi, care erau absolut teocratice, pătrunse în totalitate de zei și spirit. Acolo, în viața economică, omul acționa potrivit poziției și demnității cu care-l învestiseră zeii prin sentințele pronunțate de înțelepții Misteriilor. În viața dialectic-juridică era cuprinsă într-o oarecare măsură viața economică, care începea și ea într-un mod primitiv; căci atunci când a început evul mediu, așa-numitul ev mediu, romanii nu mai aveau bani. Economia financiară s-a pierdut treptat, iar în Europa s-a răspândit cultura dialectic-juridică, ca un fel de economie naturală. Prima parte a evului mediu a fost, de fapt, dominată de lipsa banilor; apoi au apărut acele forme de armate de care era nevoie, pentru că trupele nu puteau fi plătite. Romanii își răsplătiseră trupele cu bani. În evul mediu a apărut sistemul feudal, s-a format o pătură specială de soldați. Toate acestea deoarece, sub influența economiei naturale, omul legat de glie nu putea să se implice în războaie ample. Așadar, elementul dialectic-juridic s-a dezvoltat într-un fel de economie naturală și abia atunci când, din vest, a pătruns tehnica unei asemenea vieți economice a început o perioadă nouă. Această viață civilizată, care devine astăzi atât de fragilă, a apărut, de fapt, în cel de-al cincilea interval postatlantean prin intermediul tehnicii. Toate acestea le-am expus deja în cele mai diferite moduri. Am arătat cum, potrivit unui recensământ extern, la sfârșitul secolului al XIX-lea pe Pământ trăiau o mie patru sute de milioane de oameni, dar că se muncea ca și cum ar fi existat două mii de milioane de oameni. Aceasta pentru că munca era executată de mașini. S-a instaurat tehnica mașinistă, cu fabuloasa transformare a vieții economice, ba chiar și cu fantastica transformare a vieții sociale.

Încă nu s-a manifestat - și aceasta deoarece viața intelectuală inundă încă totul - ceea ce trebuie să introducă tehnica economică mașinistă în civilizația modernă. În ceea ce privește perspectivele care stau în fața omenirii, se pot face cele mai uimitoare experimente. Astăzi există destui oameni, în special acolo unde aceștia se numesc practicieni, care, de pildă, acționează în posturi guvernamentale, iar acolo această practică, de regulă, se volatilizează; puțina practică care mai există se volatilizează, de obicei, atunci când oamenii o pun în acțiune în posturi guvernamentale. În mintea unor astfel de „practicieni cârmuitori” sau „cârmuitori practici” - astăzi o spunem între ghilimele - iau naștere idei ciudate. Cineva îmi spunea deunăzi: Da, vremurile noi ne-au adus mașinile și, o dată cu ele, viața citadină; trebuie să readucem viața din nou la țară. Ca și cum epoca mașinilor ar putea fi ștearsă de pe fața Pământului! Mașinile vor ajunge și ele la țară, așa i-am spus omului. I-am mai spus: Totul se poate uita, cultura spirituală poate fi uitată, dar mașinile vor rămâne, mașinile vor fi, pur și simplu, duse și la țară. Ceea ce a apărut în orașe va fi transplantat la țară.

Oamenii devin reacționari în stil mare, atunci când nu mai au înclinații. Iar astăzi aceasta este, în general, caracteristica oamenilor, care nu au voința de a înțelege progresul real. Ei ar prefera să readucă la țară vechile stări. Își închipuie că așa ceva este posibil. Ei cred că ceea ce au realizat secolele poate fi eliminat. Absurdități! Dar tocmai aceste absurdități sunt astăzi îndrăgite de oameni, pentru că ei sunt prea comozi pentru a înțelege noul și se pricep mai bine să manevreze vechiul. Epoca mașinistă a început. Datorită mașinilor se economisește forță umană. Astăzi, pe Pământ, ar fi nevoie de cinci sute de milioane de oameni pentru a realiza ceea ce fac mașinile.

Această muncă executată de mașini a apărut în civilizația occidentală; mult mai târziu s-a extins spre Orient, unde, în nici un caz, nu s-a aclimatizat ca în civilizația occidentală. Dar aceasta este o perioadă de tranzit. Iar acum concentrați-vă asupra unui gând, și oricât de ciudat vi se va părea acesta, primiți-l cu toată seriozitatea.

Să presupunem că omul din vechime avea în fața sa un nor, poate un râu, tot felul de plante și multe altele. În acestea el vedea ființe elementare spirituale și ajungea până la entitățile divin-

spirituale ale ierarhiilor superioare. Toate acestea le vedea oarecum prin intermediul naturii. Astăzi natura nu mai vorbește despre aceste existențe divin-spirituale. Noi trebuie să le înțelegem ca pe ceva spiritual, dincolo de natură, și atunci le putem raporta din nou la natură. A sosit momentul trecerii. Omul a creat mașinile, ca un adjuvant al naturii. Pe acestea el le vede mai întâi abstract, le gestionează abstract; el are matematica sa, are geometria sa, mecanica sa. Cu acestea își construiește mașinile și le vede în abstracțiunea lor. Dar foarte curând va trebui să afle un lucru nou. Oricât de ciudat i-ar părea omului din zilele noastre faptul că această descoperire va fi făcută, el va afla că în acest mașinism pe care l-a încorporat în viața economică vor acționa din nou spiritele pe care le percepuse mai de mult în natură. Le va percepe în mecanismele sale tehnic-economice: el le-a făcut, dar, cu timpul, ele își capătă propria viață; la început, doar o viață pe care el o poate nega, pentru că se manifestă în sectorul economic. Dar va observa că ceea ce creează el însuși capătă o viață proprie pe care nu o mai înțelege cu intelectul, deși a creat-o cu ajutorul intelectului. Poate că astăzi încă nu ne putem face o reprezentare, totuși așa va fi. Oamenii vor descoperi că obiectivele lor economice devin purtători de demoni.

Dar să analizăm același lucru dintr-un alt unghi. Sistemul leninist-troțkist a apărut din pur intelect, din rațiunea cea mai abstractă, care vrea să construiască în Rusia o viață economică. În pofida lui *Lunacearski* ([Nota 47](#)), viața spirituală nu-i interesează pe oameni. Aceasta trebuie să fie doar ideologia din viața economică. Nu se poate afirma că dialectic-juridicul reprezintă punctul forte în sistemul troțkist-leninist. Dar totul trebuie orientat spre economic. Se dorește ca intelectul să fie încorporat, într-o oarecare măsură, în viața economică. Dacă acest lucru ar fi posibil un timp - acest prim experiment nu va avea succes, dar să presupunem că ar fi posibil -, viața economică n-ar putea fi ținută în frâu, din ea ar ieși pretutindeni la iveală forțele demonice distructive. N-ar fi posibil, pentru că intelectul nu ar putea manevra toate cerințele economice care și-ar face loc pretutindeni. Așa cum, în vechime, omul a perceput natura și fenomenele din natură și a văzut în ele demonicul, tot astfel omul din zilele noastre trebuie să învețe să vadă demonicul în ceea ce el însuși provoacă în viața economică. Deocamdată, acești demoni pe care oamenii nu i-au convertit la mașinism mai intră încă în oameni și-și fac simțită prezența ca forțe distructive în revoluțiile sociale. Aceste revoluții sociale distructive nu sunt altceva decât rezultatul nerecunoașterii demonicului din viața noastră economică. Spiritualitatea elementară trebuie căutată în viața economică, așa cum, pe vremuri, spiritualitatea elementară era căutată în natură. Viața pur intelectuală este doar o stare intermediară care n-are, în general, nici o importanță pentru natură și pentru ceea ce produce omul, ci numai pentru omul însuși. Oamenii au dezvoltat intelectul pentru a putea deveni liberi. Ei trebuie chiar să dezvolte o aptitudine care n-are absolut nimic de-a face nici cu natura, nici cu mașina, ci numai cu omul însuși. Dacă omul dezvoltă aptitudini care se află în relație cu natura, aceasta nu înseamnă că el e liber. Nu este ceva propriu nici vieții economice, căci mașinile copleșesc omul atunci când el dezvoltă aptitudini, cum ar fi inteligența pură, care n-au nimic de-a face nici cu cunoașterea, nici cu viața practică. Dacă, în cursul dezvoltării culturale, el își poate inculca libertatea printr-o aptitudine neraportată la lume, așa cum este intelectul, aceasta s-ar putea manifesta. Dar, pentru ca omul să nu se rupă de natură, pentru ca el să poată să acționeze la rândul său asupra naturii, acestui intelect trebuie să i se alăture imaginația, tot ceea ce vrea să descopere cercetarea spiritual-științifică.

La aceasta se mai adaugă ceva. Am mai spus deja că, pentru orientalul din vechime, legătura dintre generații prin sânge avea o importanță foarte mare; în funcție de aceasta se orientau, ca după semne divine, înțelepții Misteriilor, atunci când voiau să le indice oamenilor locul ce li se cuvenea. Toate aceste lucruri își mai fac simțită prezența în vremurile următoare ca apariții tardive, ca stafii. Apoi apare elementul dialectic-juridic. Esențial este ceea ce poartă amprenta statului. Diploma, rezultatul examenului, respectiv ceea ce figurează pe hârtia cu rezultatul examenului, aceasta a devenit esențialul; în timp ce, în vremurile de demult ale teocrației, înrudirea prin sânge era determinantă, acum determinantă a devenit hârtia. Se apropiiau

vremuri marcate de ceva anume. Mi-a spus o dată un avocat, în cadrul unei discuții: Da, nu e vorba că v-ați născut, că sunteți aici de față! Asta nu-i spunea nimic; certificatul de botez sau actul de naștere, astu îl interesa. Așadar, hârtia înlocuitoare! Dialecticul-juridic, despre el era vorba. Aceasta este totodată și expresia pentru aparentul referitor la lume, pentru aparentul intelectului. Dar tocmai în omul însuși a putut să se dezvolte ceea ce-i conferă libertate, ca pandant al acestui aparent pentru lume.

Dar acum ceea ce înainte însemna legătura de sânge a fost înlocuit de scrisoarea de înnobilare sau de altă hârtie de tipul acesta; din aceasta rezultă ce se va întâmpla dacă lucrurile merg mai departe, și ele vor merge mai departe. Legătura de sânge nu va mai avea nici o importanță, scrisoarea de înnobilare sau ceva asemănător nu va mai avea nici o însemnătate, ci, cel mult, ceea ce a mai salvat omul, ca proprietate, din vremurile de demult. Atunci când zeii hotărau locul omului în lume, nu era posibil nici un de ce. Despre de ce s-a putut discuta în epoca juridic-dialectică. Acum încetează orice discuție, căci nu există decât factualul pur, ceea ce a mai salvat omul. În clipa în care nu se va mai crede în hârtie, nici nu se va mai discuta, ci vor conta, pur și simplu, lucrurile pe care le-a salvat omul. Atunci, întrucât natura nu mai relevă spiritualul pentru a duce mai departe omenirea, nu mai există altceva în afară de o întoarcere spre spiritual. Iar, pe de altă parte, să se găsească în însăși viața economică ceea ce înainte era găsit în natură.

Dar acest lucru poate fi aflat numai prin asociație. Ceea ce omul, de unul singur, nu mai poate găsi, poate afla asociația, care, la rândul ei, va dezvolta un fel de suflet de grup, ce se va ocupa de ceea ce nu decide individul. În perioada medie, în perioada dezvoltării intelectului, individul era administratorul, în viitor va fi asociația. Iar într-o asociație oamenii trebuie să fie la un loc. Apoi, dacă se recunoaște că, în viața economică, spiritualul trebuie domolit, poate să rezulte ceva de natură să înlocuiască legătura de sânge și atestatul. Căci viața economică va învinge omul, dacă acesta nu va fi la înălțimea ei, dacă nu va aduce cu sine spiritualul pentru a conduce viața economică. Oamenii nu se vor asocia, dacă aceasta nu va aduce cu sine nimic care să-i facă apti pentru viața economică, care să-i îndreptățească să îmblânzească cu adevărat spiritele ce se manifestă în viața economică. Un spirit cu totul nou își va face apariția. De ce?

În vremurile de demult, în care hotărâtoare era înrudirea prin sânge, pentru oameni era important ce se petrecuse înainte de naștere, respectiv înainte de concepție, pentru că aceasta era ceea ce se aducea, prin sânge, în lumea fizică; chiar dacă viața prenatală era uitată, în recunoașterea legăturii prin sânge mai continua să trăiască această recunoaștere a vieții prenatale. A apărut apoi dialectic-juridicul. Omul a mai fost recunoscut numai în funcție de ceea ce trăia ca om fizic. Acum pătrunde cealaltă lume, viața economică, pe cale să devină demonică. Acum, din nou, omul trebuie recunoscut după elementul său spiritual-sufletesc și, de asemenea, așa cum se are în vedere demonul vieții economice, va trebui să se aibă în vedere ceea ce poartă omul prin viețile sale pămâtenne repetate. Va trebui să se țină seama de zestrea cu care vine el în această viață. Acest lucru va trebui rezolvat în partea spirituală a organismului social. Atunci când judecata se face după înrudirea de sânge, nu e nevoie, în fond, de nici o pedagogie, ci numai de cunoașterea simbolisticii prin care zeii fixează locul în care doresc să plaseze un om. Atâta timp cât se judecă numai în mod juridic-dialectic, este nevoie de o pedagogie abstractă, o pedagogie care vorbește, în general, de făptura omenească. Dar dacă omul va fi introdus în viața asociativă, în care trebuie să fie destoinic, atunci este necesar să fie avute în vedere următoarele: primii șapte ani, în care omul își dezvoltă trupul fizic, nu sunt importanți pentru ceea ce el poate presta mai târziu în viața socială, ci trebuie doar petrecuți în mod corespunzător, în sens general-uman vorbind. În intervalul dintre cel de-al șaptelea și cel de-al paisprezecelea an, în care corpul eteric își realizează dezvoltarea, trebuie cunoscut omul; este necesar să se afle ce se întâmplă apoi cu corpul astral o dată cu cel de-al paisprezecelea, al cincisprezecelea an și ce se ia în considerare atunci când miezul spiritual-sufletesc al omului îl pune la locul său, acolo unde

trebuie să se afle. Atunci factorul educativ devine un factor social deosebit. Aici este vorba despre faptul că, într-adevăr, din cunoașterea copilului pe care-l educi poate rezulta ce capacități are, dar acest lucru nu se arată mai devreme de momentul în care copilul a terminat școala primară. Va reveni pedagogiei și didacticii artistice sarcina de a decide pentru ce este potrivit fiecare. În funcție de aceasta vor fi luate acele decizii revendicate în **Punctele nodale ale problemei sociale** pentru circulația capitalului, adică a mijloacelor de producție. Trebuie să apară o concepție spirituală absolut nouă care, în primul rând, să înțeleagă viața economică în vitalitatea ei spirituală internă și care, pe de altă parte, să știe ce rol trebuie să joace viața spirituală, cum trebuie să configureze ea viața economică. Aceasta se poate întâmpla numai atunci când viața spirituală este de sine stătătoare, când viața economică nu-i impune legile ei. Numai când cuprinzi dinăuntru întregul mers al dezvoltării omenirii, atunci recunoști că aceasta reclamă tripartiția organismului social.

Așadar, întrucât, pe de o parte, Turcia, pe de altă parte, fenomenul Petru cel Mare ne-au despărțit de Orient prin epoca modernă, avem nevoie de o viață spirituală de sine stătătoare, o viață care să recunoască lumea spirituală într-o formă nouă, nu așa cum se întâmpla în vremurile vechi, când era lăsată să vorbească natura. Atunci această viață spirituală va putea fi raportată la natură. Dar după ce va fi găsită această viață spirituală, ea va putea fi în așa fel dezvoltată în om, încât să devină conținutul abilităților sale, el putând să satisfacă într-o acțiune asociativă, prin această viață spirituală, viața economică din ce în ce mai vie. Acestea sunt gândurile care trebuie să străbată o știință a spiritului orientată antroposofic. De aceea, o asemenea știință a spiritului se poate naște doar din cunoașterea mersului dezvoltării omenirii.

În primul rând, trebuie navigat spre o cunoaștere reală a spiritului. Acea pălăvrăgeală generală despre spirit în cuvinte goale, abstracte, care guvernează astăzi discursul filosofilor oficiali, precum și alte cercuri, și care a devenit populară, nu va însemna nimic pentru viitor. Lumea spirituală este diferită de cea fizică. De aceea, nu se poate obține nimic prin abstracțiuni din lumea fizică cu privire la lumea spirituală; concepțiile despre lumea spirituală pot fi dobândite prin cercetare spirituală nemijlocită. Aceste concepții apar, firește, drept cu totul altceva decât ceea ce poate cunoaște omul atunci când știe doar despre lumea fizică. Oamenilor care, din comoditate, vor să știe doar de lumea fizică li se va părea astăzi o fantasmagorie să vorbești de perioada lunară, de perioada solară, de perioada saturniană. Ei cred că se exprimă idei atunci când se vorbește despre aceste întrupări anterioare ale Pământului, care în ei n-au nici un răsunet. Descriu lucruri despre care n-au habar. Este firesc să n-aibă habar, căci ei nu vor să știe nimic despre lumea spirituală. Acum li se relatează despre lumea spirituală, și iată ce constată ei: Da, nu se potrivește cu nimic din ce știm noi! Așa se face că sunt găsite lumi care nu se potrivesc cu nimic din ceea ce se știe. Cam în felul acesta judecă orice profesor de filosofie, cum ar fi Arthur Drews, știința spiritului; nu concordă cu nimic din ce și-a închipuit el. Da, atunci când urma să se construiască calea ferată Berlin-Potsdam, *dirigintele poștei din Berlin* ([Nota 48](#)) a spus: Acum trebuie să trimit trenuri și la Potsdam! Eu dau drumul la patru poștalioane pe săptămână, și în ele nu e nimeni. Dacă oamenii vor să-și arunce banii pe fereastră, pot s-o facă direct! Desigur, trenurile arătau altfel decât poștalioanele bravului diriginte de poștă de la Berlin din 1830. Dar și descrierea lumii spirituale arată altfel decât cea care s-a cuibărit în unele capete, ca cel al lui Arthur Drews. Dar el este caracteristic pentru toți ceilalți, ba este chiar unul dintre cei mai buni, și trebuie s-o spunem, oricât de ciudat pare, nu pentru că el însuși este bun, ci pentru că ceilalți sunt mult mai slabi.

La început a apărut ca o necesitate să se arate cum se poate pătrunde cu adevărat în lumea spirituală, chiar și atunci când ne aflăm pe terenul strict al științificului. Este ceea ce și-a dorit în toamna aceasta cursul nostru de nivel superior. Și chiar dacă totul se află încă la începutul începuturilor, cel puțin s-a arătat cum, în anumite domenii, cunoașterea se poate

ridica de la ce este strict științific la cunoașterea spiritualului ca atare, și cum, la rândul său, spiritualul poate pătrunde ceea ce dobândește cunoașterea senzorială.

Ar rămâne însă incomplet ceea ce poate fi astfel dobândit în privința cunoașterii și ceea ce va fi câștigat împotriva eforturilor obișnuite ale științei oficiale - căci aici apar cele mai frumoase începuturi; s-a putut arăta cum psihologia, ba chiar și matematica, conduc spre zonele spirituale - și, din această cauză, civilizația noastră în declin n-ar putea fi ajutată, dacă din zona vieții economice practice n-ar parveni o voință elementară, intensă. Este necesar, într-adevăr, ca vechile uzanțe, vechile obiceiuri să fie abandonate și ca viața nemijlocită să fie pătrunsă de spiritualitate. Faptul că prin mijlocirea acelei dispoziții sufletești care poate apărea din știința spiritului poate fi realizată o introspecție în viața practică, mai exact în viața economică practică, și că se arată cum poate fi prevenită decăderea dacă în această viață economică este introdusă conștiința faptului că se creează ceva viu, aceasta trebuie să apară ca o floare a mișcării antroposofice.

În fiecare zi, după părerea mea, ar trebui contemplate semnele atât de evidente ale vieții noastre economice în declin. Această viață economică veche nu poate fi galvanizată. Omenirea poate merge mai departe numai prin crearea unor noi centre economice. Așa cum astăzi nimeni n-ar trebui să se mândrească cu ceea ce dobândește prin știința uzuală - căci aceasta ar conduce omenirea în viitorul prorocit de Oswald Spengler -, nimeni n-ar trebui să se mândrească nici cu ceea ce poate dobândi din vechea viață economică, ca abilitate corespunzătoare acestei vieți economice. Nimeni nu poate fi azi mândru că este un fizician, un matematician, un biolog în sens uzual. Dar nici nu poate fi mândru că este un comerciant, un industriaș, în vechiul sens. Iar acest sens vechi este unicul încă existent. Nu vedem astăzi nicăieri apărând ceva care să reprezinte, cu adevărat, asociații. Dacă, la rândul nostru, am fi avut aici, într-o oarecare măsură, ceva care să însemne o a doua manifestare a Goetheanismului, așa cum a fost acest curs, s-ar putea vedea ceva ce poate fi extras în mod concret din viața practică însăși, alături de științe. Nu înaintăm prin ceea ce conține un curent, ci numai și numai prin faptul că acum se arată cu adevărat această altă latură a aspirației.

Aceasta este caracteristica dezvoltării contemporane a omenirii. Pe de o parte, este vorba de purtătorii tradiționali ai vechii vieți spirituale care-l calomniază și-l declară eretic pe cel care tinde la spiritualizare pornind de la științificitatea modernă. Astăzi ei procedează în felul acesta în mod absolut conștient, pentru că nu sunt deloc interesați în continuarea dezvoltării omenirii și pentru că se gândesc doar cum să stopeze această dezvoltare. Uneori ei fac acest lucru într-un mod grotesc, ca *acel ciudat învățat* ([Nota 49](#)) care a vorbit de curând la Zürich despre antroposofie și care s-a exprimat atât de grosolan, încât până și tovarășilor săi li s-a părut exagerat, drept care, după cum se pare, tocmai această combatere a antroposofiei a devenit un fel de mică reclamă. Dar ei asta fac; și o vor face în continuare, căci vor înainta calomniind cu furie. Aici se vede ce se urmărește prin aceste calomnii, prin promovarea neadevărului.

Pe de altă parte, astăzi se mai observă o puternică rezistență care însă se petrece în inconștient. Iar aceasta este o trăire dureroasă; aici, în acest domeniu, trebuie să se vorbească despre o opoziție interioară, care uneori nici nu este gândită împotriva a ceea ce este inerent aspirației științei spiritului. Se pune problema ca, tocmai în acest domeniu, să se învețe alăturarea deplină la ceea ce vrea în această privință știința spiritului. Căci a judeca ce trebuie să se facă conform cu știința spiritului, după subiectivismul uzual până în prezent, ar reprezenta, în acest domeniu, exact ceea ce fac preoții și alții în alte domenii, atunci când declară că știința spiritului este eretică. Ceea ce relevă mișcarea noastră antroposofică este faptul că tocmai în acest domeniu se observă un fel de opoziție interioară. Se poate spune că aici se manifestă cel mai clar ceea ce, într-un mod bizar, aruncă o lumină asupra anumitor învinuiri ce vin din unele direcții. Se spune: În această societate antroposofică toți repetă ce

spune unul - în realitate nimeni nu repetă nimic, ci fiecare spune ceea ce crede că ar spune acel unu. Lucrul acesta l-am aflat în atâtea feluri, nu-i așa? Iată care este cu adevărat credința în autoritate. Ciudată credință în autoritate! Aceasta s-a manifestat în multe situații. Ar fi însă foarte dăunător dacă acest tip ciudat de opoziție - în realitate a existat întotdeauna mai multă opoziție decât credință în autoritate, și de aceea învinuirea de credință în autoritate este, într-adevăr, absolut nedreaptă - ar fi mult mai nefast, dacă ceea ce eu sugerez aici drept opoziție interioară ar căpăta tocmai în domeniul vieții practice dimensiuni tot mai mari. Căci, atâta timp cât lucrurile vor sta așa, adversarii tendinței antroposofice vor spune, desigur: Ei da, o mișcare sectantă fantastică, care, totuși, nu poate fi practică. Firește, ea nu poate fi practică, dacă practicienii nu se ocupă de ea, așa cum nu se poate coase fără ace de cusut, chiar dacă știi să coși.

Prin aceasta aș vrea să atrag atenția asupra a ceva ce trebuie să fie luat în considerare. Nu dau glas unei critici, nu mă refer la nimic din trecut, ci la ceva necesar pentru viitor. Este de la sine înțeles că n-aș fi făcut aceste referiri, dacă n-aș vedea ridicându-se tot felul de nori de fum. Dar eu atrag atenția, într-adevăr, asupra a ceva ce trebuie să reprezinte un fel de invitație la colaborare, și de a nu realiza o baricadă în spatele practicii reacționare și de a distruge, de fapt, pe baza unei asemenea practici, antroposofia, în ciuda faptului că, poate, se dorește sprijinirea ei. Așadar, nu mă refer la ceva ce deja s-a petrecut, ci la ceva ce trebuie să se întâmple în viitor. Este necesar să medităm asupra acestor lucruri.

Pentru astăzi va trebui să mă mulțumesc cu aceste observații. Măine și poimăine voi face legătura cu aceste preliminarii care, așa cum veți vedea, sunt o introducere la înțelegerea lui Hristos în secolul al XX-lea.

CONFERINȚA a VI-a

Dornach, 30 octombrie 1920

Dacă înțelegerea a ceea ce se poate numi noua apariție a lui Hristos trebuie să ocupe în suflete locul cuvenit, este necesar să se dobândească o înțelegere a drumului parcurs de ideea despre Hristos, de reprezentarea lui Hristos de-a lungul istoriei omenirii. Ne amintim că dezvoltarea omenirii a pornit de la o structură sufletească pe care am numit-o deseori un fel de viziune instinctivă, o clarviziune, care era încețosată, asemănătoare visului. Am caracterizat în repetate rânduri etapele de dezvoltare ale omenirii în așa fel, încât am încadrat în diferite perioade de timp forma corespunzătoare a acestei structuri sufletești.

Ne vom aminti astăzi de faptul că resturi din vechea stare vizionară a omenirii mai erau încă prezente în perioada în care se petrecea Misteriul de pe Golgota. Misteriul de pe Golgota trebuie perceput mai întâi ca fapt, dar ca un fapt a cărui esență nu poate fi pătrunsă niciodată cu intelectul, care, de la mijlocul secolului al XV-lea, constituie structura sufletească a civilizației moderne, care s-a pregătit pentru aceasta încă din perioada greacă, romană. Așa încât se poate spune: În timp ce se desfășoară istoria greacă și istoria romană are loc pe Pământ Misteriul de pe Golgota, în mulți oameni mai există resturi din vechea clarviziune. Alți oameni au pierdut această clarviziune, au intrat deja în faza de început a dezvoltării intelectuale. Acesta a fost în special cazul romanilor. De aceea, se poate spune că Misteriul de pe Golgota, potrivit realității sale, potrivit esenței sale, a fost perceput la început numai de către cei care mai păstrau resturi din vechea clarviziune. Această clarviziune instinctuală reprezintă o calitate a vechii populații orientale și s-a manifestat cu precădere la orientali. La urma urmei, și Iisus Hristos a mers pe Pământ printre orientali. Așa încât Misteriul de pe Golgota a fost înțeles mai întâi din resturile vechii înțelepciuni orientale. Când acest Misteriu a migrat spre vest, la greci, la romani, s-a putut prelua ceea ce spuneau oamenii care înțeleseseră cu ajutorul resturilor vechii clarviziuni ce se petrecuse, de fapt, pe Pământ. Și pentru a exista și o viziune bazată pe o mărturie obținută cu ochiul sufletească, în Pavel s-a

născut, printr-o iluminare apărută la o vârstă înaintată, starea de clarviziune datorită căreia el s-a putut convinge de autenticitatea Misteriului de pe Golgota. Ceea ce a spus Pavel din experiența sa, ceea ce au stabilit cu privire la Misteriul de pe Golgota cei care păstrasera resturi din vechea clarviziune, toate acestea au putut fi preluate și îmbrăcate în forma intelectului care începea să se manifeste; Misteriul de pe Golgota n-a putut fi înțeles de la început cu ajutorul acestui intelect. Felul în care cei care mai păstrasera resturi din vechea clarviziune vorbeau despre Misteriul de pe Golgota era caracterizat drept gnostic. Aș spune că forma de relatare a Misteriului de pe Golgota, așa cum s-a realizat cu aceste resturi de veche clarviziune, este gnosa creștină. Prezentarea Misteriului de pe Golgota în lumea de mai târziu s-a petrecut în modul descris de mine în cartea ***Creștinismul ca fapt mistic***. Deci, prima înțelegere a Misteriului de pe Golgota s-a realizat prin aceste resturi de veche clarviziune, prin vechea viziune instinctivă orientală. S-ar putea spune că această veche viziune instinctivă orientală s-a păstrat până la Misteriul de pe Golgota, astfel încât a fost posibil să poată apărea o concepție cu adevărat umană asupra acestui Misteriu, înainte ca intelectul să intervină și Misteriul de pe Golgota să nu mai poată fi înțeles. Dacă Misteriul de pe Golgota ar fi avut loc în perioada de maximă înflorire a intelectului, este de la sine înțeles că n-ar fi produs nici o impresie asupra omenirii.

Așadar, relatările despre Misteriul de pe Golgota s-au petrecut prin intermediul vechilor clarvăzători; de fapt - știți acest lucru din lucrarea mea *Creștinismul ca fapt mistic* -, evangheliile nu sunt altceva decât relatări despre Misteriul de pe Golgota dobândite prin clarviziune. Dar iată că asupra dezvoltării omenirii s-a extins acel val care, așa cum am arătat, prinsese rădăcini încă în lumea greacă, și care-și avea izvorul în lumea romană. Acest val a pregătit intelectualitatea viitoare. S-a răspândit gândirea juridic-dialectică, care a condus la gândirea statal-politică. Aceasta s-a extins dinspre sud, a pătruns în acele regiuni în care, așa cum spuneam ieri, mai exista economia naturală, a ajuns în regiunile nordice. S-a format civilizația central-europeană, care, susținută de Roma, a stat sub semnul dezvoltării intelectualiste, de fapt, juridic-dialectice a sufletului omenesc. Având în vedere ce s-a petrecut acolo, Misteriul nu mai putea fi privit în sensul vechii spiritualități, ci intervenea tradiția și totul lua forma structurii sufletești existente. Totul era îmbrăcat din ce în ce mai mult în dialectică. Prin intermediul romanității, Misteriul de pe Golgota a fost îmbrăcat în această dialectică. Din ceea ce era gnosa creștină, din ceea ce se mai baza încă pe vederea ocultă, s-a format teologia pur dialectică, care mergea mână în mână cu dezvoltarea formațiunilor regale europene, care s-au transformat ulterior în state. Dar primul mare imperiu a fost, de fapt, imperiul clerical laicizat, imperiul clerical străbătut de forme romano-juridice. În plan exterior s-au petrecut multe fapte care arată cum s-a extins în Europa această gândire juridic-dialectică, politică, în care era îmbrăcată vechea vedere ocultă orientală.

Carol cel Mare, de pildă, a devenit vasal al Papei. Demnitatea de împărat i-a fost acordată de către Papă. Iar dacă studiem forțele prin care s-a manifestat această dominație descoperim influența clerical-teologică. S-a instituit un fel de imperiu teocratic; dar acesta va fi pretutindeni îmbrăcat în forme juridic-dialectice. Clericii sunt funcționarii; ei ocupă funcțiile în stat, ei reunes, în persoana lor, elementul politic cu elementul clerical. Treptat s-a renunțat total la vechea viață spirituală bazată pe vedere ocultă, care eliminase spiritul (= Duhul) încă din anul 869, așa cum am spus deseori, intrându-se într-un imperiu clerical politic, care s-a extins asupra celei mai mari părți a teritoriilor europene.

Știți din istorie și din ceea ce v-am prezentat aici din punct de vedere spiritual-științific că elementele romano-clericalului și cele care voiau să se desprindă de romano-clerical luptau unele împotriva celorlalte, și cum aceste lupte au constituit o mare parte a istoriei medievale. Trebuie însă să înțelegem uriașa deosebire care există între întreaga structură socială a acestei formațiuni medievale, care s-a transformat apoi în state, și structura socială a vechiului Orient, care era străbătută spiritual în întregime de vechea vedere ocultă instinctivă și, mai ales, ce urmări a avut această privire ocultă.

De unde venea, de fapt, ceea ce a constituit conținutul vechii vederi oculte orientale? Venea din ceea ce era înăscut; căci înțelepții Misteriilor căutau să-și recruteze discipolii dintre oamenii care aveau asemenea capacități înăscute, astfel că puteau ajunge la această vedere ocultă instinctivă. Din marea masă de oameni erau aleși cei care aveau prin sânge o asemenea vedere. Așadar, nu exista nici o îndoială că cei care erau trimiși să trăiască în lumea fizică aduceau cu ei resturi de trăiri din lumile spirituale. Eu vorbesc mereu de timpurile în care se apropia sau deja se petrecuse Misteriul de pe Golgota. Aș vrea să spun că, prin înrudirea de sânge, au mai venit ecouri ale trăirilor din lumile spirituale. Cei care aveau cele mai numeroase amintiri instinctive despre evenimentele trăite înainte de naștere sau de concepție erau discipoli potriviți pentru Misterii. Prin clarvedere ei puteau să înțeleagă și să vadă, respectiv să cunoască, intențiile zeilor legate de oameni, căci trăiseră aceasta înainte de naștere și veniseră cu o asemenea amintire instinctivă în viața pământească. Asemenea oameni au fost căutați de înțelepții Misteriilor, de preoți, pentru a fi puși în fața omenirii ca martori ai intențiilor pe care lumea spirituală le avea în legătură cu lumea fizică. Aceștia erau, la început, oamenii care puteau vorbi de Misteriul de pe Golgota. Se poate spune că era vorba de o cu totul altă plasare a omului în ordinea socială: în funcție de felul în care Misteriile recunosteau că l-ar fi așezat zeii înșiși.

Locul aptitudinilor înăscute prin influența legăturilor de sânge era luat acum de acel val medieval în care nu mai exista nimic sau exista din ce în ce mai puțin din ceea ce fusese adus prin naștere din lumile spirituale în lumea fizică, unde nu se mai afla nimic în afară de amintirea instinctivă. Pe ce se putea deci întemeia structura socială în epoca dialectic-juridică? Numai pe autoritate. Autoritatea pe care o pretindeau, mai ales, papii romani luase locul a ceea ce recunoscuseră vechii preoți ai Misteriilor că ar fi fost adus din lumile spirituale. În vechime, în funcție de ce provenea din lumile spirituale se decidea și ceea ce urma să se petreacă în viața socială. Acum, acest lucru putea fi hotărât numai prin faptul că anumitor oameni, deci papilor romani și apoi diferiților vasali ai acestora, regilor și altor principii le revenea o anumită autoritate pe Pământ, într-o oarecare măsură, pe temei juridic, printr-un drept formal. Acum porunceau oamenii, întrucât zeii nu o mai făceau. Iar cine trebuia să poruncească era stabilit printr-un drept exterior.

Așa s-a impus în evul mediu principiul autorității și se poate spune că în acest principiu a fost integrată întreaga concepție despre Misteriul de pe Golgota, care era perceput doar ca o comunicare. Ea putea fi, cel mult, îmbrăcată în simboluri, dar numai acolo unde existau imagini. Un asemenea simbol este liturghia cu Cina cea de taină; este tot ce putea trăi creștinul în Biserică. Prin Cina cea de taină el avea nemijlocit revelația a ceea ce era înputernicirea puterii lui Hristos în lumea fizică. Faptul că această putere a lui Hristos se putea revărsa pentru credincioși în lumea fizică provenea, la rândul său, din consacrările bisericii romane.

Ceea ce se dezvoltă ca element juridic-dialectic roman purta în sine și protestul continuu împotriva autorității. Căci dacă totul stă sub semnul autorității, așa cum a fost cazul în evul mediu, atunci în om se manifestă deja ceea ce urmează să se întâmple în viitor: protestul interior împotriva autorității. Acest protest s-a manifestat sub cele mai diferite fenomene în istorie prin intermediul unor oameni ca *Wyclif*; *Hus* ([Nota 50](#)) etc., care s-au ridicat împotriva principiului autorității, care voiau să-l înțeleagă pe Hristos prin intermediul lumii lor interioare, dar pentru care nu sosise momentul potrivit. Așa încât, de fapt, nu puteai decât să te amăgești că îl înțelegi pe Hristos prin lumea ta interioară.

Cei care încă în evul mediu s-au manifestat ca mistici vorbeau și ei de Hristos, dar nu cunoscuseră încă trăirea lui Hristos. În fond, ei nu știau decât vechile relatări despre Hristos. Iar această mișcare de protest împotriva autorității devenea din ce în ce mai puternică și a făcut, firește, ca și presiunea în vederea consolidării acestei autorități să crească. Cea mai viguroasă folosire a forței pentru a consolida această autoritate, pentru a pune, într-o oarecare

măsură, sub semnul autorității ceea ce pornește de la Misteriul de pe Golgota, de așa manieră încât autoritatea să fie eternă, trece drept iezuitism. Iezuitismul nu mai păstrează nimic din Hristos. El conține în sine răzvrătirea împotriva primei înțelegeri a lui Hristos. Prima înțelegere s-a petrecut în gnosă prin intermediul resturilor de clarviziune orientală. Iezuitismul a preluat doar ceea ce era intelectual-dialectic și a respins principiul lui Hristos. El n-a dezvoltat o hristologie, ci o doctrină militantă pentru Iisus, o iesulogie. Chiar dacă Iisus era situat deasupra tuturor oamenilor, ceea ce a condus, prin iezuitism, la Misteriul de pe Golgota, trebuia să fie, totuși, bazat numai pe autoritate.

Așa s-a pregătit ceea ce a urmat, culminând, după cum am văzut, cu cele trăite de oameni în secolul al XIX-lea, când impulsul lui Hristos, ca fapt spiritual, s-a pierdut complet, când teologia, în măsura în care dorea să fie o teologie modernă, nu mai voia să vorbească decât despre omul Iisus. În timp ce toată această dezvoltare se desfășura de la sine, au apărut unele neajunsuri. Gândiți-vă la faptul că dialectica juridică pură a preluat din principiul roman ce mai rămăsese din relatările despre Misteriul de pe Golgota, că preluarea s-a realizat prin simbolistica exterioară, care poate fi interpretată în felul următor: Atunci nu exista posibilitatea ca relatările despre Misteriu să parvină credincioșilor. De aici interdicția strictă pentru credincioșii Romei de a citi Biblia. Acesta este cel mai important fapt bisericesc până târziu în evul mediu. Preoțimea, cercurile catolice conducătoare considerau ca cel mai îngrozitor lucru eventualitatea ca Evanghelia să fie cunoscută de masele largi de credincioși. Evanghelia provine dintr-o structură sufletească complet deosebită. Ea poate fi înțeleasă numai printr-o structură sufletească spirituală. O structură sufletească dialectică nu poate înțelege Evanghelia. De aceea, în acele timpuri, în care se pregătea intelectul, în care se pregătea dialectica, Evanghelia nu putea fi lăsată să ajungă la mase. Biserica lupta cu furie împotriva cunoașterii Evangheliei și-i consideraeretici pe cei care se ridicau împotriva interdicției de a citi Evanghelia, cum erau, de pildă, waldenezii sau albigenzii; aceștia pretindeau că se informează cu ajutorul Evangheliei în privința Misteriului de pe Golgota. Biserica s-a împotrivit, deoarece cunoașterea Evangheliei nu era compatibilă cu felul în care trata ea Misteriul de pe Golgota; Biserica considera că Biblia este alcătuită din patru evanghelii, care se contrazic una pe alta. Era clar că, dacă evangheliile ar fi fost date pe mâna maselor de credincioși, aceștia nu s-ar fi ales pentru început decât cu relatări contradictorii, pe care apoi, în condițiile intelectualității aflate în germene, n-ar fi putut să le înțeleagă decât ca pe ceva aflat în plan fizic. Dar un asemenea lucru nu poate fi descris în patru forme diferite. În cazul unui fenomen care trebuie înțeles cu ajutorul unor forțe superioare, se pune problema cum trebuie el privit din mai multe unghiuri de vedere. Am spus deseori că acest lucru este valabil și în cazul viselor; oamenii pot visa același lucru, adică, în interiorul lor se poate petrece același lucru; dar ceea ce se formează în imagini poate diferi foarte mult. Pentru cel care se raportează într-un mod spiritual la Misteriul de pe Golgota contradicțiile conținute în evanghelii nu reprezintă nimic. Numai că oamenii de la începutul evului mediu nu se raportau în mod spiritual la acest Misteriu; ei se aflau sub semnul dialecticii până în cele mai de jos pături ale populației. Această dialectică nu putea oferi o relatare despre Misteriul de pe Golgota care se contrazicea de patru ori. Iar atunci când Biserica n-a mai putut menține interdicția de a se citi Biblia, când s-a ridicat protestantismul, în viața europeană a apărut acea discrepantă care a condus apoi la teologia modernă din secolul al XIX-lea, care a eliminat din evanghelii toate contrazicerile. Și până la urmă din evanghelii n-a mai rămas decât un pui de găină jumulit. Cea mai anemică parte rămasă, cea mai jumulită, o constituie *lucrurile pe care renumitul (în acest sens) Schmiedel le-a descoperit* ([Nota 51](#)); locurile în care nu este lăudat cineva, în care se spune ceva apostat sunt considerate singurele autentice; restul este ignorat. Așa au apărut descrierile despre Iisus ale teologilor din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea, care nu voiau să-l prezinte decât pe omul Iisus și care credeau că astfel ar mai fi putut rămâne în cadrul creștinismului. O epocă intelectualist-dialectică putea exista în cadrul creștinismului numai în condițiile interdicției privind lectura Bibliei. O epocă dialectic-juridică nu putea avea alt efect decât eliminarea definitivă a lui Hristos.

Sub imperiul acestui neadevăr s-a dezvoltat omenirea modernă. Această omenire nici nu bănuiește că, de fapt, trăiește într-un tot sub principiul autorității, dar că tăgăduiește acest lucru. Greu s-ar putea găsi o amprentă mai evidentă a credinței în autoritate decât la cei care consideră că știința oficială contemporană este determinantă pentru lume. Vedem cât de satisfăcuți se declară oamenii când li se spune că ceva a fost stabilit în mod științific. Ei știu aceasta deoarece așa le-a spus cineva care a trecut prin gimnaziu, are studii universitare, a devenit docent, profesor universitar, care, așadar, a fost transmis de către o autoritate; așa se difuzează noutatea. Ceea ce se difuzează în modul acesta printre oameni este considerat știință certă. Încercați să adunați toate cele acceptate de oameni ca fiind știință certă, constatată. Veti vedea că aceasta nu se bazează - doar ne amăgim în această privință, ne lășăm pradă iluziilor - pe nimic altceva decât pe principiul autorității, pe cea mai pură credință în autoritate. Aceasta este credința care își face apariția, înlocuind celălalt mod de acțiune asupra structurii sociale care provenea din Orient.

Ne putem explica ura apărută în cadrul acelor cercuri care nu mai aveau nici o înțelegere pentru Misteriul de pe Golgota, care mai păstrau doar o tradiție perpetuată prin autoritate, care se temeau ca nu cumva Evanghelia să fie cunoscută de masele largi, ură care s-a transformat într-un sistem absolut în special în cadrul iezuitismului: era ura față de ce era gnosa. Mai vedem și astăzi cum, atunci când vine vorba de gnosă, teologii se înroșesc de furie. Trebuie să înțelegem acest lucru, ținând seama de dezvoltarea istorică a europenilor. Cum au apărut universitățile? Dacă studiem istoria din secolul al XI-lea până în secolele XIII-XIV vedem că ele s-au dezvoltat din Biserică. Școlile din mănăstiri au devenit universități. Tot ce se preda acolo trebuia să poarte sigiliul Romei, nu putea fi crezut cu adevărat decât ce era pecetluit de Roma. Astfel, principiul autorității s-a menținut și la cei care nu mai credeau în autoritatea romană. Și fără a crede în Roma, în autoritatea romană, principiul roman al autorității reprezintă structura sufletească a vieții universitare de astăzi, chiar și în țările protestante. Biserica catolică luptă în continuare pentru autoritatea ei, excluzând tot ce este spiritual, denigreză tot ce se ridică deasupra modului ei de gândire dialectic-juridic, tot ce nu vrea să se lase încorporat în principiul social de autoritate. Trebuie să înțelegem cât de adânc a pătruns aceasta în structura sufletească a acelor oameni care au trăit în zorii civilizației moderne. Cei mai mulți nu au mai putut, prin aceasta, lua o atitudine față de conținutul adevărului, ceea ce, în cele din urmă, a dus la marea derută, la teribilul haos în care trăim acum.

Dar noi trăim și într-o perioadă în care din nou se pregătește o clarvedere. Știința spiritului pregătește această clarvedere care trebuie să cuprindă omenirea. Nu este vorba de vechea vedere instinctivă, ci de o clarvedere construită pe conștiința deplină. Profesorii de teologie, ca și alții, luptă împotriva acestei vederi. Ei o confundă cu vechea vedere gnostică; spun tot felul de lucruri, pe care nici ei înșiși nu le înțeleg, împotriva acestei clarvederi moderne. O asemenea clarvedere modernă a apărut ca o necesitate de care omenirea trebuie să fie cuprinsă. În această clarvedere se poate aprinde acum lumina unei înțelegeri reale a Misteriului de pe Golgota.

Așadar, evoluția reprezentării despre Hristos este, de fapt, următoarea: Misteriul de pe Golgota se petrece într-o epocă în care mai existau resturi ale vechii clarvederi. Oamenii încă o mai pot înțelege. Ei pun această înțelegere în evanghelii. Creștinismul migrează spre vest, este preluat de lumea romană în spirit dialectic. Este înțeles din ce în ce mai puțin. Despre Misteriul de pe Golgota se spun lucruri care rămân vorbe goale, așa încât credincioșii sunt mulțumiți când sunt în Biserică și preotul le vorbește într-o limbă pe care nu o înțeleg. Căci pe ei nu-i interesează să înțeleagă lucrurile, ci, cel mult, să trăiască în atmosfera care sugerează Misteriul de pe Golgota. Iar legătura reală a oamenilor cu Misteriul de pe Golgota se pierde. Se pierde din ce în ce mai mult. Într-o anumită epocă a evului mediu se discută despre semnificația unui simbol în care este îmbrăcată cunoașterea Misteriului de pe Golgota. Începe să se vorbească, de pildă, despre semnificația Cinei cea de taină. Dar în acel moment

evenimentul deja nu mai este înțeles. Atâta timp cât există ca trăire, nici un fapt nu este disputat. Când, în evul mediu, s-a declanșat cearta în legătură cu Cina cea de taină, ultimul rest de înțelegere pentru eveniment pierise deja, iar jocul dialectic s-a intensificat. În felul acesta s-a dezvoltat viața modernă a omenirii, până când interdicția de a cunoaște Biblia nu a mai putut rezista. Teoretic, astăzi le este interzis tuturor catolicilor să citească Biblia. Li se permite să citească doar acel extras biblic pregătit special pentru ei, ca și când evangheliile ar fi o unitate. Catolicilor le este și astăzi interzis să se preocupe de cele patru evangheliile; este de la sine înțeles că, în clipa în care spiritul modern absoarbe cele patru evangheliile și ele sunt citite așa cum se face o prezentare a unui plan fizic exterior, în clipa aceea evangheliile se volatilizează. Este iresponsabil ca oameni care cunosc bine, care au trăit ei înșiși de-a lungul secolului al XIX-lea fenomenul de volatilizare a evangheliilor prin filologizarea teologiei, să aibă impertinența - nu se poate califica altfel - de a spune despre antroposofie că interpretează evangheliile într-un mod arbitrar, că strecoară tot felul de lucruri în evangheliile. Ei știu că legătura cu Misteriul de pe Golgota se pierde, dacă evangheliile nu sunt înțelese în sens spiritual. Vedem cu toții cum pe podium urcă oameni care, de pe pozițiile teologiei catolice sau protestante, flecăresc întruna despre antroposofia care a strecurat ceva în evangheliile, în timp ce știu prea bine că, dacă în evangheliile nu pătrunde nimic din concepția spirituală, ele vor distruge din temelii structura sufletească creștină. Dacă oamenii ar înțelege că pe majoritatea celor care flecăresc despre antroposofie nu-i interesează, de fapt, decât cum să-și administreze cât mai comod funcțiile, ei ar ști că în acești teologi nu există nici un sentiment real al adevărului, ci numai teama că modul lor comod de a concepe lucrurile s-ar putea pierde, *întrecând pe Frommeyer și pe alții ca el* ([Nota 52](#)), pe care nu-i atinge nici cea mai mică scânteiere a simțului adevărului.

Ceea ce trebuie salvat astăzi este Misteriul de pe Golgota. Și trebuie făcută pregătirea pentru ca acest Misteriu să se arate din nou Imaginațiunii oamenilor. Căci intelectului nu-i poate apărea. Intelectul nu poate decât să-l elimine, să-l distrugă, prin arta sa filologică, sau poate să-l păstreze printr-o autoritate tiranică în sens iezuit, pentru cei care nu aspiră la adevăr, ci numai la o viață comodă. Pentru cei care aspiră la adevăr există azi calea imaginațiunii, adică ieșirea în întâmpinarea clarvederii conștiinței a lumii spirituale. Se pune problema de a fi în stare să înțelegi întreaga esență umană din punctul de vedere al acestei vederi conștiinței a lumii spirituale. Se pune, mai ales, problema ca întreaga educație și întreaga instruire a omenirii să se realizeze din acest punct de vedere.

Știm că, până la șapte ani, când se schimbă dinții, copilul trăiește imitând. Imitația nu este, de fapt, altceva decât o retrăire a ceea ce a fost, în cu totul altă formă, înainte de naștere sau de concepție în lumea spirituală; aceasta se exprimă în imitarea de către copil a mediului uman înconjurător ca un ecou al trăirii spirituale. Apoi, din cel de-al șaptelea an, de la schimbarea dinților până la maturizarea sexuală, apare nevoia copilului de autoritate. Ceea ce se mai manifestă astăzi în actul de imitare de către copil trăia într-un anumit mod omul în cadrul vechii structuri orientale. Cei care veneau dinspre Misterii acționau cu o asemenea forță, încât oamenii îi urmau așa cum copilul îi urmează pe adulții din preajma sa. Apoi apare principiul autorității. Iar acum omul se dezvoltă, ieșind din principiul autorității și intrând în principiul care apare în el după maturizarea sexuală, în orice caz, într-un mod personal-individual, altfel decât în raport cu întreaga dezvoltare a omenirii. Astăzi omul se îndreaptă spre o perioadă în care este necesar să dezvolte în sine ceea ce nu poate fi împlinit de la sine. Copilul vine pe lume ca imitator; și în vechea viață socială orientală venea deja pe lume ca imitator. Dar ceea ce era la el principiul imitării a rămas activ în epoca autorității, în epoca judecării, în domeniul problemelor sociale, ba chiar și în cel al vieții religioase. Principiul autorității s-a impus în vechiul Orient numai raportat la ceea ce era lumea imediat înconjurătoare. Marile probleme ale vieții au rămas în forma trăirii copilărești.

Aceste mari probleme ale vieții au intrat apoi în epoca evului mediu. Domnea principiul autorității. Acum se impune, mai întâi, ieșirea din principiul autorității, se impune principiul

propriei judecăți. Ceea ce se petrecea în vechiul Orient legat de problemele vieții religioase, artistice, în general ale vieții umane, trecând de elementar-naturalul nemijlocit, putea fi căutat în copilul care aducea toate acestea, prin legăturile de sânge, din lumile spirituale în lumea fizică. Când guverna principiul autorității, nu trebuia decât să construiești pe ceva care se dezvoltă cu o anumită necesitate din corpul eteric încă inconștient. Când apare principiul judecății libere, în fața pedagogiei și didacticii se ridică o nouă mare răspundere. Acum trebuie privit la copilul în devenire, pentru a înțelege ce se va înălța de aici. Când copilul împlinește cincisprezece ani, în el se naște corpul astral, ceea ce poartă trăirile lumii spirituale în lume, de data aceasta nu inconștient, ci într-un mod din ce în ce mai conștient.

Se apropie momentul în care, pentru orice sistem de educație și de instrucție, va trebui să se urmărească ce răsare din copil atunci când se află în cel de-al paisprezecelea, al cincisprezecelea an de viață. Acest lucru n-a avut mare importanță în timpurile vechi, pentru că el se leagă de ceea ce trăiește liber în om, nu de ceea ce aduce omul cu sine prin naștere, de ceea ce nu poate primi prin autoritate, de ceea ce trebuie într-adevăr să scoată din sine însuși. Pentru ca el să poată face acest lucru într-un mod corect trebuie să existe grija de a educa și instrui corect copilul până în cel de-al paisprezecelea, al cincisprezecelea an de viață, pentru ca el să poată dezvolta atunci, în mod corect, corpul astral. În această perioadă mai nouă, educația și instrucția capătă o semnificație cu totul nouă, iar instrucția n-ar mai trebui făcută fără a înțelege legăturile omului cu lumea spirituală. Aceasta este lupta care înalță.

Motive instinctive subterane au determinat întrucâtva impunerea a ceea ce, mai târziu, în filosofia idealistă din Europa Centrală și-a făcut loc spre suprafața conștiinței umane, sentimentul Eului, care, de fapt, la Fichte, Schelling și Hegel avea de-a face numai cu cele trăite de om între naștere și moarte și nu cu ceea ce este suprafizic-uman. Spuneam ieri că omul din centrul Europei era izolat prin lumea turcească, prin fenomenul Petru cel Mare, de ce era oriental, dar continua să trăiască, sub formă de moștenire, ceea ce mai apărea în fața sa ca o revelație, care nu fusese înțeleasă, de fapt, decât în vechiul Orient cu ajutorul vechii clarviziuni, ale cărei ecouri se mai aud astăzi în lumea rusă cu sensibilitate asiatică, în lumea rusă încă neeuropenizată. Revelația mai trăiește, în prezent, chiar dacă în decadentă accentuată, tot în Asia. Aici încă mai supraviețuiește simțul pentru revelație. Elementul intelectualist, elementul pur dialectic este de proveniență vestică, dezvoltat astăzi doar pentru viața economică. Între aceste două elemente, intelectualismul vestic limitat încă în întregime la economic-pământesc, raționalitatea umană dispusă să se ocupe numai de experiența exterioară, și revelația orientală, s-a aflat întotdeauna strangulat elementul central-european. Norii se adunau din ce în ce mai amenințători, în timp ce, de fapt, exista doar un fel de echilibrare ritmică între revelație și raționalitate. Înțelegerea rațională a lumii senzoriale exterioare și revelația suprasenzorială, pe care marii scolastici ai evului mediu au încercat să le separe, s-au împletit tot mai mult când au apărut vremurile noi. Aceasta se întâmplă în special în prima jumătate a secolului al XIX-lea, când apare filosofia idealistă din centrul Europei; vedem apoi cum spiritul vestic se răspândește în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cum, într-o oarecare măsură, toată Europa, până și Rusia, se anglicizează, și cum apare semnul exterior al unui profund proces intern de schimbare pe care, în prezent, omenirea încă nu vrea să-l înțeleagă și al cărui semn exterior îl constituie starea de fărâmițare, de prăbușire a ceea ce este central-european. Tot ce este încheștat între vest și est zace la pământ, este sfârșit, nimeni nu știe de ce să se apuce, se trăiește în convulsii, se vorbește despre tot felul de lucruri cu care se vrea să se meargă mai departe, dar, de fapt, se spun doar banalități. Se manifestă o uriașă neputință de a administra cu vechile relații. Ce se întâmplă, de fapt? Fie că, prin creșterea înspăimântătoare a impozitelor, se stoarce ce se mai poate din structurile vechi, fie că se completează ceea ce lipsește prin imprimarea de bancnote fără valoare, scoțându-se pe piață într-o săptămână miliarde de bancnote. Și chiar dacă este vorba doar de un simbol, unora dintre oameni le stă pe suflet această cramponare decadentă de revelație în est, nulitatea centrului și starea de raționalitate care mai rezidă doar

în economic. Despre marea luptă dintre Japonia și America ei vorbesc ca de o perspectivă - ca și când la mijloc n-ar fi nimic. Firește, oamenii își imaginează aceasta doar în mod fizic. Dar este vorba de ceva mult mai profund. Și dacă ceea ce este real ca element decadent în est, care încă nu a apărut în vest, se întâlnește cu ignorarea centrului, atunci sentimentul Eului, care și-a găsit expresia tocmai în centru, în acel haos apărut prin strivirea între est și vest, se prăbușește. Gândirea legată de Eu a dispărut o dată cu filosofia idealistă din centrul Europei. Nu mai există de la mijlocul secolului al XIX-lea. Chiar și ceea ce s-a vrut să fie creat din convulsii ca formațiune statală este astăzi la pământ. Se ridică formațiuni statale cum este Cehoslovacia, care, cu siguranță, în timp, nu poate nici trăi și nici muri. Aceste formațiuni imposibile se pot ridica datorită faptului că pacea este încheiată de oamenii vestului, care n-au nici o idee despre condițiile de viață din centru. Auzi la Zürich pe câte unul care vine de la Paris și care le vorbește oamenilor, într-o formă foarte spirituală, despre unitatea elementului slovac cu cel ceh. Rămâi uluit aflând ce spune un asemenea profesor despre viitorul Cehoslovaciei, deși el nu știe care sunt condițiile de viață din est, nu știe că acolo estul și vestul se ciocnesc. Oamenii încă își mai acoperă ochii ca să nu vadă cum se anunță semnele viitorului. Ei nu vor să creadă că în Europa Centrală - ce-i drept, împinsă în momentul de față mult spre est - apar situații în care restul de oameni care erau purtătorii războiului, astăzi ofițeri, care nu mai au o justificare în actualele condiții, pun femeile nevinovate să danseze goale în fața lor și apoi le înfig baioneta în burtă, răducind-o. Sunt scene comandate de oameni care, printre altele, au luptat vitejește în război.

În fața acestor lucruri omenirea orbită din vest, care încheie pace în împrejurări pe care nu le înțelege, își acoperă ochii. Ea nu vede că, de fapt, toate acestea anunță schimbări importante. Iar oamenii, în mare parte, continuă să trăiască de parcă în lume nu s-ar întâmpla nimic. În felul acesta, ceva este împins, s-ar putea spune, în cea mai desăvârșită strâmtoare a conștiinței. Ceea ce a provocat odinioară asemenea înălțimi idealiste, asemenea idei care se găsesc la Goethe, Fichte, la Schelling, la Hegel nu se mai întâlnesc în realitate în viața oficială. Și dacă se încearcă ca toate acestea să fie puse în valoare, ca aici la Goetheanum, atunci ele sunt denigrate, apar mizerabili calomniatori care pretind că le înțeleg și că trebuie să le condamne. Ceea ce acum un secol mai era viață spirituală luminoasă este considerat fără nici o valoare. Iar deasupra se îngâmădesc norii din est și din vest.

Ne întrebăm ce reprezintă tot ce trebuie să-și găsească expresia în deceniile următoare în modul cel mai îngrozitor? Pe de o parte este chemarea de a fi bine fixat pe solul care va da naștere noii vieți spirituale, iar pe de altă parte este tresărire emoțională provocată de ceea ce discutăm noi de mai multă vreme, apropierea lui Hristos în forma în care va trebui el văzut începând din secolul al XX-lea. Căci înainte de a se fi ajuns la acest mijloc de secol Hristos va trebui să fie văzut. Mai întâi însă tot ce este rămasă a vechiului va fi împins în nădăd, norii trebuie să se adune. Omul trebuie să-și descopere deplină sa libertate. Noua contemplare trebuie să se nască din nimic; omul își va extrage din nimic întreaga sa forță. Știința spiritului nu vrea decât să-l pregătească pentru aceasta. Iată ceva despre care nu se poate spune că ar vrea acest lucru, ci că *trebuie* să vrea acest lucru.

CONFERINȚA a VII-a

Dornach, 31 octombrie 1920

Ieri am încercat să vă spun câte ceva despre relațiile europene, cum ar trebui ele să se formeze în perioada următoare, și ați văzut cum dezvoltarea europeană, în general dezvoltarea civilizației moderne, trebuie să fie legată de dispariția a ceea ce, în prezent, în anumite domenii, oamenii consideră a fi ceva comod, prețios pentru ei. Ați înțeles că, pentru cei care ar prefera să trăiască dezvoltarea din perioada următoare într-un somn comod, în somnul sufletului, nu va exista deloc o trezire confortabilă. Eu nu vreau să spun - și am sugerat-o și ieri - că trebuie să se îndeplinească până în ultimul amănunt profețiile celor care

văd esența dezvoltării viitoare numai în lucruri exterioare, cum ar fi discrepanța dintre Japonia și America. Dar trebuie să considerăm ca fiind iminentă marea luptă spirituală dintre est și vest, în care va fi înghesuit ceea ce am cunoscut drept cultura propriu-zisă a centrului european. Tocmai din ce s-a manifestat în ultima vreme ca o concepție modernă despre lume, bazată pe științele naturii - trebuie s-o spunem, oricât de ciudat sună -, va trebui să apară cea mai intensă aspirație spre ceea ce am numit trăirea lui Hristos, care este aproape. Din dezbaterile de ieri am putut afla cât de puțin din această trăire a lui Hristos mai există, de fapt, în prezent. De la Misteriul de pe Golgota, ceea ce se poate numi trăirea lui Hristos a decăzut complet prin dezvoltarea omenirii, și aceasta în special în ultimele secole. Am văzut, de asemenea, cum, din cauza cramponării de vechea interdicție privind citirea evangheliilor, care, teoretic, mai este menținută de Biserica catolică, în ciuda cererii oamenilor de a putea avea acces la ele, de a putea citi Evanghelia, nu se poate dezvolta o trăire a lui Hristos. Am arătat, de asemenea, cum structura sufletească deosebită care se instalează în civilizația modernă va duce, la rândul ei, la trăirea lui Hristos, tot așa cum a condus la o asemenea trăire ceea ce mai rămăsese din resturile vechii clarviziuni instinctive a omenirii din timpul Misteriului de pe Golgota. Dar trebuie să ne fie clar că, dacă evenimente esențiale, decisive din dezvoltarea omenirii apar într-un alt mod decât se așteaptă în cercurile filistinilor și pedanților, ceea ce trebuie numit trăirea lui Hristos în prima jumătate a secolului al XX-lea va veni într-un alt mod. Iar acest eveniment va avea în raport cu concepția despre lume construită pe științele moderne ale naturii o relație ce poate fi schițată absolut clar.

Gândiți-vă că de la mijlocul secolului al XV-lea structura sufletească a omului - așa cum am descris-o deseori, chiar și zilele acestea - este cu totul alta decât înainte. Istoria exterioară nu ia aceasta în considerare, pentru că ea se menține mereu la suprafață. Dar în special în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XIX-lea și până în zilele noastre structura sufletească a întregii omeniri a fost supusă unei modificări esențiale. Și acest lucru este mult prea puțin avut în vedere, pentru că, așa cum s-au obișnuit, oamenii se cramponează de acele luciuri care le-au fost inoculate odată. O breșă în această rutinară cramponare de ceea ce a fost inoculat se poate observa dacă urmărim astăzi cu sufletul treaz concepția ce se naște la generația mai tânără și dacă o comparăm cu concepția din tinerețe a oamenilor mai în vârstă. Discrepanța dintre vârstnici și tinerii de astăzi a fost zugrăvită în special de poeți și, dacă oamenii nu s-ar închista prea mult în reprezentările lor obișnuite, așa încât să nu accepte nimic ce contravine obișnuințelor lor de gândire, am putea observa ce abis uriaș există, de fapt, între vârstnicii de astăzi și tinerii de astăzi.

Pe de altă parte, în dezvoltarea omenirii există un uriaș element reacționar-conservator, și asupra lui am atras chiar ieri atenția. Este credința în autoritatea științei curente. Acest lucru este legat de faptul că știința a cucerit cu pași uriași conștiința generală. Tocmai acest lucru este subestimat astăzi. Ar fi de ajuns să urmărim cu ce rapiditate au cuprins reprezentările științei care s-a format în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea toate sufletele, ajungând până la cele mai neinstruite clase de oameni. Este devărat, unii oameni se mai află într-o stare de pioșenie și nu vor să știe nimic despre ce pătrunde în omenire cu ajutorul reprezentării moderne din științele naturii. În această atitudine este înrădăcinat un uriaș neadevăr, un a-nu-vrea-să-vezi ceea ce se răspândește, și care nu poate fi definit altfel decât ca fiind materialismul omenirii moderne provocat de științele naturii. Răspândirea acestui materialism popular-științific nu va cunoaște în perioada următoare nici o opreliște, așa cum cred unii iluzioniști științifici, ci, dimpotrivă, se va amplifica cu o viteză nebună. Starea de spirit materialistă se va intensifica tot mai mult din cauza haosului civilizației moderne. Din această stare de spirit materialistă, dacă lucrurile sunt suficient pregătite, dacă știința spiritului își face loc, dacă, așadar, poate exista impulsul unei dezvoltări corespunzătoare chiar și a copiilor din școli, atunci din acest haos pot apărea unele suflete care vor percepe deosebit de intens ceea ce eu aș vrea să caracterizez acum, deși am făcut acest lucru în cele mai diferite moduri cu alte prilejuri.

Dacă cineva care cunoaște cât de cât concepția naturalist-științifică modernă despre lume o urmărește cu ochii sufletului, i se va părea deosebit de caracteristic faptul că ea nu este în stare să înțeleagă omul. De fapt, din această concepție naturalist-științifică modernă despre lume omul ca atare este exclus. Am avut ocazia, ținând cursul nostru de nivel superior, să vedem, în cele mai diverse domenii ale diferitelor discipline științifice, cum acestea nu au nimic de spus despre esența propriu-zisă a omului. Nu e nevoie să extragem decât câteva caracteristici din aceste științe. De pildă, doctrina evoluționistă uzuală a lui Darwin sau Weismann sau oricare alta, indiferent de culoarea ei, prezintă evoluția ființelor de la cea mai puțin evoluată la cea mai desăvârșită și fundamentează părerea că și omul a apărut din acest curent de dezvoltare. De fapt, ea nu contemplă în om decât ce este animalic în el și atât cât să poată spune: Un mădular oarecare, o anume formațiune a omului apare din cutare mădular, din cutare formațiune a animalicului. În ce măsură animalicul se prezintă modificat la om, în ce măsură este ei diferit la om față de animal, toate acestea nu sunt luate în considerare. Într-o oarecare măsură, omul este eliminat din această știință. Ea a dezvoltat metode scrupuloase, a întemeiat o disciplină care este necesară dacă vrei să vorbești în prezent despre problemele concepției despre lume. Dar nu a fost în stare să ridice înțelegerea la ceea ce l-ar putea face inteligibil pe om. Omul este eliminat din ceea ce este astăzi înțelegere științifică, așa încât își apare lui însuși tot mai mult ca o enigmă. Este un lucru pe care astăzi puțini îl percep; iar cei care îl percep pot să se clarifice teoretic în această privință, dar încă nu există un sentiment unitar corespunzător. Din școlile primare conduse corect vor apărea copii care vor avea sentimentul: Da, avem o știință care s-a născut din intelectualitatea modernă; dar cu cât mergem mai departe cu această știință, cu cât învățăm mai mult de la natură, cu atât mai puțin înțelegem ceva despre noi înșine, despre om.

Intellectul, care a fost și mai este și astăzi cea mai importantă forță sufletească în dezvoltare în ultimele secole, goleşte cu totul omul în privința sentimentului de sine, a conștiinței de sine. În același timp, se manifestă cerința ca omul să se așeze complet pe terenul propriei sale naturi. Aceasta se manifestă, aș putea spune, ca o cerință socială esențială. Pe lângă faptul că știința din epoca modernă nu poate spune nimic despre om, vedem pretutindeni cerințe care nu vin prin știință, ci răsar din profunzimea instinctelor umane, întâlnim, deci, cerința: Omul ar trebui să se poată ridica la o existență demnă de calitatea de om, omul ar trebui să simtă ce este ființa sa. Vedem apărând tot mai multe cerințe practice și, pe de altă parte, vedem din ce în ce mai mult neputința științei de a spune omului ceva despre propria sa ființă. O asemenea discrepanță în trăirea umană ar fi fost absolut imposibilă în timpurile mai vechi ale dezvoltării concepției despre lume.

Dacă ne reprezentăm încă o dată vechea concepție orientală despre lume, putem spune: Pe atunci omul știa că vine din înălțimi spirituale; înainte de a intra în existența fizică prin concepție, respectiv naștere, el trăiește într-o lume spirituală. El aduce cu sine dintr-o lume spirituală ceea ce mai există în el, ceea ce se manifestă în copilărie ca înclinație, ca aspirație, ceea ce-i rămâne apoi de-a lungul întregii vieți pe Pământ. Fiecare oriental din vremurile mai vechi știa că ce se elaborează din sufletul său în copilărie, în tinerețe, este o zestre din lumile spirituale în care a trăit înainte de a intra în existența fizică. Înțelegerea teoretică a faptului că înainte de viața pământească a fost trăită o asemenea viață spirituală nu are mare valoare. Valoare are sentimentul viu al acestei trăiri, sentimentul că ceea ce se petrece din copilărie în dezvoltarea sufletească vine din lumea spirituală. Astăzi însă un asemenea sentiment a cedat, în cazul individului, în viața socială, în fața altui sentiment. Aici apare ceva important, pe care trebuie să-l observăm. Asupra omului, pe jumătate inconștient, apasă din ce în ce mai mult povara sentimentului că însușirile sale sunt moștenite. Cel care urmărește astăzi imparțial simțămintele oamenilor vede că omul simte că ceea ce este el este prin părinți, prin străbunii săi și așa mai departe. El nu simte, ca omul din vechime, că ceea ce se manifestă în el vine din copilărie, din acele profunzimi în care s-a înrădăcinat ce a primit din trăirile sale spirituale dinainte de viața pământească, ci simte în sine însușirile moștenite de la părinți, bunici și așa mai departe. Și astăzi încă ne mai întrebăm de unde are copilul anumite însușiri?

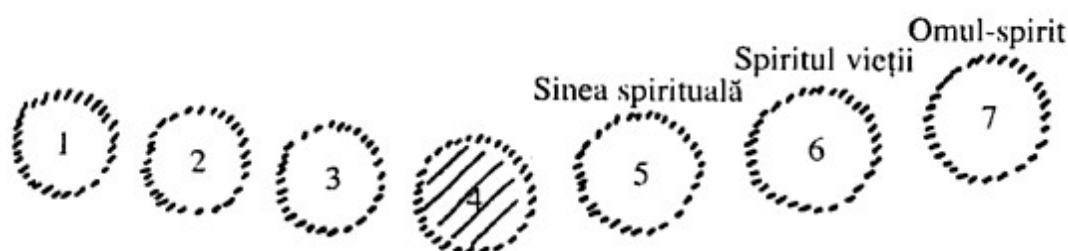
Și puțini sunt cei care își dau seama că ele își au originea într-o trăire sau alta din lumea spirituală; se cercetează dacă vin de la bunica, de la bunicul etc. Cu cât nu se manifestă în individ ca o părere teoretică, ci ca un simțământ de dependență față de însușirile moștenite prin viața pământească, cu atât mai apăsător devine cu timpul acest sentiment; el se intensifică cu o viteză nebună. În deceniul următor el va crește până la insuportabil, căci acest sentiment este legat de un altul, de sentimentul lipsei de valoare a existenței umane. Din ce în ce mai mult omul va simți lipsa de valoare a existenței sale, dacă nu va înțelege această ființare altfel decât ca o comprimare a însușirilor moștenite, fizic implantate în sângele său, în organele sale. Astăzi, ceea ce se întâmplă aici nu este, ce-i drept, până la un anumit punct, decât pură teorie. Poetii au prezentat-o și ca trăire. Dar se va manifesta ca sentiment, se va manifesta ca percepție, și apoi va fi o particularitate stânjenitoare a simțirii omenirii civilizate. Această trăire de sine în însușirile moștenite se va așeza pe suflet ca o povară. Astfel, ceea ce științele naturii nu pot da omului, înțelegerea umană, se va manifesta în lipsa sa, omul nemaisimțându-se copil al lumii spirituale, ci doar copil al însușirilor moștenite în existența pământească, fizică.

Aceasta se manifestă însă, în modul cel mai vehement, în viața socială. Gândiți-vă la uriașul torent de stupidenie apărut în politica mondială din ultimii ani! El s-a dezvoltat în ultimele secole și a ajuns în punctul culminant în zilele noastre. Marea criză din cel de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea s-a instalat atunci când indivizi care nu știau nimic despre situația omenirii, care aveau în mână conducerea diferitelor națiuni sau, cel puțin, se aflau în locuri de unde păreau să conducă omenirea, când toți aceștia vorbeau, de fapt, de o divizare a omenirii în funcție de voința diferitelor națiuni. În aceste vremuri noi s-a trezit în cel mai rău sens al cuvântului șovinismul național. Iar șovinismul național răzbate azi în toată lumea civilizată. Aceasta este replica socială a acelei concepții ultrareacționare despre lume care vrea să reducă totul la însușirile moștenite. Atunci când nu mai aspiți să cercetezi ființa ca om și să modelezi structura socială în vederea dezvoltării ei ca om, ci doar să realizezi structura socială care să corespundă celui care este ceh, slovac, maghiar, francez, englez, polonez și așa mai departe, uiți ce este spiritualitatea. În acest caz, orice spiritualitate este exclusă, se dorește doar ca lumea să fie orânduită în funcție de însușirile moștenite; se ajunge din ce în ce mai mult în situația de a nu avea în concepțiile proprii nici cel mai mic conținut, pentru că acest secol al XX-lea trebuia să facă proba că se poate ca un om să fie privit de o mare mulțime drept conducător al lumii, dar, în cuvântările sale, să nu exprime nici un concept, ca *Woodrow Wilson* ([Nota 53](#)), care spunea doar cuvinte goale de conținut. Din această cauză, omenirea a simțit nevoia să se sprijine pe ceva complet lipsit de spirit, pe rudenie de sânge, pe însușirile națiunilor înrudite prin sânge, din care n-a apărut nimic altceva în afară de încheierea unor păci în urma căreia oamenii au trasat hărți privind structurarea lumii civilizate moderne fără a avea habar de condițiile de viață ale acestei lumi. Nimic nu denotă mai evident materialismul noii epoci, această negare a tot ce e spiritual, decât apariția principiului național.

Acesta este, se înțelege, un adevăr, care, în prezent, le este dezagreabil multor oameni. Și aceasta face, la rândul său, ca în suflete să se depună multă minciună. Căci mințim dacă nu recunoaștem cinstit că, atunci când se dorește fondarea unei ordini mondiale numai pe baza rudeniei de sânge, se neagă spiritul; mințim când spunem că aspirăm spre o concepție spirituală asupra lumii.

Să analizăm acum mersul evoluției actuale a omenirii. Ceea ce izvorăște din instinctele haotice ale omenirii neagă spiritul. V-am oferit ieri o probă. Pentru a vă proteja nervii delicai, nu vreau să amplific lucrurile, deși aș putea face acest lucru. Vedem cum omul și-a pierdut înțelegerea pentru ființa umană. Să analizăm din punctul de vedere al științei spiritului imaginea opusă a ceea ce a trebuit să descriu aici ca un sentiment care înalță.

Știți că știința spiritului ne spune că planeta noastră, Pământul, pe care omul trebuie să trăiască, este reîncarnarea a trei încorporări anterioare de lumi și că trebuie să studiem trei corpuri cerești viitoare ca să înțelegem că Pământul este starea intermediară.

Din cele prezentate de mine în *Știința ocultă în linii mari* știm că, în esență, ceea ce omul poartă astăzi cu sine ca trup fizic este o moștenire a primei, a celei de a doua, a celei de a treia și a celei de a patra stări, că ceea ce poartă omul cu sine drept corp eteric este un rezultat al celei de-a doua, celei de-a treia și celei de-a patra stări; ceea ce noi denumim corpul său astral este rezultatul celei de a treia și a patra stări, iar Eul său apare în dezvoltarea noastră pământească. Când Pământul va intra în stările sale următoare vor mai apărea ceea ce astăzi este doar sugerat ca germene în om, sinea spirituală, spiritul vieții și omul-spirit propriu-zis. Acest lucru trebuie desăvârșit în om tot așa cum în el s-a desăvârșit corpul fizic, corpul eteric, corpul astral și cum este în prezent, în curs de elaborare, Eul. Dacă vă gândiți, știți ce poate să vă aducă această evoluție cosmic-pământească: pe parcursul evoluției Pământului pot fi dezvoltați doar germenii sinei spirituale, ai spiritului vieții și ai omului-spirit, căci se impune așteptată transformarea Pământului în cele trei stări ulterioare ale sale, dacă trebuie să se întâmple aceste lucruri. Din descrierea pe care am făcut-o în lucrarea mea *Știința ocultă* veți înțelege că, în esență, sinea spirituală înseamnă trecerea corpului astral într-un stadiu superior, că spiritul vieții înseamnă trecerea corpului eteric într-un stadiu superior și omul-spirit înseamnă trecerea corpului fizic într-un stadiu superior. Dar această trecere a corpului fizic într-un stadiu superior va avea loc abia în cea de-a șaptea stare - ceea ce este valabil și pentru atingerea celorlalte corpuri transformate, evident, în etapele anterioare corespunzătoare. Dar astăzi omul poate recunoaște că acest lucru trebuie să se petreacă. Da, omul poate astăzi să înțeleagă mai multe, atunci când, depășind imparțial limitarea din științele naturii, își îndreaptă privirea sufletească asupra propriei sale ființe. El trebuie să-și spună: Desigur, nu pot dobândi sinea spirituală în corpul meu astral în timpul existenței pămâtentene, nu pot dobândi spiritul vieții în timpul existenței pămâtentene în corpul meu eteric, nu pot dobândi omul-spirit în corpul meu fizic, dar sufletește trebuie să le prefigurez. Dezvoltându-mi acum sufletul conștiinței, mă pregătesc să primesc în acest suflet sinea mea spirituală în următoarea stare, cea de-a șasea. E drept că nu pot să introduc în întreg corpul meu astral sinea spirituală, dar trebuie să-l aduc în sufletul conștiinței mele. Trebuie să învăț să trăiesc ca om în interiorul meu, așa cum voi trăi cândva, când Pământul va trece printr-o anume evoluție cosmică în următoarea sa stare de dezvoltare. Eu trebuie să preiau în mine, cel puțin în interiorul meu, în timpul existenței pămâtentene aceste stări viitoare. Trebuie să-mi pregătesc interiorul în germene, așa încât și exteriorul meu să se poată modela în viitor în maniera în care trebuie să-l înțeleg astăzi.

Clarificați-vă la nivel de simțire cum stau, propriu-zis, lucrurile. Încă de pe acum omul evoluează, integrându-se în sinea spirituală, așa cum am mai arătat, integrându-se în stările conștiinței, care sunt de așa natură încât nu se pot dezvolta complet în timpul vieții pămâtentene. Aceste stări ale conștiinței vor, de fapt, să-l transforme și în ceea ce privește învelișurile sale exterioare, în ceea ce privește corpul astral, corpul eteric și corpul fizic; dar el, ca pământean, nu poate realiza acest lucru. Omul trebuie să treacă prin aceasta în așa fel, încât să simtă, prin lumea sa lăuntrică, cum se pregătește pentru acele stări pe care încă nu le

poate dezvolta acum. Aceasta trebuie să fie dezvoltarea normală a viitorului și omul trebuie să-și spună: Eu văd ființa umană ca pe ceva care, prin esența sa interioară, se ridică peste ceea ce pot deveni eu ca ființă umană. Ca pământean, trebuie să mă simt ca un pitic față de ceea ce este omul propriu-zis. Iar din nemulțumitul care în cel mai apropiat timp va avea copii educați corect se va dezvolta tocmai acest sentiment. Copiii vor percepe că nici o instruire intelectualistă nu-i poate conduce la dezlegarea enigmei omului. Omul rămâne în afara a ceea ce se poate ști în mod intelectualist din modelarea socială. Tot ce se poate dezvolta prin formulele stupide ale lui Wilson și ce trece prin lume ca șovinism va deveni o sumă de pure imposibilități. Prin toate acestea civilizația modernă se îndreaptă doar spre pure imposibilități. Dacă, în cadrul civilizației moderne, veți întemeia mai multe imperii naționale, veți furniza și mai mulți gemeni ai distrugerii. Omul va spune: Da, dar esența omului, care se aprinde înăuntrul meu, este superioară față de ce pot eu realiza exterior. Trebuie să aduc cu totul altceva în lume. Eu trebuie să introduc în structura socială ceva ce este recunoscut din înălțimi spirituale. Nu mă pot lăsa în seama a ceea ce pot învăța din științele naturii pentru știința socială și altele de acest fel. Dar omul trebuie să simtă sciziunea internă dintre această existență pitică de pe Pământ și ceea ce se aprinde în el ca ființă cosmică, așa cum se va percepe el. Din tot ce poate da omului instrucția modernă, atât de proslăvită și de venerată astăzi, va reieși că, pe de o parte, el se simte pământean și, pe de altă parte, că omul este mai mult decât o ființă pământeană. În realitate, el nu este o ființă pământeană, ci este o ființă cosmică, o ființă care aparține întregului Univers. Pe de o parte, este legat de Pământ, pe de altă parte, se simte o ființă cosmică. Iar acest sentiment se va sedimenta în el. De îndată ce acest lucru nu mai este teorie, ci este simțit de către unii oameni care, datorită karmei lor, se desprind de ceea ce este astăzi un sentiment comun, de îndată ce omenirea se va simți scârbită și va ajunge la o răsturnare a sentimentului calităților moștenite, a sentimentului șovinismului, se va instala un fel de reverie. Omul se va simți ființă cosmică. Va cere, să spunem așa cu brațele întinse - desigur, înțeleg acest lucru în mod simbolic - dezlegarea enigmei ființei sale cosmice. El se va întreba: Cine îmi dezleagă enigma ființei mele ca ființă cosmică? Tot ce pot eu să cercetez pe Pământ, ce poate să-mi dea mie Pământul, tot ce pot lua din știința modernă, care este atât de prețuită astăzi, mă dezvăluie doar ca ființă pământeană, face ca tocmai ființa propriu-zisă a omului să apară ca o enigmă nedelegată. Știu că eu sunt o ființă cosmică, o ființă suprapământeană; cine îmi dezleagă enigma ființei mele suprapământene?

Aceasta va fi ca o întrebare fundamentală care se va ridica din suflete. Acest sentiment va fi mai important decât toate celelalte lucruri care pot apărea în următoarele decenii, încă înainte ca secolul să se apropie de mijlocul său. Iar din această așteptare, din cerința ca cineva să dezlege această enigmă a omului care este totuși o ființă cosmică, din această acordare cu Cosmosul va apărea certitudinea: din Cosmos trebuie să se dezvăluie ceea ce nu poate veni de pe Pământ. De aici va apărea această stare de spirit căreia îi vine în întâmpinare Cosmosul. Așa cum în timpul Misteriului de pe Golgota a apărut Hristosul fizic, așa va apărea omenirii Hristosul spiritual, singurul care poate da un răspuns, pentru că nu este undeva anume, pentru că trebuie caracterizat ca o ființă care s-a legat din extra-pământesc cu omenirea pământeană. Va trebui să se înțeleagă faptul că la întrebarea legată de omul cosmic se poate da un răspuns numai atunci când omului îi vine în ajutor ceea ce, ieșind din Cosmos, se leagă de existența pământeană. Aceasta va fi soluția pentru cea mai importantă disonanță care a apărut vreodată în existența pământeană: disonanța dintre simțirea umană ca simțire a unei ființe pământene și cunoașterea sa ca ființă suprapământeană, cosmică. Împlinirea acestui imbold îl va pregăti pe om pentru a înțelege cum, din cele mai cenușii profunzimi spirituale, i se va revela această esență, Hristos, care îi va vorbi acum în plan spiritual, așa cum, în timpul Misteriului de pe Golgota, i-a vorbit în plan fizic. Hristos nu va veni în sens spiritual, dacă oamenii nu sunt pregătiți pentru aceasta. Ei se pot pregăti numai în felul pe care l-am expus, adică percepând discrepanța descrisă, apăsăți teribil de dilema: În primul rând eu sunt o ființă pământeană. Dezvoltarea intelectuală din ultimele secole a adus cu sine tot ce mă face să apar ca un pământean. Dar eu nu sunt o ființă pământeană. Mă simt legat de

o ființă care nu este de pe acest Pământ, care poate spune într-un adevăr: *Împărăția mea nu este din lumea aceasta* (Nota 54). Căci omul va trebui să-și spună: Împărăția mea nu este de pe lumea aceasta. Din această cauză, el va trebui să fie legat de o ființă a cărei împărăție nu este din lumea aceasta.

Tocmai din științele care se vor răspândi cu o grabă nebună spre conștiința populară, trebuie să se dezvolte ceea ce duce omenirea spre noua apariție a lui Hristos din prima jumătate a secolului al XX-lea. Aceasta nu se putea petrece, desigur, în structura sufletească în care se afla lumea civilizată înainte de anul 1914, când, de fapt, toate cele spuse despre idealuri, despre spiritualitate erau doar minciuni. Nevoia trebuie să-i releve omului aspirația spre spiritualitate. Iar Hristos nu va apărea decât celor care se depărtează de tot ce împoacă minciuna asupra vieții pămâtenă. Nu va fi rezolvată nici o problemă socială care nu este legată de această aspirație din sfera științei spiritului, datorită căreia omul poate apărea din nou în lumina adevărului ca o ființă suprapământeană. Soluțiile noastre sociale vor rezulta în măsura în care oamenii vor putea percepe în sufletul lor impulsul lui Hristos. Toate celelalte soluții sociale nu vor duce decât la distrugere, la haos, căci ele urmăresc să descrie omul ca ființă pămâtenă. Dar omul se ridică, tocmai în epoca noastră, din acea structură sufletească datorită căreia el este în conștiința sa o simplă ființă pămâtenă fizică. Din starea de armonie a sufletului omenesc și din nevoie va lua naștere noua trăire a lui Hristos.

Cu atât mai mult va trebui acordată atenție la tot ce împiedică apropierea acestei noi trăiri întru Hristos.

Am văzut și aici, când a trebuit să dezvăluim concret unele atacuri asupra propriei noastre cauze, cum oamenii se raportează, de fapt, în așa fel la știința spiritului care se ridică, încât o combat dintr-un neadevăr lăuntric.

În acest domeniu astăzi se trăiește cu adevărat ceva ce trebuie avut în vedere în mod absolut nepărtinitor. S-ar putea spune că știința spiritului primește aproape în fiecare zi o lovitură de moarte. Ultima dintre aceste lovituri este cea pe care i-a dat-o un profesor de teologie, *Karl Goetz*, de comun acord cu un alt doctor în teologie, un oarecare *Heinzelmann* (Nota 55). Vreau să fac cu totul abstracție de faptul că profesorul în teologie Karl Goetz a săvârșit o agresiune, după cum spune el, sau după cum reiese dintr-un articol de ziar, asupra așa-numitei științe a spiritului; cu lucruri de felul acesta te obișnuiești azi din ce în ce mai mult aici la Dornach. Dar tot ce a făcut Goetz poate fi privit și dintr-un cu totul alt punct de vedere. Putem vedea cât de ignorantă este această erudiție oficială care ține în mână sa formarea tineretului de astăzi. Se poate face abstracție de faptul că există o agresiune împotriva științei spiritului, dar se pot avea în vedere și alte aspecte, și voi releva unele dintre ele - în orice caz numai potrivit raportului din ziar - care urmează să se manifeste tocmai în această agresiune. Așadar, se face trimitere la metoda cunoașterii a științei spiritului de către un bărbat a cărui profesiune este aceea de a vorbi despre hristologie și care mănâncă o pâine de pe urma educării tineretului în spiritul hristologiei. Acest om, vorbind despre metoda cunoașterii a științei antroposofice, spune că obținerea imaginațiunii, a intuiției se bazează pe faptul că prin exerciții are loc în mod artificial o frânare și o înlăturare a activității de reprezentare și că energia nervoasă economisită astfel produce apoi acele imagini de reprezentare pe care antroposoful le numește imaginațiune și intuiție.

Așadar: activitate de reprezentare frânată și înlăturată în mod artificial, și energie nervoasă economisită astfel! Lăsând la o parte faptul că acest domn poate vorbi, desigur, despre energie nervoasă economisită numai ca o ipoteză absolut vagă, căci nici un om nu-și poate imagina astăzi ceva obținut pornind de la știință, prin energie nervoasă economisită, el vorbește de activitate de reprezentare frânată și înlăturată în mod artificial. Oare bărbatul acesta s-a ocupat vreodată cu adevărat, în scrupulozitatea sa științifică - în acest caz trebuie să aleg corect cuvântul: „scrupulozitate științifică”, pe care îl pun între ghilimele -, de ceea ce

este folosit, de pildă, aici ca metodă de cunoaștere pentru a ajunge la imaginațiuni? Se poate vorbi aici de activitate de reprezentare frânată sau înlăturată artificial? Ei bine, bărbatul acesta și-ar putea răspunde dacă s-ar ocupa de literatura antroposofică. Reprezentările pe care le consideră ca fiind reprezentările sale normale nu vor fi respinse. Dacă omul acesta s-ar fi interesat în ce măsură, atunci când a fost ținut cursul nostru de învățământ superior, au domnit reprezentări alambicate, n-ar mai fi putut vorbi de faptul că aici este reprimată activitatea de reprezentare. Mai reiese cu prisosință acea parte din viața de reprezentare nereprimată care, cel puțin în ceea ce privește unele științe de specialitate, poate să și intuiască ce poate înțelege omul. Așadar, nu se poate vorbi de o activitate de reprezentare reprimată. Și dacă s-ar fi familiarizat în așa-numita sa „scrupulozitate științifică” cu ceea ce a fost descris drept cale spre lumile spirituale, ar fi văzut că aici nu se frânează nimic în mod artificial, aici se eliberează. Este clar că omul nu a înțeles nici un cuvânt din cartea mea **Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?** Nu știe nimic despre metodele cunoașterii aparținând științei spiritului în afară de ceea ce poate culege, potrivit structurii sale sufletești, din succesele meditațiilor unor mătuși bătrâne. În rest nu înțelege nimic. Și așa ceva trece astăzi drept „scrupulozitate științifică” în ceea ce este știința oficială.

În legătură cu ce spune el în continuare, că prin zăgăzuirea acestor reprezentări frânate - se poate închipui ceva numai dacă reprezentările sunt zăgăzuite precum apa - doar imaginațiunile se înviorază, așa încât arată ca percepțiile senzoriale, aș vrea să adun la un loc paginile în care am tot revenit în cărțile mele la afinația că imaginațiunile nu au nimic asemănător cu reprezentările senzoriale, cu percepțiile senzoriale. Acest lucru este dezbătut pe larg în cărțile mele. Ce domnește, prin urmare, în această „scrupulozitate științifică”? Minciuna, care poate să rezulte din neputință, din incapacitate. Dar această minciună se extinde cu o viteză nebună în special în teologic, în filosofic, în știința istoriei, în domeniul juridic și în alte ramuri de învățământ asemănătoare. Asupra acestui fapt ar trebui să-și îndrepte privirea umanitatea modernă. Căci în aceste fapte rezidă cauzele îndreptării spre haos și nu în acele pălăvrăgeli ale lui Woodrow Wilson, în cuvinte goale de conținut și altele de felul acesta.

Urmează apoi un pasaj frumos; după cum am spus nu pot să discut totul decât pornind de la raportul din ziar, în care ni se spune că, deoarece se ridică involuntar, aceste imaginațiuni înviorate prin elementul de reprezentare zăgăzuit sunt trăiri necorporale. Nici în acest caz, în „scrupulozitatea sa științifică” el nu s-a concentrat asupra faptului că nimic nu se înalță involuntar, că reprezentarea voluntară cunoaște o intensificare tocmai în cunoașterea prin știința spiritului. Poate că omul acesta și-a adunat cunoștințele din locuri în care trăiesc oameni infanțili, unde se desfășoară ședințe spiritiste sau mediumnice. Atunci să se adreseze spiritismului infantil, activității mediumnice puerile, dar să-și ia mâna de pe ceea ce nu înțelege nicicum și nici nu vrea să înțeleagă.

Mai departe el spune: Prin sciziunea conștiinței se scoate la iveală ceea ce personifică apoi imaginațiunea. Aceasta este o denaturare lipsită de scrupule, mincinoasă, a tot ce este prezentat în cărțile mele ca metodă de cunoaștere a științei spiritului! Omul își pregătește astfel terenul pentru ca, în cele din urmă, să poată spune că această știință a spiritului nu combate creștinismul, dar că, din punct de vedere cultural, nu are nici o valoare. Și acum urmează ceva deosebit de „frumos”: Această știință a spiritului este lipsită de valoare din punct de vedere cultural, căci telepatia nu va înlocui niciodată telegraful, citirea gândurilor nu va înlocui telefonul și vindecarea magnetică nu va înlocui niciodată medicina!

Așadar, în timp ce aici, în Goetheanum, s-a vorbit pe parcursul acestui curs de învățământ superior despre medicină, excluzând într-adevăr orice diletantism, orice credință în puterile tămăduitoare magnetice, și în timp ce s-a făcut trimitere la medicina absolut serioasă, un doctor teolog vorbește în imediata vecinătate, după terminarea cursului, despre faptul că toate strădaniile științei spiritului ar consta în dorința de a înlocui medicina cu puterile

tămăduitoare magnetice. Cu asemenea palavre cucerește astăzi un doctor în teologie publicul actual! Și obține succese atunci când îi vine în ajutor un spiriduș, un spiriduș modern, și în final adaugă că Hristos nu poate fi descoperit prin știința spiritului, ci numai prin evangheliile. Ar trebui însă să-l întrebăm pe acest spiriduș: Prin care dintre evangheliile? Ar trebui întrebate, de asemenea: Ce ați făcut din evangheliile cu teologia voastră? Rezultatul este că, în cele din urmă, întreaga hristologie a dispărut din evoluția modernă. Și acum, când terciul e gata, auzim: Ceea ce vine de la știința spiritului nu este necesar pentru elementul creștin, pentru că aici trebuie să acționeze simplitatea evangheliilor. Nu este, oare, aceasta cea mai autentică ipocrizie? Este o ipocrizie să cunoști ce a furnizat critica modernă a evangheliilor și apoi să spui: Salvarea pentru epocă și eternitate trebuie să vină din evangheliile, fără contribuția științei spiritului.

Dar ce rezultă de aici? Tăgăduirea lui Hristos. Iar cei mai îndârjiți tăgăduitori ai lui Hristos sunt astăzi teologii. Cei care nu vor să se propage nici o idee despre Hristos sunt astăzi teologii. Și înainte de a se înțelege că această nouă trăire a lui Hristos în secolul al XX-lea trebuie să se petreacă în așa fel, încât teologii de toate confesiunile să-l respingă pe Hristos, el nu va veni. El li se va arăta din nou oamenilor atunci când cei care se numără „printre ai săi”, învățații și fariseii moderni, îl vor fi tăgăduit.

Nu este ușor să pătrunzi în adâncul acestor lucruri, căci oamenii prezentului nu sunt înclinați să conteze pe o asemenea atitudine. Adversarii se află la posturile lor. Ei sporesc la maximum intensitatea luptei. Lupta noastră, ceea ce stă în putința noastră să facem, este slabă, slabă de-a binelea, iar concepția noastră antroposofică este în multe privințe somnolentă, somnolentă de-a binelea. Aceasta este marea durere care-l cuprinde pe cel ce pătrunde pe deplin lucrurile. Se simte din ce în ce mai intens cum ceea ce se crede că este spus în concordanță cu cerințele timpului, în scopul vindecării sociale a epocii, nu reprezintă, de fapt, nimic altceva decât un foileton vorbit. S-ar dori ca oamenii să-și însușească ceea ce rezultă din știința spiritului, dar ei lasă să treacă viața, privesc la cei care, prin minciună, dirijează totul și, cu o anumită voluptate interioară, preiau adevărurile științei spiritului ca un foileton vorbit. De aceea trebuie să-și facă apariția seriozitatea profundă, sacră în preluarea esenței științei spiritului, abandonarea practicii de a prelua știința spiritului ca pe orice alt produs literar, ca pe ceva de care te amuzi, pentru că aduce cu sine dorul după o viață viitoare care urmează morții. Astăzi există încă o uriașă prăpastie între ceea ce este necesar pentru viziunea asupra științei spiritului și ce este în realitate. Vedeți, se poate face complet abstracție de ceea ce reprezintă un asemenea atac asupra antroposofiei din partea lui Goetz sau a lui Heinzelmann, e suficient să-ți dai seama de capacitățile lor, pentru a spune: Cum s-a făcut selecția valorilor de s-a ajuns ca acești oameni să ocupe posturi de conducere? Însă înainte de a ne pune această întrebare în modul cel mai serios, înainte de a vedea unde este greșeala nu vom putea merge mai departe. Nici o declamație despre idealuri sociale sau de alt fel nu va folosi la nimic, dacă nu se va cunoaște ceea ce se manifestă în mod absolut principal în prezentul nostru. Căci nenorocirea epocii actuale pornește de la viața noastră spirituală denaturată, care a pătruns adânc în neadevăr și care nici măcar nu conștientizează aceasta. Cât de flagrant contrastează cu adevărul modul în care sunt preluate cele spuse aici! Nu am intenționat să realizăm un foileton vorbit, ci să punem la dispoziția tuturor o forță vitală și treptat va trebui să înțelegem această forță.

Aceasta este ceea ce voiam să vă spun azi, în sens pozitiv și negativ, despre spiritul epocii noastre. Spiritul epocii noastre trebuie să fie spiritul așteptării, trebuie să fie spiritul care-și dezvoltă din așteptare înțelegerea marii trăiri născute din nevoie în prima jumătate a secolului al XX-lea. Dar, dacă nu vom înțelege, în adevăr, tot ce ne stă în cale ca o piedică, nu vom putea întâmpina această trăire. Dacă îngenunchem, așa cum o facem atât de des din comoditate, din voluptate interioară, în fața traditionalului și dacă nu vrem să conștientizăm că prin aceasta ne depărtăm de adevăr, nu ne putem pregăti pentru trăirea lui Hristos din

secolul al XX-lea. De această maturizare depinde totul; de faptul dacă depășim vorbăria teologică despre Hristos, pentru a înainta cu adevărat spre înțelegerea lui.

NOTE

(1) „*În prelegerile... despre istorie...*”. Sunt avute în vedere prelegerile pe care dr. Karl Heyer le-a ținut în cadrul primului curs de învățământ superior antroposofic la Goetheanum pe tema „Considerații antroposofice asupra științei istoriei și rezultatele din istorie” la 14, 15 și 16 octombrie 1920; tipărit în „Kultur und Erziehung” (vol. 3 din Anthr. Hochschulkurse), Stuttgart, 1921.

(2) „.. *Wilhelm von Humboldt a lansat un mesaj clar...*”. Vezi Wilhelm von Humboldt (1767-1835) „Über die Aufgabe des Geschichtsschreibers”, în vol. IV din Opere, editat de Leitzmann, Berlin 1905, pp. 35-56. Cităm câteva pasaje semnificative:

„Treaba unui istoriograf, ultima, dar cea mai simplă sarcină a sa, este prezentarea strădaniei unei idei de a obține existență în realitate. Căci ea nu reușește întotdeauna la prima încercare, nu rareori chiar degenerază, nefiind în stare să domine materia care acționează potrivit.”

„Adevărul a tot ce se petrece se bazează pe prezentarea acelei părți invizibile amintite mai sus a fiecărui lucru, și de aceea pe aceasta trebuie s-o adauge istoriograful. Din acest punct de vedere, el acționează automat și este chiar creator, dar nu reliefând ceea ce nu există, ci scoțând la iveală cu propriile forțe ceea ce el, așa cum este în realitate, n-a putut percepe prin simpla receptivitate. El trebuie să prelucraze în sine într-o manieră diferită, dar la fel ca poetul, ceea ce există în colecții risipite și să-l adune într-un tot.”

„Poate părea ciudat ca zonele istoriografului și poetului să se întâlnească chiar și numai într-un singur punct. Eficacitatea ambelor este însă incontestabil înrudită. Căci dacă primul nu poate ajunge la adevărul celor petrecute altfel decât completând și împlinind ceea ce este incomplet și îmbucătățit în cercetarea nemijlocită, acesta, la fel ca poetul, nu poate să realizeze acest lucru decât cu ajutorul fanteziei. Dar, deoarece el le subordonează pe acestea experienței și fundamentării realității, de aici rezultă deosebirea care anulează orice pericol. Ea nu acționează ca pură fantezie și, de aceea, este mai corect să se numească capacitatea premoniției și darul de a îmbina.”

„De aceea, istoriograful trebuie, și el, să tindă spre necesar, să nu predea necesității, sub guvernarea formei, ca poetul, materia, ci să păstreze neclintit în spirit ideile, care sunt legile ei, pentru că, doar pătruns de ele, el le poate da de urmă în cercetarea pură a realului în adevărul său.”

„Istoriograful deține toate firele acțiunii pământene și toate amprente ale ideilor extrapământene; suma existenței, mai apropiată sau mai îndepărtată, este obiectul prelucrării sale și, de aceea, el trebuie să urmărească toate direcțiile spiritului. Speculația, experiența și ficțiunea nu sunt, însă, activități separate, oponente și limitative ale spiritului, ci iradierii diferite ale acestora.”

„În afară de faptul că istoria, ca orice ocupație științifică, servește multor scopuri subordonate, prelucrarea ei nu este, mai puțin ca filosofia și ficțiunea, o artă liberă, desăvârșită în sine.”

„Așa cum filosofia aspiră la cauza primă a lucrurilor, arta la idealul de frumusețe, tot astfel istoria aspiră la imaginea destinului omului în adevăr fidel, în abundență vie și claritate pură, receptate de o simțire orientată spre obiect în așa fel încât părerile,

sentimentele și pretențiile personalității se pierd și se dizolvă aici. Revelarea și hrănirea acestei stări de spirit constituie scopul ultim al istoriografului, pe care îl atinge doar atunci când urmărește cu fidelitate scrupuloasă prezentarea simplă a celor petrecute."

(3) „*Ideile ca atare sunt abstracțiuni, așa cum menționam ieri aici*". Vezi cuvântul de despărțire al lui Rudolf Steiner la încheierea primului curs de învățământ superior antroposofic la 16 octombrie 1920 în *Die Kunst der Rezitation und Deklamation*, ed. Aufl. Dornach, 1928, pp. 118 ș.a.

(4) „*Am amintit deseori...*". Vezi *Geschichtliche Symptomatologie*, Gesamtausgabe, Dornach, 1962.

(5) „*Goethe spune chiar...*". Comp. „Bedeutende Fördernis durch ein einziges geistreiches Wort", în *Goethes Naturwissenschaftl. Schriften*, editat de Rudolf Steiner, vol. 2 (= Dtsch. Nat. Lit., vol. 115), pp. 34 ș.a., unde se spune textual: „... nu mă voi potoli până nu voi găsi un punct pregnant din care se pot deduce multe sau, mai degrabă, care scoate din sine însuși de bună voie multe și mi le prezintă, pentru ca eu să trec apoi la treabă atent și fidel în eforturi și receptare. Dacă în experiență se găsește vreun fenomen pe care nu știu să-l deduc, îl las să zacă mai departe ca problemă, iar acest mod de a proceda l-am găsit toată viața ca foarte avantajos; căci chiar dacă n-am putut multă vreme să dezleg enigma originii și înlănțuirii unui fenomen, ci a trebuit să-l las deoparte, totul s-a aflat dintr-odată după mulți ani de zile lămurit în cel mai frumos context."

(6) *Alcuin* (de fapt, Alhwin sau Alchwin, adică prietenul Templului), pe la 735-804, rector al școlii mănăstirești din York; în 782 a urmat chemarea împăratului Carol cel Mare și a preluat conducerea școlii de la Curte, a promovat științele în mănăstiri și a făcut din școala mănăstirii St. Martin din Tours, fondată de el, al cărei stareț a fost începând din 796, o reședință a științelor. Disputa cu grecul este relatată în *Alcuin und sein Jahrhundert* de Karl Werner, Viena 1881 în capitolul 11 (pp. 166 ș.a.) după cum urmează: „Așa Carol a vrut odată să afle de la Alcuin ce trebuie crezut despre părerea unui învățat grec, care pare să fi fost un membru al consulatului bizantin la Curtea lui Carol; el i-a expus împăratului părerea sa că Hristos a plătit morții răscumpărarea vinei noastre. Alcuin consideră acest mod de exprimare și reprezentarea legată de aceasta ca fiind total inadmisibile, întrucât Hristos nu era un datornic al morții și nici nu putea fi; prețul mântuirii noastre a fost plătit de Hristos către Tatăl dumnezeiesc, căruia, murind, i-a oferit sufletul Său. Moartea nu este, mai ales, nici un fel de realitate ființială, ci, conform concepției sale, ceva pur negativ, simpla absență sau carență a vieții; dacă nu este ceva existențial, nici nu poate primi ceva, deci nu i se poate plăti. Dimpotrivă, în persoana lui Hristos există moartea, pe care Dumnezeu nu a creat-o, a devenit ea însăși o realizare de ispășire pentru păcatele noastre și ne-a obținut prin aceasta viața pe care El însuși ne-o conferă prin forța sa mântuitoare".

(7) „... acele scrieri uimitoare cure-i sunt atribuite lui Dionisie din Areopag, areopagitul...". Rudolf Steiner a atras atenția în repetate rânduri asupra faptului că în ceea ce privește conținutul scrierilor acestuia ele se leagă, de fapt, de conținutul aflat în *Faptele apostolilor* (17, 34). A se compara cu conferințele din 17 și 25 martie 1907, în *Misteriile Spiritului, ale Fiului și ale Tatălui*, o meditație de Paști, Dornach, 1962, pp. 9 și 23.

(8) *Johann Scotus Erigena*, aprox. 810-877, traducător al scrierilor lui Dionisie areopagitul în limba latină.

(9) *Nikolaus Cusanus* (Nikolaus Chrypffs din Kues), 1401-1464; cardinal.

(10) *Immanuel Kant*, 1724-1804. *Critica rațiunii pure*, 1781; *Prolegomene pentru orice metafizică viitoare...*, 1783.

- (11) *Johann Gottlieb Fichte* (1762-1814). *Prima și a doua introducere în învățătura despre știință și încercarea unei noi prezentări a învățaturii despre știință*, în *Opere*, vol. III, editat de Fritz Medicus, Leipzig, nedatat.
- (12) „... în prelegerile mele despre „**Limitele cunoașterii naturii**”. Opt conferințe ținute între 27 septembrie și 3 octombrie 1920, ediție integrală, Dornach, 1969, Nr. bibl. 322.
- (13) *Freiherr Christian von Wolff*; 1677-1754, filosof și matematician. *Gânduri raționale despre Dumnezeu, lume și sufletul omului și, în general, despre toate lucrurile*, 1719.
- (14) *David Hume*, 1711-1776, filosof englez.
- (15) *Herbert Spencer*, 1820-1903, filosof englez.
John Stuart Mill, 1806-1873, filosof englez.
- (16) „... dacă s-ar fi rămas în cadrul formațiunii juridic-statale pe care vrem s-o delimităm ca formațiune statală într-un organism tripartit...”. Vezi Rudolf Steiner, **Punctele nodale ale problemei sociale în necesitățile vieții în prezent și în viitor**, ediție integrală, Dornach, 1961, Nr. bibl. 23.
- (17) „... înțelegere de care a vorbit aici dr. Unger”. Karl Unger (1878-1929) a ținut în cea de a treia săptămână a primului curs universitar conferințe sub titlul *Opera lui Rudolf Steiner*. Un autoreferat al acestor șase conferințe se găsește în primul volum al *Scrierilor* lui Karl Unger, Stuttgart, 1964.
- (18) „Această construcție se află aici...”. Primul Goetheanum, aflat în construcție din 1913 sub conducerea lui Rudolf Steiner, deși încă neterminat în interior, a fost dat în folosință în 1920. În noaptea de revelion 1922/1923 a fost distrus de un incendiu.
- (19) „... fundarea școlii Waldorf...”. Școala liberă Waldorf din Stuttgart a fost fondată în primăvara 1919 de consilierul pentru comerț dr. Emil Molt, pentru copiii salariaților fabricii de țigarete „Waldorf Astoria”. Școala s-a aflat sub conducerea dr. Rudolf Steiner, care a numit profesorii ce au activat aici și care a ținut și cursurile pregătitoare.
- (20) „... ocrotirea acelei culturi a spiritului a cărei necesitate va fi dovedită tocmai prin ceea ce voia să realizeze acest curs de învățământ superior”. Primul curs antroposofic universitar al Universității libere pentru știința spiritului s-a ținut la Goetheanum între 26 septembrie și 16 octombrie 1920.
- (21) „... uniunea școlară universală”. Impulsul pentru fundarea unei uniuni școlare universale a fost dat de Rudolf Steiner într-o cuvântare ținută cu prilejul unei adunări a învățătorilor din 16 octombrie 1920. Un manuscris al acestei cuvântări nu s-a păstrat.
- (22) „Am arătat deja de-a lungul timpului...”. Vezi **Imperativul social fundamental al timpului nostru - în funcție de epocă**, ediție integrală, Dornach, 1963, Nr. bibl. 186.
- (23) *Karl Marx*, 1818-1883, fondatorul socialismului științific.
- (24) *Petru cel Mare*, țar al Rusiei, 1672-1725.
- (25) *Lenin*, de fapt, Ulianov, 1870-1924.
Troțki, de fapt, Leib Bronstein, 1879-1940.

(26) „*Legea navigației a fost gândită și creată din instincte pur economice*”. Magna Charta maritimă a lui Oliver Cromwell (1599-1658) a urmărit întărirea flotei engleze, prin faptul că mărfurile străine puteau fi importate numai pe vapoare engleze sau pe vapoare ale țărilor de origine. Această măsură a fost o lovitură în primul rând pentru poziția de forță de prim rang în comerțul internațional a Olandei.

(27) *Blocada continentală*. Decretul dat la Berlin de Napoleon I la 21 noiembrie 1806, a instaurat cea mai severă stare de blocadă asupra Insulelor britanice, prin închiderea întregului continent european pentru comerț și relații cu Anglia.

(28) Alfred von Tirpitz, 1849-1930, mare amiral, om de stat; a creat flota germană de război.

(29) „... *rolul acestor societăți secrete l-am discutat... în repetate rânduri...*”. Vezi, printre altele, conferințele din 20-22 ianuarie 1917, ***Taina vieții după moarte***, ediție integrală, Dornaeh, 1966, Nr. bibl. 178, și ***Mișcarea ocultă în secolul al XIX-leu, relația ei cu cultura lumii***, 1969, Nr. bibl. 254.

(30) „... *document fals ca cel al profesorilor de la Oxford...*”. În octombrie 1920, profesorii și doctorii Universității Oxford au adresat profesorilor de artă și știință din Germania și Austria un apel în care se cerea „să se pună capăt marii dușmăanii care a luat naștere sub influența patriotismului și să se realizeze o pacificare cu ajutorul «sentimentelor frățești»”. Articolul *Împăcarea între popoare* în „Gazeta națională” din Basel, 20 octombrie 1920.

(31) *Charles Darwin*, 1809-1892.

(32) „... *cei mai fideli discipoli ai Conciliului ecumenic din anul 869*”. Al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopol din anul 869 a decretat, sub papa Adrian al II-lea, împotriva lui Photios, că omul ar avea un suflet rațional și capabil de cunoaștere - *unam animam rationabilem et intellectualem* -, așa încât nu a mai fost îngăduit să se vorbească despre existența unui principiu spiritual al omului. Spiritualul nu a mai fost privit, din acel moment, decât ca o calitate a sufletului.

(33) *Ignațiu de Loyola*, 1491-1556, a fundat în anul 1534 Ordinul iezuitilor.

(34) *Vladimir Sergheievici Soloviov*, 1853-1900, filosof și poet rus.

(35) *Rabindranath Tagore*, 1861-1941, filosof și poet indian.

(36) *Albertus Magnus*, 1193-1280, filosof scolastic, numit *Doctor universalis*.
Toma d'Aquino, 1225-1274, scolastic, elev al lui Albertus Magnus, numit *Doctor angelicus*, declarat sfânt în 1323.
Johannes Duns Scotus, 1266-1308, scolastic.

(37) *Roger Bacon*, 1214-1294, franciscan, a predat la Universitatea Oxford.

(38) „... *locul acela din mica noastră cupolă...*”: în primul Goetheanum. O prezentare a diferitelor motive ale „minuscului spațiu în formă de cupolă” se găsește în *Gândul construcției Goetheanumului*, Dornach, 1952.

(39) „*Încă din anul 1891 am atras atenția...*”. Vezi autoreferatul lui Rudolf Steiner despre conferința de la Asociația Goethe din Viena, ținută la 27 noiembrie 1891, ***Despre taina basmului enigmatic al lui Goethe***, în „Conversațiile emigranților germani”, Opere literare timpurii, vol. III, caiet IV, Dornach, 1942, Nr. bibl. 51. Vezi și ***Modul spiritual al lui Goethe***

revelat prin Faust și Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos (1899), Dornach, 1956, Nr. bibl. 22.

„... *Scrisorile estetice ale lui Schiller...*”. Scriere rezultată din scrisorile din anii 1793-1795, adresate de Schiller ducelui de Augustenburg.

„... *Basmul despre șarpele verde și crinul cel frumos de Goethe*”. A apărut în 1795 în „Horen” ca final al povestirii *Conversații ale germanilor emigranți*.

(40) „*Acest lucru l-am arătat în primul meu Misteriu...*”. Vezi **Poarta inițierii. Un Misteriu rosicrucian** (1910), în **Patru drame-misterii**, ediție integrală, Dornach, Nr. bibl. 14.

(41) *Erich Ludendorff*, 1865-1937, general german.

(42) *Ralph Waldo Emerson*, 1803-1882, scriitor american.

(43) „*Iar acum... ține prelegeri... Arthur Drews...*”. A. Drews 1865-1935, profesor de filosofie la Universitatea Tehnică din Karlsruhe. Și-a publicat atacurile împotriva antroposofiei în *Metafizica și antroposofia, poziția lor față de cunoașterea suprasensibilului*, Berlin, 1922.

(44) *Eduard von Hartmann*, 1842-1946. *Filosofia inconștientului. Încercarea unei concepții asupra lumii*, Berlin, 1869.

(45) *Hermann von Keyserling*, 1880-1946. Vezi, de exemplu, capitolul: „Pentru și împotriva teosofiei”, în *Filozofia artei*, Darmstadt, 1920.

(46) „... *vă voi vorbi despre ceea ce am anunțat încă de mai multă vreme...*”. Vezi, printre altele, **Evenimentul apariției lui Hristos în lumea eterică**, ediție integrală, Dornach, Nr. bibl. 118.

(47) *Anatol Vasilievici Lunacearski*, 1875-1933, scriitor și politician rus; din 1917 comisar al poporului pentru Educație.

(48) „... *diriginele poștei din Berlin...*”. Karl Ferdinand Friedrich von Nagler, 1770-1846.

(49) „... *acel ciudat învățat...*”. Nu a putut fi identificat.

(50) *John Wyclif*; aprox. 1330-1384, teolog și reformator englez.
Johann Hus, aprox. 1369-1415, teolog și reformator din Boemia.

(51) „... *lucrurile pe care renumitul (în acest sens) Schmiedel le-a descoperit...*”. Prof. Otto Schmiedel, n. 1858, care s-a exprimat după cum urmează în seria sa *Principalele probleme ale cercetării vieții lui Iisus* (Tübingen și Leipzig, 1902): „Am recunoscut drept trăsătură principală a biografiilor fondatorilor de religie și a personalităților mântuitoare că aceștia le proslăvesc, ba chiar le *divinizează*. Cu cât crește această tendință, cu atât relatarea își pierde caracterul istoric și devine *legendar*. Să răsturnăm lucrurile! Dacă în evanghelii găsim locuri în care se afirmă ceva ce se opune acestei strădanii de proslăvire, dar care în evanghelii ulterioare au fost răstălmăcite sau eliminate, pentru că ele se lovesc de acele trăsături umane, de acea absență a proslăvirii, atunci se poate conta ca sigur pe faptul că aceste persoane care *nu-l* proslăvesc pe Iisus sunt *vechi* și autentice”.

(52) „... *întrecând pe Frohnmeyer și pe alții ca el...*”. Se referă la inspectorul de misiune Johann Frohnmeyer din Basel, care a scris o lucrare *Mișcarea teosofică - istorie, prezentare și evaluare*.

(53) *Woodrow Wilson*, 1856-1924, între 1913-1921 președinte al Statelor Unite.

(54) „*Împărăția mea nu este din lumea aceasta*”. Ioan 18,36.

(55) *Karl Goetz* și *Gerhardt Heinzelmann* erau pe atunci profesori de teologie la Basel.

CE FACE ÎNGERUL ÎN CORPUL NOSTRU ASTRAL?

GA 182

Zürich, 9 octombrie 1918

Înțelegerea antroposofică a spiritului nu trebuie să fie numai o părere teoretică despre lume, ci trebuie să fie un conținut de viață și o forță de viață. Ea își împlinește sarcina numai când ne transpunem în situația care ne permite să consolidăm atât de mult concepția antroposofică despre lume, încât ea devine cu adevărat deplin vie în noi. Căci prin faptul că ne unim sufletele cu înțelegerea antroposofică a spiritului am devenit, într-un anumit sens, paznicii unor fenomene foarte exacte și importante ale evoluției omenirii.

Oameni care altminteri năzuiesc spre o concepție sau alta despre lume sunt convinși, în general, că gândurile, reprezentările, în afară de ceea ce sunt ele în sufletele lor, nu mai sunt și altceva în contextul universal; oameni care au astfel de concepții cred că gândurile și reprezentările se vor integra în mod viu în lume, așa cum reușește omul să le impună lumii, în măsura în care el săvârșește fapte evidente. Modul de a gândi antroposofic presupune de la început că ne este limpede faptul că gândurile și reprezentările noastre, pentru a se realiza, trebuie să mai găsească și alte căi decât ceea ce se întâmplă în lumea sensibilă prin faptele noastre evidente din lumea simțurilor. În recunoașterea acestei necesități a vieții se găsește deja ideea că antroposoful ar trebui să se implice într-un mod oarecare la veghea asupra semnelor timpului. În evoluția lumii se întâmplă unele lucruri; omul, mai ales omul epocii noastre, trebuie să ajungă la o înțelegere adevărată cu privire la ce se întâmplă în evoluția lumii în care trăiește.

Cu privire la omul luat izolat, oricine știe că trebuie să ia în considerare dezvoltarea sa proprie, nu numai faptele exterioare din ambianța sa. Exprimat foarte grosolan, faptele exterioare sensibile, care se petrec acum, sunt trăite de oameni care au vârsta de cinci, zece, douăzeci, treizeci, cincizeci, șaptezeci de ani. Cu toate acestea, nici un om rațional nu va cere să se instituie aceeași relație cu faptele pentru toți aceștia, indiferent de vârstă. Modul cum trebuie să se comporte oamenii față de ambianță poate fi determinat numai dacă se ține seama de dezvoltarea fiecăruia. Așa cum orice om este supus unei anumite dezvoltări, așa cum are forțe diferite ca copil, ca adult, la mijlocul vieții, și ca bătrân, tot așa omenirea, în cursul evoluției ei, este în esență sau altceva în secolul al XX-lea decât era în secolul al XV-lea sau chiar în timpul Misteriului de pe Golgota. Este o foarte mare lipsă a timpurilor noastre că nu se cunoaște faptul că există concepția potrivit căreia se poate vorbi cu totul abstract despre om sau despre omenire, în general, și că această omenire este supusă unei evoluții.

Acum se pune întrebarea: Cum se ajunge la o înțelegere mai exactă a acestor probleme? Vă amintiți că am discutat adeseori despre un aspect important care privește această evoluție.

Perioada greco-romană, care se întinde din secolul al VIII-lea î.Hr. până în secolul al XV-lea d.Hr., aproximativ, o considerăm perioada culturală a sufletului rațiunii, iar perioada care a început în secolul al XV-lea aparține perioadei culturale a sufletului conștiinței. Prin aceasta am stabilit un lucru esențial pentru evoluția umanității, în ceea ce privește timpul nostru. Noi

știm, prin aceasta, că forța cea mai importantă pe care putem conta în evoluția umanității între secolul al XV-lea și până la începutul mileniului al patrulea este sufletul conștiinței. Dar în adevărata știință a spiritului nu este îngăduit să ne menținem la generalități și abstracțiuni; trebuie văzute, sesizate pretutindeni faptele concrete. Abstracțiunile servesc numai când cineva este curios într-un sens foarte obișnuit. Dacă vrem să facem din știința spiritului o forță de viață trebuie să fim mai mult serioși decât curioși, nu trebuie să ne oprim la asemenea abstracțiuni ca cele despre care tocmai am vorbit. Este foarte corect, chiar deosebit de important, faptul că trăim în epoca sufletului conștiinței, că trebuie avută în vedere în mod preferențial dezvoltarea sufletului conștiinței, dar nu trebuie să ne oprim aici.

Dacă vrem să ajungem la o anumită concepție despre lucruri, trebuie să privim, înainte de orice, cu mai mare atenție spre ființa omului însuși. Noi oamenii suntem alcătuiți, în sens antroposofic, când coborâm de sus în jos, din Eu, din corp astral, corp eteric, pe care l-am numit în ultimul timp și corp al forțelor formatoare, și din corp fizic. Dintre aceste mădulare ale naturii umane, de fapt, numai Eul este cel în care trăim și acționăm spiritual-sufletește mai întâi. Doar Eul ne-a fost dăruit prin evoluția noastră terestră și de către Spiritele formei care o dirijează. Tot ceea ce pătrunde în conștiința noastră pătrunde prin Eul nostru. Iar când Eul nu se manifestă în așa fel încât să poată fi în legătură cu lumea exterioară - chiar dacă prin intermediul celorlalte corpuri -, atunci avem tot atât de puțină conștiință ca în perioada cuprinsă între adormire și trezire. Eul este ceea ce ne leagă de lumea înconjurătoare. Corpul astral ne-a fost dat în cursul dezvoltării lunare care a premers dezvoltării pământești, corpul eteric în cursul dezvoltării solare anterioare celei lunare, corpul fizic l-am primit ca primă structură în cursul evoluției saturniene.

Dar, dacă veți urmări descrierea acestor corpuri în *Știința ocultă în linii mari*, veți vedea cât de complicat a fost procesul nașterii a ceea ce este omul constituit din patru mădulare. Din datele furnizate de Știința ocultă nu se vede că la structurarea ființei umane în trei învelișuri au coacționat spirite aparținând tuturor ierarhiilor? Nu vedem oare că ceea ce ne învăluie sub formă de corp fizic, corp eteric, corp astral este de natură foarte, foarte complicată? Nu numai că ierarhiile au colaborat la formarea acestor învelișuri, dar ele mai lucrează încă în interiorul lor. Cei care cred că omul este doar o asamblare de oase, sânge, carne etc., despre care ne povestește știința naturii curentă, fiziologia, biologia sau anatomia, nu-l înțeleg.

Dacă ne apropiem de realitatea acestei ființe, vedem cum în tot ceea ce se petrece în învelișurile umane, fără conștiința noastră, interacționează cu înțelepciune entități spirituale ale ierarhiilor superioare. Din schița pe care am făcut-o în Știința ocultă cu privire la coacționarea diferitelor spirite ale ierarhiilor superioare pentru a putea fi realizat omul, puteți înțelege cât de complicată trebuie să fie această problemă în toate detaliile ei. Și totuși, dacă se urmărește înțelegerea omului, este indispensabilă apropierea tot mai mare de detalii, de concret.

Bineînțeles, este deosebit de greu să cuprinzi, în acest domeniu, chiar și numai în gând, o problemă concretă. Aceste probleme concrete sunt foarte complexe. Gândiți-vă că cineva ar vrea să întrebe: Ce face, în ciclul evolutiv actual al omenirii, în anul 1918, în corpul eteric al omului, să spunem, ierarhia serafimilor sau aceea a Tărilor? Această problemă se poate pune așa cum am pune, de exemplu, întrebarea: Plouă acum la Lugano sau nu? Nu vom putea găsi răspunsul nici într-un caz nici în celălalt prin reflectare sau numai printr-o teorie, ci prin apropierea de fapte. Cum ne putem informa? Așa cum, printr-o telegramă sau o scrisoare sau pe altă cale asemănătoare, eu pot întreba dacă plouă sau nu la Lugano, tot așa trebuie să ne informăm, printr-o pătrundere adevărată în fapte, ce sarcină anume au de îndeplinit Sfintele Înțelepciuni sau Sfintele Tronuri în actuala epocă a umanității, în corpul eteric al omului. Însă o întrebare ca cea formulată acum este deosebit de complicată și noi nu putem decât să ne apropiem într-o oarecare măsură de domeniile în care apar astfel de dileme. De fapt, acest

domeniu este protejat, pentru ca omului să nu-i crească aripile până la cer, iar el să devină hipercurajos și mândru, dacă năzuiește spre cunoaștere adevărată.

Perspectivile cele mai apropiate care ne privesc întrucâtva nemijlocit sunt cele pe care le putem vedea cu claritate. Noi trebuie să vedem clar, în cazul în care nu vrem să dormim și să privim în mod pasiv evoluția umană. Așadar, vreau să vă vorbesc despre o problemă care nu este atât de vagă ca întrebarea: Ce fac Tăriile sau Sfintele Tronuri în corpul nostru eteric? Este vorba de o întrebare care trebuie să-l privească pe omul prezentului: Ce fac ființele cele mai apropiate omului, îngerii (Angeloi), în epoca actuală a umanității în corpul astral?

Corpul astral, dacă privim în ființa noastră interioară, este cel mai apropiat de Eul uman. Așadar, este de sperat că răspunsul dat întrebării puse mai înainte ar putea să ne intereseze în mod deosebit. Îngerii sunt ierarhia imediat următoare ierarhiei umane. Așadar, punem o întrebare modestă, dar vom vedea că răspunsul este foarte important pentru noi.

Ce putem să spunem oare despre problema ridicată de o astfel de întrebare? Cercetarea spiritului, făcută cu seriozitate, nu este o joacă cu reprezentări sau cu cuvinte, ci acționează cu adevărat în domeniile în care lumea spirituală devine intuitivă. În felul acesta, ceva apropiat poate chiar să fie privit. Dar la această întrebare se poate răspunde cu exactitate, de fapt, numai în epoca sufletului conștienței.

Ați putea gândi: Dacă această întrebare ar fi fost pusă în alte epoci, probabil am fi avut un răspuns. Dar nici în perioada clarviziunii de tip atavic și nici în perioada culturii greco-latine nu s-ar fi putut răspunde la această întrebare, deoarece imaginile care erau primite în suflet întunecau observațiile asupra faptelor îngerilor în corpul nostru astral. Nu se putea vedea nimic tocmai datorită faptului că oamenii aveau imaginile pe care le furniza clarvederea atavică. Iar în perioada greco-latină gândirea nu era încă atât de puternică cum este acum. Gândirea a evoluat în perioada naturalist-științifică, astfel încât perioada sufletului conștienței este cea în care se poate pătrunde în mod conștient într-o problemă ca cea formulată mai sus. Ea trebuie să exprime fecunditatea științei spiritului, și anume faptul că nu închidem gura altora cu teorii, ci știm să spunem lucruri care au o semnificație activă, deosebită pentru viață.

Ce fac îngerii în corpul nostru astral? Putem afla numai dacă urcăm până la un anumit grad de conștiență clarvăzătoare, astfel încât să vedem ce se întâmplă în corpul nostru astral. Așadar, trebuie urcat cel puțin până la un anumit grad de cunoaștere imaginativă, ca să putem da un răspuns întrebării de mai sus. Atunci vom afla că aceste entități aparținând ierarhiei îngerilor (Angeloi) - și într-un anumit mod fiecare înger își are sarcina sa pentru fiecare om, dar și prin coacționarea lor - formează imagini în corpul astral uman. Ei formează aceste imagini sub îndrumarea Spiritelor forme. Dacă nu urci la cunoașterea imaginativă nu știi că în corpul nostru astral se formează în continuu imagini, care iau naștere și trec. Dacă asemenea imagini nu s-ar forma, nu ar avea loc o evoluție a umanității în viitor, care să corespundă intențiilor Spiritelor forme. Ceea ce vor Spiritele forme să realizeze cu noi până la sfârșitul evoluției pământene, și mai departe, trebuie să dezvolte mai întâi ca imagini, din care se va naște mai târziu omenirea transformată, realitatea. Aceste imagini le formează încă de pe acum în corpul nostru astral Spiritele forme, prin intermediul îngerilor. Îngerii formează, în corpul astral uman, imagini care pot fi atinse cu gândirea dezvoltată până la clarviziune, și pe care noi le putem urmări. Reiese cu claritate că aceste imagini se formează după impulsuri foarte exacte, după principii foarte precise. Ele se formează în așa fel, încât în aceste imagini se află într-o anumită măsură forțe care vor contribui la evoluția viitoare a omenirii. Oricât de ciudat ar suna ce voi spune, în această activitate îngerii au o viziune foarte clară privind modelarea socială viitoare a vieții umane pe Pământ: realizarea, în corpurile astrale umane, a unor imagini care să aducă stări sociale foarte concrete în conviețuirea viitoare a oamenilor.

Oamenii se pot împotrivi recunoașterii faptului că îngerii vor să declanșeze în ei idealuri viitoare, totuși lucrurile așa stau. În această acțiune funcționează un principiu foarte precis, și anume că în viitor nici un om nu va putea sta liniștit, savurându-și fericirea, dacă alături de el se vor afla alții care sunt nefericiți. În viața fizică domnește un anumit impuls de fraternitate, de comuniune a neamului omenesc, de frățietate corect înțeleasă, cu privire la stările sociale. Acesta este un punct de vedere potrivit căruia îngerii formează imaginile în corpul astral uman.

Dar mai există și un al doilea impuls prin care îngerii formează imagini, dintr-un alt punct de vedere; ei nu urmăresc anumite intenții numai cu privire la viața socială exterioară, ci și cu privire la sufletul uman, la viața sufletească a oamenilor. În această privință, ei urmăresc, prin imaginile pe care le impregnează corpului astral, ca în viitor fiecare om să vadă în semenul său ceva de natură divină.

Deci, țineți minte! În funcție de intenția care sălășluiește în lucrarea îngerilor, se vor obține rezultate diferite. Va trebui să nu mai contemplăm omul ca pe un animal superior dezvoltat numai prin calitățile sale fizice, atât în teorie cât și în practică, ci să-l abordăm cu sentimentul că în el apare ceva care se revelează din fundamentele divine ale Cosmosului, prin carne și sânge. Ceea ce este spus de îngeri în imagini este înțelegerea omului ca imagăne revelată din lumea spirituală cu maximă seriozitate, cu maximă intensitate posibilă, cu maximă inteligibilitate.

Cândva, când acest lucru va fi realizat, rezultatele vor fi de o mare însemnătate. Orice religiozitate care se va dezvolta în viitor se va baza pe faptul că în fiecare om va fi recunoscut ca adevărat, în practica nemijlocită a vieții, nu numai teoretic, chipul divinității. Atunci nu va putea să existe, nu va fi necesară nici o constrângere religioasă, căci orice întâlnire a unui om cu oricare alt om va fi dinainte o faptă religioasă, o taină, și nimeni nu va avea nevoie, pentru menținerea vieții religioase, de o biserică specială care are aranjamente (dispozițiuni) exterioare, pe plan fizic. Dacă se înțelege corect pe sine, Biserica nu poate urmări decât să devină inutilă în plan fizic, întrucât întreaga viață va deveni expresia suprasensibilului.

La baza lucrării îngerilor stă intenția de a revărsa libertate deplină în viața religioasă a oamenilor. Mai există și un al treilea element important: să se dea oamenilor posibilitatea de a ajunge, prin gândire, la spirit, de a trece, prin gândire, peste prăpastie, la trăirea în spiritual. Știința spiritului pentru spirit, libertate religioasă pentru suflet, fraternitate pentru trupuri, toate acestea sună ca o muzică a Universului, prin lucrarea îngerilor în corpurile astrale omenesci. Nu trebuie decât să-ți înalți starea de conștiință până la un alt nivel, să te simți transpus în locul de lucru al îngerilor, în corpul astral uman.

Acum ne aflăm în perioada sufletului conștiinței, etapă în care îngerii acționează în corpul astral uman în modul în care am spus mai înainte. Oamenii trebuie să ajungă treptat, în mod conștient, la înțelegerea acestor lucruri; face parte din evoluția umană. Cum se ajunge la înțelegerea a ceea ce am spus acum? Unde se realizează această lucrare? În prezent, ea se realizează încă în omul care doarme. Se află în stările de somn ale omului, în intervalul dintre adormire și trezire. Se găsește și în stările de somn în care omul este treaz. Am vorbit adeseori despre faptul că oamenii, în ciuda faptului că sunt treji, realizează dormind cele mai importante treburi, de fapt, își petrec viața dormind. Și vă pot da asigurarea, nu foarte îmbucurătoare, că, dacă privești viața în mod conștient, găsești foarte, foarte mulți oameni care dorm. Ei trăiesc fără să fie preocupați, fără să-i intereseze cele întâmplătoare, fără să se lege într-un fel de ce se petrece în jurul lor. Evenimentele mari ale lumii trec adeseori pe lângă ei, așa cum trec pe lângă un om adormit, deși oamenii par treji. Însă chiar când oamenii aflați în stare de veghe întâmpină dormind un lucru neobișnuit, în corpurile lor astrale se desfășoară această lucrare importantă a îngerilor despre care v-am vorbit, în mod independent de ceea ce oamenii vor să știe sau nu.

Astfel de lucruri se petrec adeseori într-un mod care trebuie să pară oarnenilor cu adevărat enigmatic, paradoxal. În acest caz, unii sunt considerați nedemni de a intra într-o legătură oarecare cu lumea spirituală. În realitate însă un asemenea om nu este, în încarnarea actuală, decât o bonetă de noapte, care petrece dormind tot ce se întâmplă în jurul său; în corpul său astral însă îngerul lucrează la viitorul omenirii, acționând din spirit de colectivitate îngerească. Corpul său astral este totuși folosit, și acest lucru poate fi observat chiar privind acest corp. Dar trebuie ca aceasta să se impună în conștiința umană. Sufletul conștiinței trebuie să fie ridicat până la recunoașterea a ceea ce nu poate fi aflat decât pe o asemenea cale.

După ce am făcut această introducere, veți înțelege de ce acum vă atrag atenția asupra faptului că tocmai perioada sufletului conștiinței împinge spre un eveniment foarte exact și că, deoarece avem de-a face cu sufletul conștiinței, va depinde de oameni cum se va desfășura acest eveniment în evoluția umanității. Evenimentul se poate produce cu un secol mai devreme sau mai târziu, dar el trebuie să pătrundă în evoluția omenirii. El ar putea fi caracterizat, spunând că oamenii trebuie să ajungă, prin sufletul conștiinței, prin gândirea lor conștientă, la a vedea cum pregătesc îngerii viitorul omenirii. Ceea ce ne învață știința spiritului în acest domeniu trebuie să devină înțelepciune de viață practică, încât oamenii să poată avea convingerea fermă că este bunul propriei lor rațiuni înțelegerea faptului că îngerii vor acest lucru, așa cum am arătat mai sus.

Neamul omenesc a progresat atât de mult cu privire la apropierea de libertatea sa, încât depinde de el dacă vrea să întâmpine dormind evenimentul amintit sau în deplină conștiință. A-l întâmpina în deplină conștiință înseamnă: În prezent, poate fi studiată știința spiritului, ea este la îndemâna tuturor. Dacă pe lângă aceasta se mai fac și tot felul de meditații, dacă se ține seama de indicațiile practice din lucrarea ***Cum se obțin cunoștințe despre lumile superioare?***, ideea este și mai bine susținută. Dar acest lucru se întâmplă chiar și dacă se studiază numai știința spiritului, înțelegând-o conștient, în mod corect. În prezent, știința spiritului poate fi studiată fără a-ți însuși capacități clarvăzătoare; fiecare om poate să facă acest lucru, dacă nu-și pune singur în cale prejudecăți. Dacă studiază știința spiritului, oamenii se trezesc în conștiința lor în așa măsură, încât anumite evenimente nu sunt petrecute în stare de adormire; ele trec în stare conștientă.

Iar aceste evenimente le putem caracteriza foarte exact. În fond, faptul de a ști cum acționează îngerul este numai faza pregătitoare. Aspectul principal este că într-un anumit moment va interveni un lucru cu o triplă semnificație. După cum am spus, în funcție de comportarea oamenilor, evenimentul respectiv se va produce mai devreme sau mai târziu sau, în cazul cel mai rău, nu se va produce deloc. Ceea ce i se va arăta omenirii prin lucrarea îngerilor va avea o triplă semnificație. În primul rând se va vedea cum poate fi înțeleasă cu adevărat partea mai profundă a naturii umane, ca cel mai direct interes uman propriu. Da, va veni un moment pe care oamenii nu trebuie să-l petreacă dormind, când ei vor primi, prin îngerii lor, un impuls stimulator din lumea spirituală, care va acționa în sensul creșterii interesului pe care-l vom avea pentru ceilalți oameni. Această creștere a interesului pentru semenul nostru nu trebuie să se realizeze doar subiectiv, așa cum îl dezvoltă oamenii în sine cu atâta comoditate, ci ca o zguduire, în timp ce omului îi va fi infuzat, în fapt, din lumea spirituală o anumită taină despre ce este celălalt om. Prin aceasta înțeleg ceva foarte concret, nu o evaluare teoretică oarecare, ci faptul că oamenii află în semenii lor ceva care îi poate interesa.

Acesta este un aspect care va cuceri viața socială în întregime. În al doilea rând, dinspre lumea spirituală îngerul va revela omului în mod incontestabil că impulsul lui Hristos condiționează, pe lângă toate celelalte, și libertatea religioasă deplină pentru oameni, că numai creștinismul adevărat face posibilă libertatea religioasă absolută. Iar în al treilea rând, este vorba de înțelegerea incontestabilă a naturii spirituale a lumii.

După cum am spus, acest eveniment trebuie să se producă în așa fel, încât sufletul conștiinței să aibă o anumită relație cu el. Un asemenea fapt stă la baza evoluției omenirii, căci la aceasta lucrează îngerul, prin imaginile sale, în corpul astral uman. Vă atrag însă atenția că acest eveniment este deja introdus în voința umană. Oamenii pot, desigur, să mai neglijeze câte ceva și mulți omit încă multe lucruri care trebuie să conducă la trăirea în stare de veghe a momentului la care ne-am referit.

Există însă, după cum știți, și alte ființe în evoluția cosmică care au interes să abată omul din drumul său: sunt entitățile ahrimanice și cele luciferice. Ceea ce am spus mai înainte se află în evoluția divină a omului. Omul ar trebui, de fapt, dacă s-ar lăsa în voia propriei sale naturi, să ajungă la perceperea a ceea ce lucrează îngerul în corpul său astral. Dar evoluția luciferică tinde să abată omul de la înțelegerea lucrării ierarhiei îngerilor. Pentru a realiza aceasta, ierarhiile luciferice îngrădesc voința liberă a omului. Ele îl împiedică să-și exercite voința sa liberă prin aceea că-l face să fie o ființă bună - din acest punct de vedere, Lucifer vrea, de fapt, binele, spiritualul pentru om, dar el vrea să-l facă automat, fără ajutorul voinței libere; omul trebuie să fie transpus, într-un anumit sens, în mod automat în clarviziune, după principii pozitive, dar entitățile luciferice vor să-i ia omului voința liberă, posibilitatea de a face răul. Ele vor ca el să acționeze, prin spirit, cu o imagine spirituală, și anume fără voință liberă. Ființele luciferice vor să-l transforme într-un automat.

Acest lucru se leagă de anumite taine precise ale evoluției. Entitățile luciferice sunt entități rămase pe alte trepte de evoluție, care aduc în evoluția normală lucruri străine. Aceste ființe luciferice au interesul ca omul să nu ajungă la voința liberă, pentru că ele însele nu au cucerit această voință liberă. Voința liberă nu poate fi cucerită decât pe Pământ. Dar ele nu vor să aibă nimic de-a face cu Pământul, ele vor doar evoluție saturniană, solară și lunară și să se oprească aici, nu vor să aibă nimic de-a face cu evoluția pământească. Ele urăsc într-un anumit sens voința liberă a omului, acționează cu spiritualitate înaltă, dar automat - acest fapt este deosebit de important - și vor să ridice astfel omul la înălțimea lor spirituală. Vor să-l facă spiritual, dar automat. Prin aceasta s-ar crea pericolul ca omul, dacă devine prea devreme o ființă care acționează automat, înainte ca sufletul conștiinței să funcționeze pe deplin, să petreacă dormind acea revelație care trebuie să apară și de care am vorbit.

Dar și ființele ahrimanice lucrează împotriva acestei revelații. Ele se străduiesc ca omul să nu devină deosebit de spiritual, să omoare în om conștiința spiritualității sale. Ele vor să-i inducă omului ideea că, de fapt, el este doar un animal cu dezvoltare completă. În realitate, Ahriman este marele învățător al darwinismului materialist, dar și al preocupărilor tehnice și practice în cadrul evoluției pământești, care nu vrea să fie valorizată decât viața umană care cade sub simțuri, care nu dorește decât o tehnică înaintată, pentru ca omul să-și satisfacă într-un mod mai rafinat aceleași necesități pe care și le satisface și animalul: de a mânca, de a bea și altele. În vremurile noastre, spiritele ahrimanice se străduiesc să omoare în om, să-l întunece, prin tot felul de mijloace științifice rafinate, conștiința faptului că este o imagine a lui Dumnezeu.

În vremurile mai vechi, spiritelor ahrimanice nu le-ar fi folosit la nimic să-i ascundă omului adevărul în acest mod. De ce? Încă din perioada greco-latină, dar și mai mult în perioade mai vechi, în care omul mai dispunea de clarvedere atavică, de imagini, era indiferent cum gândea el. Omul privea în lumea spirituală cu ajutorul imaginilor. Ceea ce i-ar fi spus Ahriman cu privire la relațiile sale cu animalele nu ar fi avut nici o relevanță pentru nivelul său de trai. Gândirea a devenit puternică - am putea spune puternică în neputința sa - abia în a cincea perioadă postatlanteană, începând din secolul al XV-lea. Abia din această perioadă gândirea a devenit aptă să aducă sufletul conștiinței în domeniul spiritual, dar și de a-l împiedica să pătrundă în lumea spirituală. Abia acum trăim timpul în care o teorie îi răpește omului pe cale conștiință, prin știință, natura sa divină și experiența dumnezeiescului. Acest lucru nu este posibil decât în epoca sufletului conștiinței. Din această cauză, spiritele

ahrimanice se străduiesc să răspândească învățături care ascund originea dumnezeiască a omului.

Din prezentarea acestor curențe care se opun evoluției normal-divine a omului se poate înțelege cum trebuie să-ți organizezi viața pentru ca ceea ce trebuie să vină ca o revelație în evoluția umană să nu o petreci dormind. Altminteri va rezulta o mare primejdie. Iar omul trebuie să fie atent la această primejdie; altfel în locul evenimentului extrem de important care trebuie să intervină în modelarea viitoare a evoluției pământene va apărea ceva care poate fi extrem de periculos pentru această evoluție.

Anumite entități spirituale își dobândesc evoluția prin om, în timp ce omul evoluează împreună cu ele. Îngerii care-și dezvoltă imaginile în corpul astral uman nu fac aceasta în joacă, ci urmăresc un anumit rezultat. Însă deoarece acest lucru trebuie obținut în viața pământească, toată istoria ar deveni o joacă, dacă, după ce ar obține sufletul conștiinței, oamenii nu ar mai da nici o atenție acestei probleme. Dezvoltarea corpului astral al omului ar deveni o joacă. Dar prin faptul că acest lucru se realizează în omenire, el nu este o joacă, ci ceva foarte serios. De aici puteți trage concluzia că lucrarea îngerilor trebuie să rămână ceva foarte serios în orice împrejurare. Închipuiți-vă ce ar fi dincolo de culisele existenței, dacă oamenii ar putea determina prin somnolența lor ca lucrarea îngerilor să fie o joacă!

Și dacă totuși s-ar întâmpla aceasta, dacă totuși omenirea pământească ar persevera să petreacă dormind evenimentul revelației spirituale a viitorului? Dacă, de exemplu, oamenii ar petrece dormind partea mediană - aspectul care se referă la libertatea religioasă -, repetarea Misteriului de pe Golgota în plan eteric, despre care v-am vorbit adeseori, sau dacă ar petrece dormind celelalte evenimente, atunci ar fi necesar ca îngerii să se străduiască să obțină pe altă cale ce trebuie atins în corpul astral al oamenilor cu ajutorul imaginilor. Iar ceea ce oamenii nu lasă să fie atins în corpul lor astral prin starea de veghe, îngerii s-ar strădui să realizeze, în acest caz, prin intermediul corpurilor umane adormite. Așadar, ceea ce oamenii ar petrece dormind în stare de veghe și îngerii nu ar putea atinge din această cauză s-ar realiza cu ajutorul corpurilor fizice și eterice culcate în pat. Acolo ar fi căutate forțele necesare atingerii scopului urmărit. Ceea ce nu poate fi obținut cu ajutorul omului trează, când sufletele treze se află în corpul eteric și în cel fizic, poate fi obținut cu ajutorul corpurilor eterice și fizic, atunci când oamenii care ar trebui să vegheze sunt în afară cu Eul și cu corpul lor astral.

Aceasta este marea primejdie pentru perioada conștiinței. Este evenimentul care s-ar mai putea petrece, dacă oamenii n-ar vrea să se întoarcă spre viața spirituală înaintea începutului mileniului al treilea. Puțin ne mai desparte de începutul mileniului al treilea. După cum se știe, el începe cu anul 2000. S-ar mai putea încă întâmpla ca ceea ce ar trebui să se realizeze cu oameni în stare de veghe, ceea ce trebuie atins de îngeri cu lucrarea lor să se obțină cu corpurile adormite ale acestora; îngerii ar trebui să-și retragă întreaga lucrare din corpul astral al omului, pentru a o cufunda în corpul eteric, în vederea realizării ei. Dar omul nu s-ar regăsi în această lucrare! Așa că ea ar trebui să se realizeze în corpul eteric, când omul nu este prezent, căci dacă ar fi prezent în stare de veghe el ar împiedica-o.

V-am dezvoltat ideea de bază a problemei. Dar ce s-ar întâmpla dacă îngerii ar trebui să săvârșească o astfel de lucrare, în corpurile eterice și fizice, fără participarea omului, în timpul somnului acestuia? Prin aceasta, în evoluția omului ar pătrunde în mod necondiționat un lucru cu o triplă semnificație. În primul rând, în corpurile oamenilor adormiți, fără ca aceștia să participe cu corpul lor astral și cu Eul lor, s-ar produce ceva pe care el l-ar afla apoi nu datorită libertății, ci, preformat, când se trezește dimineața. L-ar găsi preexistent. Astfel, el devine instinct în loc de conștiință a libertății, și din această cauză este nociv. Și anume, în cazul când ar apărea primejdia despre care am vorbit, prin intermediul unor îngeri, anumite cunoștințe instinctive amenință să devină periculoase, cunoștințe care trebuie să intervină în natura umană și care sunt legate de Misteriul nașterii și al concepției, cu întreaga viață

sexuală. Chiar și îngerii ar suferi atunci o anumită transformare despre care nu pot vorbi, pentru că aparține acelor taine superioare ale științei inițierii despre care, în prezent, nu este îngăduit să se pomenească nici un cuvânt. Se poate însă spune: Ceea ce se petrece în cadrul evoluției umanității ar consta în faptul că în locul conștiinței luminoase, treze, în mod util, și-ar face apariția, în mod dăunător, anumite instincte aparținând vieții și esenței sexuale, instincte care nu ar însemna pur și simplu rătăcirii, ci ar trece în viața socială, ar aduce modelări în viața socială; înainte de orice ele ar face ca prin ceea ce ar pătrunde în sângele lor, ca urmare a vieții sexuale, să nu se dezvolte vreun fel de fraternitate pe Pământ, ci o continuă opoziție față de fraternitate. Aceasta ar fi însă, atunci, instinct.

Așadar, vine momentul hotărâtor când se va putea merge, întrucâtva, spre dreapta, și atunci se impune o stare de veghe; sau se merge spre stânga, și atunci se poate dormi, dar, în acest caz, apar instincte care vor fi înspăimântătoare. Ce vor spune savanții naturaliști când vor apărea asemenea instincte? Vor spune că este o necesitate naturală: Trebuia să se întâmple astfel, face parte din evoluția umanității.

Prin știința naturii nu se poate atrage atenția asupra acestor lucruri, căci din punct de vedere naturalist-științific ar fi explicabil și faptul că oamenii devin îngeri și faptul că ei devin diavoli. Despre ambele situații știința naturii ar spune același lucru: ce a rezultat provine din ceea ce a precedat - marea înțelepciune a explicațiilor cauzale ale naturii! Științele naturii nu vor observa nimic referitor la evenimentul despre care am vorbit, căci este de la sine înțeles că, atunci când oamenii vor deveni pe jumătate diavoli prin instinctele lor sexuale, ele vor privi acest lucru ca pe o necesitate naturală. Așadar, problema nu poate fi explicată de științele naturii: totul este explicabil științific. Asemenea lucruri nu sunt inteligibile decât prin cunoașterea spirituală, prin cunoașterea suprasensibilă.

Acesta este un aspect. În al doilea rând, din lucrarea producătoare de transformări a îngerilor va mai rezulta ceva pentru omenire: cunoașterea instinctivă a anumitor remedii, dar o cunoaștere nocivă. Tot ceea ce tine de medicină va cunoaște o stimulare uriasă în sens materialist. Se va obține în mod instinctiv cunoașterea forței vindecătoare a anumitor substanțe și a anumitor procedee și se vor produce prin aceasta imense pagube, dar ele vor fi numite utile. Ceea ce este bolnav va fi considerat sănătos, căci se va ajunge la un anumit procedeu care va plăcea omului bolnav. Pur și simplu va plăcea, ceea ce îi conduce pe oameni, pe o anumită cale sau direcție, spre nesănătate. Așadar, va fi amplificată tocmai cunoașterea forței de vindecare a anumitor procese, a anumitor procedee, dar aceasta va conduce la situații deosebit de dăunătoare. Căci se va afla, prin anumite instincte, ce fel de boli pot fi provocate cu ajutorul anumitor substanțe și procedee și se va putea controla după criterii cu totul egoiste dacă să fie provocată sau nu o îmbolnăvire.

Al treilea lucru care va rezulta din lucrarea îngerilor va fi cunoașterea anumitor forțe cu ajutorul cărora se va putea determina ușor armonizarea anumitor vibrații, având ca urmare eliberarea în lume a unor mari forțe mașinale. Tocmai pe această cale se va cunoaște în mod instinctiv o anumită conducere spirituală a esenței mașinale mecanice și întreaga tehnică va ajunge la procedee haotice. Dar aceste căi haotice vor plăcea și vor servi deosebit de bine egoismului oamenilor.

Cele spuse până acum constituie o înțelegere concretă a evoluției existenței, o concepție despre viață pe care n-o va putea evalua decât cel care va înțelege că o concepție nespirtuală despre viață nu poate ajunge la claritate în această problemă. Dacă s-ar instaura o medicină dăunătoare omului, dacă s-ar produce o rătăcire a instinctelor sexuale, o agitație înspăimântătoare în ceea ce este mecanism al Cosmosului în valorificarea forțelor naturale prin forțe spirituale, o concepție nespirtuală despre lume nu ar putea pătrunde toate aceste lucruri, nu ar vedea cum se rătăcește de la calea adevărată. Același lucru se întâmplă cu omul, care, atât timp cât doarme, nu poate vedea hoțul care se apropie de el; el constată mai târziu

ceea ce s-a întâmplat, când se trezește, dar acea trezire nu va fi plăcută pentru el! Omul va fi încântat de lărgirea instinctivă a cunoașterii sale, a forțelor vindecătoare, ar resimți un anumit moment în urmărirea unor rătăcirii ale instinctelor sexuale, și ar considera această rătăcire ca pe o modelare a supraumanului, a lipsei de prejudecăți, a nepărtinirii. Într-un anumit sens, urâtul ar deveni frumos, iar frumosul urât, și nu s-ar observa nimic din toate acestea, pentru că totul ar fi privit ca o necesitate naturală. Dar ar fi o rătăcire de la calea care este prescrisă esenței omului.

Cred că dacă se realizează o înțelegere pentru modul cum știința spiritului pătrunde în felul de a gândi se poate ajunge și la adevăruri ca cele prezentate azi și se poate extrage ce este necesar din tot ce ține de știința spiritului: aceasta este o îndatorire față de viață. Oriunde ne-am afla, orice am avea de realizat în lume, vom putea gândi că acțiunea noastră trebuie să fie saturată și străluminată de conștiința antroposofică. Atunci vom contribui cu adevărat la înaintarea umanității în sensul corect al evoluției ei.

Omul se înșală amarnic dacă crede că știința spiritului, înțeleasă cu seriozitate și cu demnitate, îl abate de la lucrul practic, în viața sa. Adevărata știință a spiritului trezește interesul pentru lucruri ca cele pe care le-am discutat azi. Se poate pune întrebarea: Viața trează este dăunătoare somnului? Dacă vom considera că privirea în lumea spirituală este, față de starea de veghe obișnuită, o trezire mai avansată, așa cum trezirea obișnuită este o trezire din somn, atunci, pentru a înțelege comparația, putem pune întrebarea: Poate oare viața în starea de veghe să dăuneze vreodată somnului? Da, dacă nu este ordonată! Dacă cineva își petrece viața de veghe în mod ordonat, el va avea și un somn sănătos, și dacă își petrece viața trează moțâind, leneș, comod, nu va munci, atunci și somnul său va fi nesănătos. La fel stau lucrurile și cu privire la viața pe care ne-o însușim prin știința spiritului ca viață trează. Dacă realizăm în noi o relație ordonată cu lumea spirituală, cu ajutorul științei spiritului, atunci, așa cum somnul este reglat de o viață trează sănătoasă, prin relația corectă cu lumea spirituală, și interesele noastre legate de viața obișnuită care cade sub influența simțurilor vor fi dirijate pe căi corecte.

Cel care observă viața în vremurile noastre trebuie să doarmă, dacă nu devine atent la diferite lucruri din jur. Cât s-au fălit oamenii, mai ales în ultimele decenii, cu practica lor de viață! S-a ajuns până acolo, încât, în ultimele decenii, cei care disprețuiesc mai mult idealul, spiritualul se află în posturi de conducere. Și s-a putut vorbi elogios pe tema practicii vieții atâta timp cât omenirea nu a fost târâtă în ea. Abia acum încep unii să se vaite, dar cei mai mulți o fac cu totul instinctiv, spunând: Trebuie să vină un alt timp, trebuie să apară idealuri noi! Dar este doar o văicăreală. Dacă lucrurile s-ar produce în mod instinctiv, fără o trăire conștientă a Sinelui în știința spiritului, atunci se ajunge mai degrabă la degradarea a ceea ce trebuie trăit în viața trează decât la o tranziție favorabilă evoluției. Cine mai ține azi discursuri cu aceleași cuvinte cu care oamenii sunt învățați de mult timp ar mai putea primi unele aplauze. Dar oamenii vor trebui să se obișnuiască să audă și alte cuvinte, alte exprimări, pentru ca din haos să se nască din nou un cosmos social.

Dacă, într-o epocă oarecare, cei care ar trebui să vegheze neglijează acest lucru și nu intuiesc ce urmează să se întâmple cu adevărat, atunci nu se va împlini nimic, ci fantoma epocii anterioare va circula, așa cum în multe comunități religioase circulă azi fantomele trecutului și cum, de exemplu, în viața noastră juridică bântuie în multe situații fantoma vechii Rome. Știința spiritului trebuie să facă în așa fel, încât omul să devină liber tocmai în această privință în perioada sufletului conștiinței, să-l conducă la observarea unui fapt spiritual, să vadă ce face îngerul în corpul nostru astral. A vorbi în mod abstract despre îngeri etc. reprezintă doar un început; progresul trebuie obținut vorbind concret, răspunzând, referitor la epoca noastră, la întrebări care ne privesc. Deoarece îngerul țese imagini în corpul nostru astral, aceste imagini trebuie să conducă la modelarea noastră în viitor, și această modelare trebuie să fie realizată prin sufletul conștiinței. Dacă nu am avea sufletul conștiinței, ar

intervenii alte spirite, alte ierarhii, pentru a realiza ceea ce concep îngerii. Dar deoarece trebuie să dezvoltăm sufletul conștiinței, nu intervin alte spirite în această lucrare.

Desigur, în epoca egipteană au acționat alți îngeri. Curând după aceea au intervenit alte spirite, și tocmai prin aceasta omului i s-a întunecat conștiința sa atavic clarvăzătoare. Așadar, oamenii au țesut un văl, pentru că au văzut acest lucru în clarviziunea lor atavică, un văl întunecat, care a acoperit faptele îngerilor: Dar acum omul trebuie să dea la o parte acest văl. Din această cauză el nu trebuie să întâmpine dormind ceea ce este introdus în viața sa conștientă în epoca care se va încheia înainte de al treilea mileniu. Să nu preluăm din știința spiritului de orientare antroposofică numai învățăături, să preluăm și proiecte! Acestea ne vor da forță pentru a fi treji.*

* Paragraful este, în mod evident, incomplet; probabil au fost omise fraze sau cuvinte importante. Sensul acestui pasaj devine clar dacă avem în vedere și expunerea din Conducerea spirituală a oamenilor și a omenirii, cap. 2. (nota red.)

Putem învăța să ne menținem treji, ținând seama de unele lucruri. Să începem cu starea de veghe. În fond, nu trece nici o zi în care în viața noastră să nu se întâmple o minune. Dacă într-o zi oarecare nu ni se întâmplă nici o minune, nu înseamnă că ea nu a avut loc ci, pur și simplu, că noi nu am observat-o. Încercați să vă treceți, într-o seară, viața în revistă. Veți descoperi o întâmplare mai mică sau mai mare despre care veți spune că s-a produs cu totul uimitor în existența dumneavoastră. Puteți realiza aceasta dacă gândiți suficient de cuprinzător, dacă veți acoperi cu ochiul sufletului evenimente ale vieții într-un mod exhaustiv. Dar un asemenea lucru nu se practică în viața obișnuită pentru că omul nu se întreabă ce anume nu s-a produs din cauza unei întâmplări oarecare.

În viața obișnuită nu ne sinchisim, în general, de lucruri care, dacă s-ar fi produs, ne-ar fi modificat existența în mod fundamental. Dincolo de aceste lucruri care au fost eliminate din viața noastră pe o cale oarecare, multe altele ne educă să fim oameni treji. Câte lucruri mi s-ar fi putut întâmpla azi? Dacă îmi pun în fiecare seară această întrebare și trec în revistă apoi diferite întâmplări care ar fi putut avea cutare sau cutare consecință, de aceste întrebări se leagă scrutări ale vieții care produc starea de trezire. Este un început care ne duce mai departe, și care în final ne conduce la aceea că nu explorăm numai ce înseamnă în viața noastră faptul că, de exemplu, vrem să ieșim la ora zece jumătate și că în ultima clipă a apărut cineva care ne-a reținut; suntem iritați de aceasta, dar nu ne întrebăm ce s-ar fi putut întâmpla dacă am fi plecat la timpul fixat, așa cum ne planificasem.

Altădată, am vorbit mai pe larg despre astfel de lucruri. De la observarea a ceea ce este negativ în viața noastră, care însă poate constitui o mărturie a conducerii pline de înțelepciune a existenței noastre, până la observarea îngerului care lucrează în corpul nostru astral este un drum drept și sigur pe care-l putem urma. Despre acestea vom vorbi peste opt zile, când vom susține a doua conferință.

CUM ÎL GĂSESC PE HRISTOS?

GA 182

Zürich, 16 octombrie 1918

În legătură cu reflecțiile pe care le-am expus aici săptămâna trecută cu privire la participarea la lumea spirituală la care sufletul omenesc trebuie să năzuiască în viitor, aș dori să

aprofundez unele aspecte care sunt legate de acel mod de a trăi Misteriul lui Hristos ce trebuie pregătit prin idealuri spirituale cum sunt cele pe care le-am analizat de curând.

Dacă cercetăm omul de pe poziții antroposofice, vom aduce în cursul expunerii de azi o oarecare iluminare a acestui enunț - așadar, dacă cercetăm omul în viața sa sufletească, așa cum o putem face în prezent cu mijloacele științei spiritului, putem spune că în măsura în care ea este legată, pe de o parte, de viața corporală, iar pe de altă parte, de viața spirituală, are loc o înclinație triplă pentru lumea suprasensibilă. Această înclinație trebuie să fie contestată atunci când nu vrei să știi nimic despre lumea suprasensibilă. Omul are o înclinație pentru a recunoaște ceea ce poate fi numit, în general, divinul. O a doua înclinație este aceea pentru recunoașterea lui Hristos; vorbim, desigur, despre omul aflat în ciclul actual de evoluție. O a treia înclinație este aceea pentru recunoașterea a ceea ce se numește în mod curent Duhul sau Sfântul Duh. Știți, desigur, că există oameni care contestă aceste trei înclinații. Am trăit suficient contestarea divinității în lume, în cursul secolului al XIX-lea, când cel puțin în cadrul culturii europene lucrurile au atins o culme.

Întrucât în cadrul științei spiritului nu există îndoială cu privire la dumnezeiescul care se află în suprasensibil, dacă ne este îngăduit să ne exprimăm astfel, ne putem întreba acum din punctul de vedere al științei spiritului: Ce-i determnă pe oameni să conteste dumnezeiescul în general, ceea ce în Sfânta Treime este numit Dumnereu-Tatăl? Știința spiritului ne arată că în fiecare caz în care omul neagă pe Dumnezeu-Tatăl, așadar existența unui dumnezeiesc în lume, acel dumnezeiesc care este recunoscut, de exemplu, și în religia israelită, există o îmbolnăvire, o deficiență fizică în corpul uman. Pentru antroposof, a fi ateu înseamnă a fi bolnav. Bineînțeles, este o boală pe care medicii nu o tratează; ei înșiși suferă adeseori de această boală, care nu este cunoscută de medicina actuală. Dar este o boală pe care știința spiritului o descoperă în om când acesta contestă ceea ce trebuie să simtă în prezent, nu prin constituția sa sufletească, ci prin cea corporală. Dacă neagă ceea ce-i dă un sentiment sănătos despre trupul său, că lumea este străbătută de ceva dumnezeiesc, atunci, conform conceptelor științei spiritului, el este bolnav, truște bolnav.

Există foarte mulți oameni care îl neagă pe Hristos. Negarea lui Hristos trebuie să fie considerată de știința spiritului o problemă de destin, care privește viața sufletească umană. Contestarea lui Hristos, știința spiritului trebuie s-o considere o nenorocire. Așadar, negarea lui Dumnezeu este o boală, negarea lui Hristos o nenorocire. A-l putea găsi pe Hristos este o problemă de destin, este, într-un anumit sens, ceva care trebuie să intervină în karma omului. Este o nenorocire să nu ai nici o relație cu Hristos. A nega Duhul Sfânt constituie o lipsă de sensibilitate a propriului spirit. Omul este alcătuit din trup, suflet și spirit sau Duh. El poate manifesta o anumită neînțelegere față de toate trei. O boală fizică adevărată prezintă ateismul față de divinitate. A nu găsi în viață acea legătură cu lumea care să permită recunoașterea lui Hristos reprezintă o nenorocire. A nu găsi Duhul în interioritatea ta este o slăbiciune, într-un anumit sens o idioție, chiar dacă o idioție mai rafinată și nerecunoscută.

Acum se pune problema: Cum îl găsește omul pe Hristos? Și tocmai despre găsirea lui Hristos vrem să vorbim azi, acea găsire a lui Hristos care poate avea loc în cursul vieții cu ajutorul sufletului - propriu. Se aude adeseori din partea unor suflete care sunt cu adevărat căutătoare punându-se întrebarea: Cum îl găsesc pe Hristos? Dacă dorești un răspuns cât mai corect la această întrebare cercetarea trebuie realizată într-un anumit context istoric. Să punem în fața sufletului un anumit context istoric, care ne va conduce apoi, în final, în considerațiile noastre de azi, la răspunsul căutat pentru întrebarea: Cum îl găsesc pe Hristos?

Știm că perioada istorică actuală a început, așa cum consideră antroposofia, în secolul al XV-lea. Dacă vrem să ne referim la un an mediu, se poate lua 1413. Dar dacă nu se caută neapărat un an anume, putem spune: În secolul al XV-lea viața sufletească a omenirii a devenit așa cum este în prezent. Dacă acest lucru nu este acceptat de istoria mai nouă,

motivul se află în faptul că se iau în considerare numai evenimentele exterioare și nu se are în vedere că, de îndată ce ne întoarcem înapoi, dincolo de secolul al XV-lea, vedem că oamenii gândeau altfel, simțeau altfel, acționau, prin impulsurile lor, într-un mod diferit, erau radical diferiți în viața lor sufletească față de oamenii actuali. Perioada care se încheia atunci, în 1413, începuse în 747 î.Hr., deci în secolul al VIII-lea precristian, astfel încât ceea ce numim în sens antroposofic perioada culturală greco-latină o cuprindem între anii 747 î.Hr. și 1413 d.Hr. În acest interval de timp a avut loc după cum știm, și anume, în prima treime a acestei perioade, Misteriul de pe Golgota.

Misteriul de pe Golgota a fost, timp de secole, pentru mulți oameni punctul de ancorare a întregii lor simțiri, a întregii lor gândiri. Acest Misteriu este cuprins, mai ales prin sentiment, în acele timpuri care au premers secolelor XV-XVI etc. Atunci a început citirea evangheliilor în cercuri largi ale populației. Dar tot atunci a început și disputa în jurul chestiunii dacă evangheliile sunt cu adevărat documente istorice. Iar această dispută a crescut, până la atingerea unei culmi în zilele noastre. Nu vrem să ne ocupăm azi de diferitele etape ale acestei dispute, care joacă un rol atât de mare mai cu seamă în cercurile teologiei protestante, vrem doar să aducem în fața sufletelor noastre ceea ce se poate spune azi referitor la ce se urmărește, de fapt, prin această dispută asupra Misteriului de pe Golgota.

În perioada materialistă s-a încetățenit obiceiul de a dovedi orice lucru pe cale materialistă. În istorie, „dovedit” înseamnă că ceva este atestat documentar. Dacă se găsesc acte, se admite că un eveniment istoric despre care vorbesc acele acte s-a întâmplat cu adevărat. O asemenea forță doveditoare nu ar putea fi probabil atribuită evangheliilor. Din cartea mea ***Creștinismul ca fapt mistic*** știți ce sunt evangheliile. Ele sunt orice altceva în afară de documente istorice, ele sunt cărți inspirate, cărți inițiatice. Mai de mult ele erau socotite documente istorice; apoi, prin cercetare adevărată, s-a dovedit că nu sunt documente istorice. S-a ajuns chiar la concluzia că toate documentele aflate în Biblie nu sunt documente istorice. Iar un cercetător american, pe nedrept considerat a fi teolog, *Adolf Harnack**, a stabilit, ca rezultat al cercetării mai noi a Bibliei, că ceea ce s-ar putea afla în mod istoric despre personalitatea lui Iisus Hristos se poate scrie pe o pagină *in-quarto*. Numai că nici ceea ce s-ar scrie pe acea pagină *in-quarto* nu poate fi susținut din punct de vedere istoric! Real este numai faptul că nu există documente cu adevărat valabile cu privire la Misteriul de pe Golgota. Dacă, ca cercetător, îți pui întrebarea dacă poate fi dovedit azi din punct de vedere istoric Misteriul de pe Golgota, trebuie spus că acest lucru nu poate fi realizat cu mijloace exterioare.

* Adolf von Harnack, 1851-1930, spune textual: "Sursele noastre despre prezența lui Iisus sunt - făcând abstracție de unele informații importante venite de la apostolul Pavel - primele trei evanghelii. Tot ce mai știm independent de aceste evanghelii despre viața și propovăduirile lui Iisus se poate scrie comod pe o pagină in-quarto, atât sunt de puține". *Esența creștinismului*, Leipzig, 1901, p.13.

Este un lucru bine motivat. Misteriul de pe Golgota nu poate, potrivit înțelepciunii dumnezeiești, să fie dovedit în mod exterior, materialist, din simplul motiv că, fiind cel mai important fapt petrecut în succesiunea evenimentelor Pământului, nu poate să fie intuit decât pe cale suprasensibilă. Cel care vrea să găsească aici o dovadă materialistă, prin critica pe care o face, ajunge la concluzia că nu există o astfel de dovadă. Omenirea trebuie să fie pusă în fața deciziei de a recunoaște că pentru a putea înțelege un eveniment ca Misteriul de pe Golgota este necesar să urmeze calea care duce la suprasensibil. Sufletul uman trebuie cumva forțat să găsească drumul spre suprasensibil, plecând de la toate dovezile sensibile. Există, așadar, un bun motiv pentru ca Misteriul de pe Golgota să nu poată fi dovedit nici prin metodele științelor naturale și nici ale istoriei. Tocmai acest lucru va fi partea importantă a științei mai noi a spiritului; în timp ce orice știință exterioară bazată pe ceea ce cade sub simțuri va trebui să admită că nu mai are acces la Misteriul de pe Golgota, când însăși teologia, în măsura în care este critică, se va manifesta în mod necreștin, știința spiritului va fi cea care va conduce omul spre Misteriul de pe Golgota, dar pe calea suprasensibilă pe care am descris-o în mai multe rânduri.

Acum ne putem întreba: Care este situația omenirii în cea de a patra epocă culturală postatlanteană, cea greco-romană, când a survenit Misteriul de pe Golgota? Știți ce a însemnat acea epocă. Omenirea se dezvoltă în timp, în așa fel încât ea parcurge în același timp diferitele etape ale evoluției naturii umane. În epoca egipteano-caldeană care a premers anului 747 î.Hr., omul a fost introdus, prin evoluția sa, în ceea ce se numește sufletul senzației; în epoca greco-romană în sufletul rațiunii, iar în anul 1413, în epoca a cincea postatlanteană, care este epoca noastră, în așa-numitul suflet al conștiinței. Astfel încât putem spune: Esența culturii greco-latine între anii 747 î.Hr. și 1413 d.Hr. constă în aceea că omenirea a fost educată - *dacă ne este îngăduită această expresie a lui Lessing** - să-și folosească în mod liber sufletul rațiunii.

* *Educarea neamului omenesc*, 1780

Să ne punem acum întrebarea: Care a fost mijlocul acestei epoci? Putem admite că o epocă a cărei durată s-a întins de la 747, înainte de Misteriul de pe Golgota, până la 1413 a avut o perioadă de mijloc, până la care s-a dezvoltat în mod crescător sufletul rațiunii, iar după aceea a regresat sau a evoluat în mod descendent. Acest moment, ușor de calculat, este anul 333 după nașterea lui Hristos. 333 este, așadar, un moment foarte important în evoluția umanității, mijlocul epocii culturale greco-romane. Cu 333 de ani mai devreme se situează nașterea lui Hristos, așadar ceea ce a condus la Misteriul de pe Golgota.

Putem evalua în mod corect întreaga situație a omenirii numai dacă ne întrebăm: Ce s-ar fi întâmplat, dacă nu ar fi survenit Misteriul de pe Golgota? Desigur, omenirea ar fi ajuns la mijlocul epocii a patra postatlanteene, în anul 333, numai prin forțele elementare proprii. Ea ar fi dezvoltat din sine însăși toate facultățile care aparțin sufletului rațiunii. În consecință, acestea sunt forțele pe care le-ar fi avut în secolele următoare.

Acest adevăr a fost modificat în mod esențial prin faptul că a avut loc Misteriul de pe Golgota. S-a întâmplat ceva de o deosebită măreție. Pentru a caracteriza acest eveniment special, care dă un sens întregului Pământ, trebuie să considerăm ca fiind cel mai important punct de vedere faptul că nu există decât un acces suprasensibil la Misteriul de pe Golgota, că nu se poate ajunge la el decât pe cale suprasensibilă.

De ce ține, de fapt, acest lucru? El este legat de faptul că omul, deși s-a apropiat în a patra perioadă postatlanteană, către anul 333 d.Hr., de înflorirea maximă a sufletului rațiunii, între naștere și moarte în corpul său fizic el era departe de a putea înțelege natura Misteriului de pe Golgota cu forțe umane obișnuite. Este vorba de faptul că ne putem dezvolta și putem deveni foarte bătrâni, dar cu forțele pe care le desfășurăm în noi, ca urmare a dezvoltării noastre corporale între naștere și moarte, nu putem înțelege Misteriul de pe Golgota.

Din această cauză și contemporanii lui Hristos, cei care-l iubeau, apostolii, puteau înțelege, atât cât trebuiau să înțeleagă, cum stau lucrurile cu Iisus Hristos numai datorită faptului că erau înzestrați, într-un anumit sens, cu clarviziune atavică și prin aceasta aveau o idee vagă despre cel care era printre ei. Dar acest lucru nu-l puteau realiza prin forțele umane proprii. Și apoi, evangheliștii care s-au folosit și de cărți inițiatice vechi au scris acele evanghelii grandioase cu ajutorul clarviziunii atavice vechi și nu al forțelor care se dezvoltaseră în mod natural, din forțe umane corespunzătoare naturii. Dar sufletul uman se dezvoltă și după ce a trecut de poarta morții. Forțele sale raționale continuă să crească și după moarte. El învață să înțeleagă din ce în ce mai mult.

Acum survine ceva deosebit, și anume contemporanii lui Hristos care se pregătiseră prin iubirea lor față de Hristos pentru o viață *in Christo* după moarte au înțeles pe deplin Misteriul de pe Golgota prin forțe umane proprii abia în secolul al III-lea după consumarea evenimentului. Așadar, cei care trăiseră în același timp cu Hristos în calitate de apostoli și

învățăcei au murit, și în timp ce trăiau în lumea spirituală forțele lor au crescut exact cum cresc aici, pe Pământ. În momentul în care murim, noi nu deținem aceeași înțelegere pe care o avem două sute de ani după moarte. Abia în secolul al II-lea, către al III-lea, oamenii au ajuns să înțeleagă, în împărăția spirituală, ceea ce trăiseră cu două-trei secole mai înainte pe Pământ. Și atunci ei au inspirat, cu experiența lor din lumea spirituală, pe cei care se aflau pe Pământ.

Citiți, din acest punct de vedere, ce au scris așa-numiții părinți ai Bisericii în secolele al II-lea și al III-lea, atunci când a început inspirația în sens corect, și vă veți da seama cum se poate înțelege ce au spus ei despre Iisus Hristos. Ceea ce a fost inspirat de contemporanii morți ai lui Iisus Hristos a început să fie scris în secolul al III-lea. Acești oameni ai secolului al III-lea, referindu-se la Iisus Hristos, au folosit un limbaj care, în parte, este de neînțeles pentru omul actual. Vom vorbi îndată despre acest om actual.

Vreau să citez pe cineva, aș putea cita și alt nume, care vorbește disprețuitor despre cultura materialistă actuală și despre care cultura materialistă spune că ar fi exprimat o sintagmă înfiorătoare: *Credo quia absurdum est* - cred ceea ce este nebunesc, absurd, și nu ceea ce este rațional. Vreau să mă refer la *Tertulian**.

*Tertulian, aprox. 160-aprox. 220, scriitor bisericesc cartaginez. Opera sa privind apărarea creștinilor: *Apologeticum*

Când îl citezi pe Tertulian, care a trăit aproximativ în timpul în care a început să se manifeste inspirația venită de la contemporanii morți ai lui Iisus Hristos și care se afla sub această inspirație, atât cât putea să se afle ca om, ai o impresie specială. Desigur, el scria așa potrivit constituției sale umane. Poți, desigur, să ai inspirații, dar ele sunt în funcție de felul în care le poți primi. Astfel, nici Tertulian nu a redat inspirațiile într-un mod foarte exact, ci așa cum le putea da expresie în creierul său uman: mai întâi, pentru că trăia într-un trup uman, muritor, iar în al doilea rând, pentru că într-o anumită privință era pătimaș și fanatizat. El scria așa cum îi venea inspirația, dar rezultatul era uimitor, dacă îl examinezi corect.

Din acest punct de vedere, Tertulian ne apare ca un roman fără o formație literară deosebit de înaltă, dar ca un autor cu o forță de exprimare extraordinară. Se poate chiar spune: Tertulian este cel care a dat primul limbii latine posibilitatea de a exprima creștinismul. El este primul care a găsit posibilitatea de a pătrunde cu atâta căldură această limbă, cea mai prozaică și lipsită de poezie, această limbă retorică, limba latină, datorită unui temperament aprins și unei asemenea sfinte patimi, încât în opera sa trăiește cu adevărat viața sufletească nemijlocită, mai cu seamă în *De carne Christi* sau și în acea lucrare în care încearcă să respingă toate acuzațiile aduse creștinilor. Ele sunt scrise cu o patimă sfântă și cu o forță de exprimare extraordinară. Tertulian, deși roman, era lipsit de prejudecăți față de propria sa romanitate - aceasta se poate vedea în lucrarea *De carne Christi*. El a găsit cuvinte extraordinare pentru a-i apăra pe creștini de persecuțiile romanilor, a condamnat maltratarea creștinilor pentru a-i determina să-și renege apartenența la Iisus Hristos, spunând: Oare comportarea voastră ca judecători față de creștini nu dovedește suficient că sunteți nedrepti? Trebuie să vă schimbați total procedeul pe care-l aplicați de obicei ca judecători, să nu-l folosiți împotriva creștinilor. În alte situații, voi obligați prin maltratarea un martor să mărturisească ceea ce este adevărat, ceea ce el crede cu adevărat. Față de creștini vă comportați exact invers. În general, vreți să aflați prin tortură adevărul; în cazul creștinilor, vreți să obțineți minciuna. În mod asemănător, Tertulian a vorbit despre multe lucruri, în cuvinte care produceau efectul unui cui bătut în țească.

La toate acestea se mai poate adăuga că pe lângă faptul că era un bărbat curajos, puternic, care percepea deșertăciunea slujbei romane făcute în cinstea zeilor, era și un om care dovedea relațiile sale cu lumea suprasensibilă. El scria în așa fel, încât se vedea că omul știe ce înseamnă să vorbești despre lumea suprasensibilă. El vorbea despre demoni așa cum vorbea

despre ceilalți oameni. Tertulian spune: Întrebați-i pe demoni dacă Hristos, cel despre care creștinii afirmă că ar fi un zeu adevărat, este un zeu real! Puneți față în față un creștin adevărat și un posedat din care vorbește un demon și veți vedea că, dacă îl veți face cu adevărat să vorbească, vă va mărturisi el însuși că este un demon, căci el spune adevărul. Tertulian știe că demonii nu mint, dacă sunt întrebați. Dar, tot demonii, atunci când creștinul îi întreabă din propria sa conștiință, vă spun și că Hristos este zeul adevărat. Numai că ei îl urăsc, pentru că îl combat. Veți afla de la demoni că acesta este adevăratul Dumnezeu. Așadar, Tertulian nu se referă numai la mărturia oamenilor, ci și la aceea a demonilor. El se referă la demoni ca la martori care nu doar vorbesc, ci care și mărturisesc că Hristos este Dumnezeu adevărat. Toate acestea Tertulian le spune din propria-i conștiință.

Dacă îl cunoști pe Tertulian ca scriitor, ai toate motivele să întrebi: Care era crezul său sufletească adânc, cuprins de inspirația pe care tocmai v-am descris-o? Acest crez este foarte instructiv. Căci Tertulian avea o idee care trebuia să devină manifestă pentru omenire mult după vremea sa. El se mărturisea, în fond, ca aparținând la trei principii privind natura umană. Mai întâi, natura umană se poate încălca, în prezent - este vorba de vremea lui Tertulian, sfârșitul secolului al II-lea d.Hr. - , cu rușinea de a contesta cel mai mare eveniment de pe Pământ. Dacă omul se urmează numai pe sine, el nu ajunge la cel mai mare eveniment de pe Pământ. În al doilea rând, sufletul său este prea slab pentru a înțelege acest eveniment. În al treilea rând, dacă urmărește numai ceea ce face posibil corpul său muritor, omului îi este absolut imposibil să obțină o relație cu Misteriul de pe Golgota. Aceste trei lucruri constituie mărturisirea de credință a lui Tertulian. El a rostit cuvintele: „*Crucificat a fost Fiul lui Dumnezeu*”; trebuie s-o credem, pentru că este rușinos. El a și murit; este credibil tocmai pentru că este o ineptie”. „*Prorsus credibile est, quia inaptum est*”. Această frază a fost rostită de Tertulian. Cealaltă frază care îi este atribuită - „*Credo quia absurdum est*” - nu se găsește nicăieri, nici la Tertulian, nici la alt părinte al Bisericii. Cei mai mulți oameni îi atribuie lui Tertulian numai această frază, care nu este adevărată. În al treilea rând, „Iar cel îngropat a înviat”; Tertulian spune: „Trebuie s-o credem, pentru că este imposibil”.

* "Crucificat a fost Fiul lui Dumnezeu", Tertulian, în *De carne Christi* (după *Istoria idealismului* de Willmann, vol. 2, p. 133).

Este de la sine înțeles că această exprimare a lui Tertulian apare oamenilor moderni ca ceva de neacceptat. Să ne imaginăm că unul dintre cei pătrunși în prezent de gândirea materialistă aude că cineva spune: Hristos a fost răstignit; trebuie s-o credem pentru că este rușinos. Hristos a murit; trebuie s-o credem pentru că este o ineptie. Hristos a înviat cu adevărat; trebuie s-o credem pentru că este imposibil. Să ne reprezentăm ce relație poate dobândi un astfel de scrutător al lumii cu adevărat monist de azi cu astfel de afirmații.

Dar ce voia să spună Tertulian? El a devenit, chiar prin inspirația sa, un adevărat cunoscător de oameni pentru vremea sa, încât a recunoscut pe ce cale se afla natura umană. Oamenii se îndreptau spre secolele următoare ale celei de a patra perioade postatlanteene, cea greco-romană. Cu același număr de ani cu care Misteriul de pe Golgota premersese mijlocului acestei epoci (333 de ani), tot cu atâția ani după această dată anumite forțe spirituale intenționau să conducă evoluția pământească pe cu totul alte căi decât cele deschise de Misteriul de pe Golgota. 333 de ani după anul 333 înseamnă 666; *acesta este numărul despre care vorbește autorul Apocalipsei**. Citiți pasajele în care se referă la 666! Atunci trebuia să se întâmple, potrivit intenției anumitor forțe spirituale, ceva cu omenirea, și s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi survenit Misteriul de pe Golgota. Ar fi fost folosită calea descendentă care ar fi fost hotărâtă pentru omenire începând cu anul 333, ca moment de vârf al culturii sufletului rațiunii, în scopul aducerii omenirii în cu totul altă direcție decât trebuia, potrivit intenției acelor entități dumnezeiești de care era legată de la început, din perioada saturniană. Sufletul conștiinței, care trebuia să apară în lume mult mai târziu, ar fi fost dat umanității printr-un fel de revelație încă din anul 666. Dacă acest lucru ar fi devenit realitate, dacă s-ar fi împlinit intențiile acelor entități opuse evoluției umane, dar care doreau să acapareze în beneficiul lor

această evoluție, omenirea anului 666 ar fi fost înzestrată cu sufletul conștiinței, așa cum se va întâmpla mult după timpul nostru.

Entitățile adverse zeilor iubitori de oameni vor să transpună într-un moment incipient, în care omenirea încă nu era matură pentru așa ceva, ceea ce entitățile spirituale favorabile oamenilor vor realiza mult mai târziu. În felul acesta, ceea ce ar trebui să se întâmple la mijlocul perioadei noastre, deci cu 1080 de ani după anul 1413, adică în anul 2493 - abia atunci omul va fi avansat în ceea ce privește cuprinderea conștiință a propriei sale personalități -, ar fi fost inoculat omului în anul 666 de către forțe ahrimanic luciferice.

Ce urmăreau aceste ființe? Ele voiau să dea omului sufletul conștiinței, dar i-ar fi implantat astfel o natură care i-ar fi făcut imposibilă găsirea căii spre sinea spirituală, spre spiritul vieții și spre omul-spirit. Li s-ar fi închis oamenilor calea spre viitor și ar fi fost îndrumați spre cu totul alte căi de evoluție.

Istoria nu s-a derulat așa cum s-a intenționat, în acest mod fenomenal, extraordinar, dar diabolic, însă urmele acestei încercări se regăsesc totuși în istorie. Ele s-au putut manifesta prin aceea că s-au petrecut lucruri despre care se poate spune că oamenii le fac pe Pământ, pentru că execută ce le indică anumite entități spirituale. Și împăratul *Iustinian** a fost sluga anumitor entități atunci când el, care era un dușman al tuturor lucrurilor transmise din înalta înțelepciune a culturii grecești, a închis în anul 529 școala filosofilor de la Atena, astfel încât tot ce mai rămăsese din erudiția greacă a fost expulzat împreună cu înalta știință platonician-aristotelică și a emigrat în Persia. Mai înainte, când *Zeno Isauricus***, în secolul al V-lea, gonise, de asemenea, pe înțelepții greci din Edessa, învățații sirieni au fugit la Nisibis. În felul acesta, la apropierea anului 666 se adunase la academia persană de la Gondishapur cea mai aleasă clasă de erudiți proveniți din vechea cultură greacă și care nu dăduse nici o atenție Misteriului de pe Golgota. În cadrul academiei din Gondishapur propovăduiau învățături cei ce erau inspirați de forțele luciferic-ahrimanice.

* Justinian, 527-565, împărat al Imperiului roman de răsărit.

** Zeno Isauricus, împărat 474-491. A închis școala de la Edessa prin edictul din 489.

Dacă în anul 666 s-ar fi întâmplat cele preconizate, dacă ar fi avut succes deplin ceea ce se intenționa de către academia din Gondishapur, ar fi apărut încă din secolul al VII-lea oameni foarte învățați, geniali, care ar fi călătorit prin vestul Asiei, prin nordul Africii, prin sudul Europei și care ar fi răspândit acea cultură izvorâtă din învățăturile academiei. Acea cultură trebuia să desăvârșască personalitatea omului, să instaureze sufletul conștiinței.

Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Lumea luase deja o altă cale decât aceea care ar fi făcut posibil să se petreacă asemenea lucruri. Din această cauză, întregul șoc care urma să fie transmis culturii occidentale de către academia din Gondishapur a fost amortizat. Și în loc să rezulte o înțelepciune față de care tot ce știm azi despre lumea exterioară ar fi fost o bagatelă, în locul unei înțelepciuni obținute prin inspirație, pe cale spirituală, care urma să ne spună tot ceea ce va fi cucerit prin experimentare treptată și prin știința naturii până în anul 2493 și care ar fi rezultat atunci printr-o erudiție strălucitoare, extraordinară, au rămas numai resturile acesteia, ceea ce învățații arabi au adus în Spania. Dar și ele erau deja perimate. În locul acestei acțiuni eșuate a rămas mohamedanismul, a rămas *Mahomed** cu învățătura sa și a rezultat Islamul în locul a ceea ce ar fi trebuit să pornească din academia de la Gondishapur. Lumea a fost abătută, prin Misteriul de pe Golgota, de la această direcție dăunătoare.

* Mahomed, aprox. 570-632.

Și ea a fost abătută nu numai prin aceea că mai devreme avusese loc Misteriul de pe Golgota, ci și de faptul că acest eveniment nu poate fi înțeles de forțele omenesti obișnuite care acționează până la moarte; în cadrul omenirii occidentale a avut loc ceea ce am de-scris mai

devreme: inspirația venită din partea morților, așa cum am observat în cazul lui Tertulian și al altora. Astfel, mintea oamenilor a fost orientată spre Misteriul de pe Golgota și prin aceasta spre cu totul altceva decât ceea ce ar fi trebuit să emane din academia de la Gondishapur. Astfel, s-a împiedicat răspândirea acelei înțelepciuni, înalte dar drăcești, pe care o pregătea academia de la Gondishapur, și aceasta s-a făcut pentru salvarea omenirii. Multe dintre cele inspirate de morți au ieșit la iveală doar fragmentar, totuși omenirea a fost ferită de a prelua în snfletul ei ceea ce academia de la Gondishapur ar fi dorit.

Evenimente ca cele avute în vedere de academia de la Gondishapur, se întâmplă, desigur, dincolo de culisele exterioare ale evoluției lumii. Oamenii sunt în relație cu acestea, dar ele se desfășoară în întregime în suprasensibil. Iar noi nu putem judeca evenimentele, nici pe cele urmărite de academia de la Gondishapur, nici Evenimentul de pe Golgota, numai pe baza a ceea ce se întâmplă în plan fizic. Dacă vrem să descriem astfel de evenimente, trebuie să le căutăm în profunzimi mult mai semnificative.

Omenirii i-a rămas totuși ceva din ceea ce ar fi trebuit să se întâmple atunci și a fost amortizat, tocit prin aceea că în locul unui lucru grandios a rezultat fantasticul, lamentabilul Islam. Ceva se întâmplase totuși. Atunci omenirea, asupra căreia a acționat impulsul de la Gondishapur, acest impuls neopersan care a adus la timp nepotrivit impulsul ltu Zarathustra, a primit, exprimat mai trivial, o lovitură până în corporalitatea ei; a primit un impuls până în corporalitatea ei fizică, cu care ne naștem în continuare, care este identic cu cel caracterizat mai sus. A fost inoculată omenirii acea boală care, dacă se manifestă, conduce la negarea lui Dumnezeu-Tatăl.

Așadar, înțelegeți că omenirea, în măsura în care este civilizată, are azi în corp un spin. *Sfântul Pavel vorbește foarte mult despre acest spin**, în mod profetic. El îl avea deja la vremea sa; ceilalți l-au primit abia în secolul al VII-lea. Dar acest spin se va răspândi tot mai mult, va deveni din ce în ce mai important. Dacă faceți, în prezent, cunoștință cu un om care se dăruiește cu totul acestui ghimpe, acestei boli - căci este vorba de un ghimpe în corpul fizic, ceea ce înseamnă o adevărată boală -, veți vedea că el va deveni ateu, un om care neagă pe Dumnezeu, divinitatea. De fapt, o predispoziție pentru acest ateism există în orice om care aparține civilizației moderne; problema este numai dacă el se dăruiește acestei predispoziții. Omul poartă în sine acea boală care-l îndeamnă să conteste divinitatea, când, de fapt, potrivit firii sale ar trebui să realizeze recunoașterea acesteia. Această fire a fost întrucâtva minerealizată, contorsionată în evoluția ei, astfel încât purtăm cu toții în noi boala celui ce neagă pe Dumnezeu.

* Cor. II, 12,7.

Prin această boală se creează o legătură mult mai strânsă între sufletul și trupul omului, decât fusese cazul mai devreme și decât există chiar în natura umană. Sufletul se unește parcă mai strâns cu trupul. Sufletul nu este predispus, prin natura sa, să participe la destinul trupului, dar el ajunge să se implice tot mai mult în evoluția trupului, chiar și în destinele nașterii, eredității și ale morții.

Înțelepții de la Gondishapur au vrut, încă de atunci, să-l facă pe om foarte înțelept, pe acest Pământ, dar prin aceasta să determine sufletul să participe la moarte, astfel încât o dată trecut prin poarta morții, el nu ar mai avea posibilitatea să participe la viața spirituală și la încarnările ulterioare. Într-o formă mai mult diletantă acest lucru îl vor unele societăți secrete din timpul nostru. Cei din Gondishapur voiau chiar să-i împiedice evoluția ulterioară. Ei doreau să-l câștige pentru sine, pentru o cu totul altă lume, să-l priveze de viața pământească, pentru a-l devia de la scopul pentru care omul se află pe Pământ, de la ceea ce el trebuie să învețe printr-o evoluție lentă, treptată, prin care va ajunge la sinea spirituală, la spiritul vieții și la omul-spirit.

Sufletul uman ar fi făcut cunoștință cu Pământul mai mult decât fusese hotărât. Moartea, care este predeterminată numai pentru trup, ar fi devenit, într-o oarecare măsură, destin al sufletului. Împotriva acestui lucru s-a acționat prin Misteriul de pe Golgota. În felul acesta omul s-a înrudit cu moartea, dar prin Misteriul de pe Golgota el a fost apărut de această înrudire. Dacă, pe de o parte, un anumit curent din evoluția cosmică a determinat o legătură mai mare a sufletului cu trupul uman decât îi fusese destinat omului, Hristos, pe de altă parte, pentru a menține echilibrul, a legat sufletul mai mult de Duh decât fusese hotărât inițial. Astfel, prin Misteriul de pe Golgota sufletul uman a fost adus mai aproape de Duh decât îi fusese predeterminat.

Aceasta ne dă posibilitatea de a percepe corect legătura Misteriului de pe Golgota cu forțele cele mai interioare ale naturii umane în decursul mileniilor. Dacă vrem să ne apropiem în mod istoric corect de Misteriul de pe Golgota, trebuie să comparăm interacțiunea dintre trup și suflet, determinată de Ahriman și Lucifer, cu interacțiunea dintre suflet și spirit.

Biserica catolică, care a fost puternic influențată de resturile impulsului academiei de la Gondishapur, a hotărât în mod dogmatic în 869, la Conciliul ecumenic general de la Constantinopol, că nu trebuie să credem în Duh, pentru că nu dorea să aducă lumină în ceea ce privește Misteriul de pe Golgota, ci voia să răspândească întunericul asupra lui. Biserica catolică a eliminat Duhul în 869. Dogma adoptată atunci spune că nu trebuie să credem în Duh, ci numai în trup și suflet, și că sufletul ar avea în el ceva asemănător spiritului. Dar faptul că omul ar fi alcătuit din trup, suflet și spirit a fost negat de către Biserica catolică, aflată direct sub influența impulsului de la Gondishapur. Istoria oferită pentru uzul oamenilor pe care vrea să-i conducă într-o anumită direcție este alta decât cea reală.

Așadar, prin Misteriul de pe Golgota, omul a devenit mai înrudit cu spiritul. Prin aceasta, în om există două forțe: forța care sufletește îl face asemănător morții și acea forță care-l eliberează din nou de moarte, care-l conduce spre spirit.

Ce fel de forță este aceasta? V-am spus: Predispoziția de a-l contesta pe Dumnezeu este un fel de boală pe care, în cadrul omenirii civilizate, o purtăm cu toții în noi datorită corpului nostru. Când ne înțelegem pe noi în mod corect, cu atât mai mult nu-l negăm pe Dumnezeu - când îl regăsim prin Hristos. Așa cum corpul nostru are în sine o forță de îmbolnăvire care tinde spre negarea lui Dumnezeu, prin faptul că avem în noi forța lui Hristos, ca urmare a Misteriului de pe Golgota, deținem și o forță vindecătoare, o forță mântuitoare. Pentru noi toți, Hristos este, în sensul cel mai adevărat al cuvântului, Mântuitorul, vindecătorul acelei boli ascunse care îl poate face pe om să fie tăgăduitorul lui Dumnezeu.

Timpurile noastre sunt în multe privințe o reînnoire a acelor timpuri care au existat în parte prin Misteriul de pe Golgota, în parte prin ceea ce s-a întâmplat în 333, și în parte prin ceea ce s-a întâmplat în 666. Aceste lucruri au produs efecte foarte exacte. Înțelegeți corect Misteriul de pe Golgota, dacă cunoașteți că el nu poate fi perceput prin forțele care-i sunt date omului de trăirea, în plan fizic, până la moarte într-un corp fizic. Chiar și contemporanii care i-au fost apostoli lui Hristos au înțeles din propriile lor forțe Misteriul de pe Golgota abia în secolul al III-lea, așadar mult timp după moartea lor. Dar toate aceste lucruri fac parte din evoluție, toate aceste lucruri au anumite urmări.

Ne aflăm azi într-o situație cu totul diferită de cea în care au fost contemporanii lui Hristos sau cei care au trăit în secolele următoare, până în secolul al VII-lea. Noi ne apropiem deja în cea de a cincea epocă postatlanteană și suntem foarte avansați în aceasta; trăim în secolul al XX-lea. În timp ce ne naștem ca suflete care au coborât din lumea suprasensibilă în cea sensibilă, cu sute de ani înainte noi am avut anumite trăiri în lumea spirituală. Așa cum contemporanii Misteriului de pe Golgota au ajuns la înțelegerea deplină a evenimentului câteva secole mai târziu, tot așa și noi trăim ca un fel de oglindire înainte de naștere, și

anume timp de secole înainte de a ne naște. Acest lucru este însă valabil numai pentru oamenii actuali. Prin faptul că se nasc în lumea fizică, aceștia dețin ceva care este ca o reflectare a Misteriului de pe Golgota, ca o imagine în oglindă a ceea ce era trăit în lumea spirituală timp de secole după Misteriu.

Acest impuls nu-l poate vedea nemișlocit cel ce nu are vedere în suprasensibil, dar toți pot trăi efectul acestui impuls în sine. Și atunci află răspunsul la întrebarea: Cum îl găsesc pe Hristos?

Pentru a-l găsi pe Hristos este necesară următoarea trăire: mai întâi îți spui: Vreau să mă lupt pentru autocunoaștere atât cât îmi este posibil, potrivit cu personalitatea mea umană individuală. Nici unul dintre cei care năzuiesc în mod cinstit să obțină cunoașterea de sine nu va putea spune că nu poate concepe ceea ce de fapt năzuiește. Eu rămân, cu puterea mea de cuprindere, în urma a ceea ce năzuiesc; îmi resimt neputința față de strădania mea. Această trăire este foarte importantă; ar trebui s-o aibă oricine recunoaște în mod cinstit, în cunoașterea de sine, un anumit sentiment al neputinței. Acest sentiment este sănătos, nefiind nimic altceva decât perceperea bolii, și ești cu adevărat bolnav atunci când ai o boală și nu o simți. Prin faptul că resimți neputința de a te ridica la dumnezeiesc într-un anumit moment din viață, simți în tine acea boală care ți-a fost inoculată. Și prin aceasta simți că sufletul este condamnat să moară prin trupul nostru, așa cum este el în prezent, împreună cu acesta. Când o asemenea neputință este resimțită suficient de intens, apare cealaltă trăire, care ne spune: Dar noi putem, dacă nu ne dăruim lucrului ce-l obținem prin forțele corporale proprii, putem, dacă ne dăruim lucrului ce ni-l dă spiritul, să depășim această moarte sufletească interioară. Avem posibilitatea să regăsim sufletul nostru și să-l legăm de spirit. Putem trăi nimicnicia existenței, pe de o parte, și glorificarea existenței din noi înșine, pe de altă parte, când trecem dincolo de simțirea neputinței. Putem simți boala în neputința noastră și putem simți pe vindecător, forța vindecătoare, când resimțim neputința, când am devenit înrudiți cu moartea în sufletul nostru. În timp ce simțim vindecătorul, simțim și că purtăm în sufletul nostru ceva care poate învia oricând din moarte în propria noastră trăire interioară. Când căutăm aceste două trăiri, găsim în propriul nostru suflet pe Hristos.

Este trăirea în întâmpinarea căreia merge omenirea. *Angelus Silesiu** a spus-o atunci când a rostit cuvintele pline de semnificație:

Hristos nu te poate -
Crucea de pe Golgota nu te poate mântui de cel rău,
Când nu este înălțată și în tine.

* Angelus Silesius (Johann Scheffler), 1624-1677. Din *Cherubinischen Wandermann*, I, aforismul 62.

Ea poate fi înălțată în om, în timp ce acesta simte cei doi poli: neputința, prin ce este trupesc, învierea, prin spiritualitatea proprie. Evenimentul interior alcătuit din aceste două părți este ceea ce tinde cu adevărat spre Misteriul de pe Golgota. Acesta este un eveniment față de care nu te poți scuza spunând că nu ai dezvoltate facultăți suprasensibile, deoarece nu ai nevoie de acestea. Nu ai nevoie decât să exersezi introspecția și să ai voința pentru această introspecție, și pentru combaterea aceluia orgoliu, atât de curent în ziua de azi, care nu permite omului să observe că, atunci când se biziue pe forțele sale proprii, el devine orgolios față de aceste forțe. Când nu simți că devii neputincios prin propriile tale forțe, atunci nu simți nici moartea, nici învierea, nu ajungi niciodată să înțelegi gândul lui Angelus Silesius:

Crucea de pe Golgota nu te poate mântui de cel rău,
Când nu este înălțată și în tine.

Când resimțim neputința și revenirea din neputință, survine întâmplarea fericită că avem cu adevărat o relație reală cu Iisus Hristos. Căci această trăire este repetarea a ceea ce cu sute de ani în urmă am trăit în lumea spirituală. Trebuie s-o căutăm în imaginea reflectată în suflet, pe planul fizic. Căutați în dumneavoastră și veți găsi neputința. Căutați și, după ce o veți găsi, veți afla vindecarea de neputință, învierea sufletului spre spirit.

Dar nu vă lăsați înșelați în această căutare de unele lucruri propovăduite azi ca mistică sau chiar de unele mărturisiri de credință pozitive. Când vorbește, de exemplu, Harnack, despre Hristos, ceea ce spune el nu este adevărat, pentru simplul motiv că același lucru - citiți-i textul - se poate spune despre Dumnezeu în general. Aceleași lucruri pot fi spuse tot atât de bine evreilor sau mahomedanilor despre Dumnezeu. Și mulți dintre cei care vor azi să facă parte dintre cei „treziți”, spun: Eu trăiesc pe Dumnezeu în mine - dar ei nu-l trăiesc decât pe Dumnezeu-Tatăl, și chiar și pe acesta numai într-o formă atenuată, pentru că nu observă că sunt bolnavi și repetă doar vorbe tradiționale. Așa face, de exemplu, *Johannes Müller**. Dar totuși aceștia nu-l au pe Hristos, căci viețuirea lui Hristos nu constă dintr-o trăire a lui Dumnezeu în sufletul uman, ci din două etape: trăirea morții în suflet prin trup și învierea sufletului prin spirit. Iar cel care spune omenirii că nu simte numai pe Dumnezeu în sine - așa cum afirmă și teosofii pur retorici -, ci poate vorbi despre cele două evenimente, despre neputință și despre revenirea din neputință, acela vorbește despre adevărata trăire a lui Hristos. Cel care se află pe o cale suprasensibilă găsește singur resursele care stimulează anumite forțe suprasensibile și care-l conduc către Misteriul de pe Golgota.

* Johannes Müller, 1864-1949, filosof.

Azi nu trebuie să disperi că nu l-ai putea găsi pe Hristos în trăirea proprie nemijlocită, căci l-ai găsit, dacă te-ai regăsit pe tine, dar ieșind din starea de neputință. Întregul sentiment al nimicniciei care ne copleșește atunci când gândim fără orgoliu la forțele noastre proprii trebuie să premerge impulsului lui Hristos. Misticii cred că dacă putem spune: În Eul meu am găsit Eul superior, Eul lui Dumnezeu, aceasta înseamnă creștinism. Dar ei se înșală. Creștinismul trebuie să se bazeze pe adevărul:

Crucea de pe Golgota nu te poate mântui de cel rău,
Când nu este înălțată și în tine.

Se poate vedea și din amănuntele vieții cât de adevărat este ceea ce spun și se poate apoi urca de la aceste amănunte ale vieții la marea trăire a neputinței și a învierii din neputință. Ar fi frumos, mai ales în prezent, dacă oamenii ar gândi: Este absolut sigur că există în adâncurile sufletelor omenești o tendință spre adevăr și, ca urmare, de a exprima adevărul. Dar tocmai când avem această intenție de a grăi adevărul putem face un prim pas pe calea spre resimțirea neputinței corpului uman față de adevărul dumnezeiesc. În clipa când exercitați introspecția cu privire la rostirea adevărului, ajungeți la ceva uimitor. *Poetul a simțit acest lucru** când a spus: Dacă vorbește sufletul, atunci sufletul, ah! deja nu mai vorbește. Pe calea pe care ceea ce trăim cu adevărat ca adevăr interior în suflet devine vorbire el se și tocește. Nu moare în întregime în vorbire, dar deja se tocește. Iar cel ce cunoaște limba știe că numai atunci când numele propriu indică un singur obiect sunt desemnări corecte pentru acest obiect. De îndată ce avem nume generalizate, fie că sunt părți de cuvânt principale, temporale sau adjectivale, noi nu mai rostim adevărul pe deplin. Atunci adevărul constă în aceea că suntem conștienți că trebuie să ne abatem cu fiecare propoziție de la adevăr.

* Friedrich Schiller, în *Tabulae voltivae*.

Din punct de vedere al științei spiritului încercăm să evidențiem prin această mărturisire faptul că omul cu fiecare afirmație spune un neadevăr - în timp ce se procedează în modul pe care vi l-am descris. V-am spus în mod repetat: În știința spiritului nu are atât de mare importanță ceea ce se spune - căci și aceasta ar cădea pradă unei judecăți a neputinței -, mai

important este *cum* se spune. Încercați să urmăriți - puteți face acest lucru și în scrierile mele - cum fiecare lucru este caracterizat din cele mai diferite puncte de vedere. Numai atunci te poți apropia de lucruri. Cel care crede că vorbele sunt altceva decât o euritmie se înșală. Cuvintele sunt o euritmie realizată de laringe, și coacționată de aer. Ele sunt doar gesturi, numai că acestea nu sunt făcute cu mâinile și cu picioarele, ci cu laringele. Trebuie să devenim conștienți de faptul că noi nu facem decât să indicăm un anumit lucru și să obținem o relație corectă cu adevărul numai atunci când în cuvinte aflăm acel lucru pe care vrem să-l exprimăm și când trăim ca oameni astfel, încât suntem conștienți că în cuvinte trăiesc indicații. Aceasta vrea să indice printre altele și euritmia, care face din întregul om un laringe, adică prin întregul om se exprimă ceea ce altfel se manifestă numai prin laringe, pentru ca oamenii să resimtă încă o dată că atunci când emit sunete nu fac altceva decât să gesticuleze. Eu spun „tată”, spun „mamă”. Dacă generalizez totul, nu mă pot exprima cu adevărat decât atunci când celălalt a trăit aceste lucruri împreună cu mine în elementul social, când înțelege gesturile. Reînvii din neputința pe care o resimțim față de limbă, sărbătorim această reînviere când înțelegem că în timp ce deschidem gura trebuie deja să fim creștini. Ceea ce a apărut din Cuvânt, din Logos în cursul evoluției nu poate fi înțeles decât atunci când este din nou legat de Hristos, când conștientizăm că prin faptul că trupul nostru devine unealta exprimării el trage adevărul în jos, astfel încât acesta moare parțial pe buzele noastre și îl reanimăm *in Christo*, când devenim conștienți că trebuie să-l spiritualizăm, adică să gândim împreună cu spiritul; deci nu să acceptăm limba ca atare, ci să gândim împreună cu spiritul. Dragi prieteni, aceasta trebuie să învățăm.

Nu știu dacă timpul îmi va permite să mă exprim și mâine în mod oficial asupra unui lucru ca acesta. Aș dori s-o fac, dar vreau s-o spun mai întâi aici. Se poate face o descoperire uimitoare. Vreau s-o ilustrez cu ajutorul unui exemplu. Am analizat *studiile, foarte interesante pe care le-a făcut Woodrow Wilson** privind istoria, literatura, viața americană. Se poate spune că Woodrow Wilson a descris cu mare forță viața americană, așa cum progresează ea de la est spre vest. El scrie într-un stil tipic american și lucrurile sunt reproduse în mod foarte captivant. Prin parcurgerea celor scrise de el poți cunoaște esența vieții americane - căci Woodrow Wilson este americanul cel mai tipic. Am comparat unele din expunerile lui Woodrow Wilson cu unele păreri, de exemplu, ale lui *Hermann Grimm*** - această comparație se poate face în mod cât se poate de obiectiv -, un personaj tipic german, tipic central-european al secolului al XIX-lea, care prin modul său de a scrie îmi este tot atât de simpatic pe cât de antipatic îmi este Woodrow Wilson. Dar aceasta, în treacăt fie spus, este o problemă personală. Îmi place felul de a scrie al lui Hermann Grimm și resimt ca pe un lucru potrivit mie modul lui Woodrow Wilson de a scrie, dar cu toate acestea trebuie să fim obiectivi: americanul tipic Woodrow Wilson scrie într-un mod pur și simplu strălucitor, grandios, mai ales despre dezvoltarea poporului american. Dar la Woodrow Wilson putem găsi fraze care corespund aproape *ad litteram* cu cele scrise de Hermann Grimm, și invers. Orice plagiat este exclus! Nici nu poate fi vorba de un plagiat, aceasta este cu totul imposibil. Am ajuns la un punct unde, fără a deveni burghezi sau filistini, putem spune că atunci când doi oameni spun același lucru ei nu o fac în același fel. Aici intervine problema: Ce este uimitor în faptul că Woodrow Wilson îi descrie pe americani mult mai sugestiv decât a făcut-o Hermann Grimm în a sa Metodă a istoriei, deși el se exprimă aproape cu aceleași cuvinte ca Hermann Grimm?

* *Mere literature and other essays*, traducere autorizată în germană de Hans Willand, München, 1913

** Hermann Grimm, 1838-1901, istoric de artă. Vezi comparația între Wilson și Grimm în conferința din 30 martie 1918, Berlin în *Erdensterben und Weltenleben...*, Nr. bibl. 181, Dornach, 1967

Dacă aprofundăm acest aspect, vom vedea că tot ce a scris Hermann Grimm este rezultatul unei lupte personale, individuale. Totul se petrece în lumina culturii secolului al XIX-lea, dar se exprimă din sufletul cel mai nemijlocit al conștiinței. Woodrow Wilson descrie în mod strălucit, dar stăpânit de ceva aflat în subconștientul său. Este prezentă o posesiune demonică. În subconștientul său se găsește ceva care îi sugerează ce să aștearnă pe hârtie.

Demonul care iese la suprafață într-un american al secolului al XX-lea vorbește prin sufletul său. De aici, măreția, forța.

Azi, când omenirea, care a devenit leneșă, citește având în vedere numai conținutul, a sosit timpul ca omul să înțeleagă că nu mai este atât de important conținutul, ci este vorba de cine spune un anumit lucru, trebuie să cunoști omul din ceea ce spune, pentru că vorbele nu sunt decât gesturi și trebuie să știi cine face aceste gesturi. Aici, dragi prieteni, se află un Misteriu extrem de mare al vieții cotidiene. Lucrurile se pun în mod diferit dacă în Eul personal se dă o luptă etapă după etapă sau dacă se primește o sugestie (inspirație) de undeva într-un mod oarecare. Inspirația acționează chiar mai sugestiv, pentru că ceea ce rezultă dintr-o luptă trebuie să fie din nou cucerit, printr-o luptă, în fiecare etapă. Se apropie timpul în care nu va trebui să se aibă în vedere numai conținutul ad litteram a ceea ce ai în fața sufletului, ci, înainte de toate, cei care spun un lucru oarecare; nu personalitatea fizică exterioară, ci întregul context uman spiritual.

Când oamenii întreabă, în prezent: Cum îl găsesc pe Hristos? trebuie să li se răspundă că la Hristos nu se poate ajunge printr-o scormonire intelectuală oarecare sau printr-o mistică comodă; el poate fi atins numai când ai curajul să pătrunzi direct în viață. Și într-un asemenea caz trebuie să simți și neputința în fața limbii, în care trupul te-a transpus prin aceea că el devine purtătorul limbii; apoi trebuie să simți reînvierea spiritului în Cuvânt. Nu numai „*Litera omoară, spiritul dă viață*”*, sintagmă care și ea este de multe ori neînțeleasă corect, ci chiar sunetul omoară, și spiritul trebuie să dea din nou viață, prin aceea că în fiecare trăire separată te legi în mod concret de Hristos și de Misteriul de pe Golgota. În acest prim pas îl găsești pe Hristos: a căuta și nu numai a privi la conținutul cuvintelor frumoase, așa cum sunt obișnuiți, în prezent, oamenii, a căuta contextele umane, a descoperi cum apar cuvintele din locul de unde sunt rostite. Acest lucru devine din ce în ce mai important. Dacă măcar unii dintre noi s-ar gândi la acest lucru, nu s-ar întâmpla atât de des ca oamenii să spună: Cutare a vorbit în mod pur antroposofic sau teosofic; puteți numai să citiți despre aceste lucruri! Nu este vorba ce cuvinte se află aici, ci din ce spirit sunt ele rostite. Nu cuvinte vrem să răspândim prin intermediul antroposofiei, ci un nou spirit, în orice caz acel spirit care trebuie să fie, începând din secolul al XX-lea, spiritul creștinismului.

* Cor., II, 3,6.

Aceste lucruri am vrut să le prezint în expunerea de azi și sunt bucuros că am putut să fac legătura cu cele spuse acum opt zile, că am putut, din nou, să mă refer la aspectele care ne privesc pe toți. Sper că în cel mai scurt timp să putem continua expunerile, aici la Zürich. Întotdeauna când suntem despărțiți spațial gândim: Suntem, ca antroposofi, împreună în sufletele noastre și în acest sens rămânem mereu credincioși și uniți în spiritul umanității, care trebuie să fie activ și constructiv aici.